

14ο Επιστημονικό Συμπόσιο

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ ΧΙΥ

**Από το ερευνητικό έργο του Τομέα
Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης**

Πρόγραμμα & Περιλήψεις Ανακοινώσεων

**Αθήνα,
1-2 Ιουνίου 2023**

**Αμφιθέατρο «Ι. Δρακόπουλος»
Κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών,
Πανεπιστημίου 30**

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

SCHOOL OF PHILOSOPHY

**DEPARTMENT OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
SECTOR OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART**

FORTEENTH SYMPOSIUM

**FIELDWORK AND RESEARCH XII:
THE WORK OF THE SECTOR
OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART**

PROGRAMME AND ABSTRACTS

Athens, June 1 and 2, 2023

**“I. Drakopoulos” Amphitheatre
Central building of the NKUA
30, Panepistimiou Str., Athens**

ATHENS 2023

Επιμέλεια προγράμματος και τεύχους

Γ. Παπαδάτος
Σ. Κατάκης
Γ. Πάλλης
Ι. Ασημακοπούλου

Επιμέλεια εξωφύλλου και αφίσας Συμποσίου:
Ι. Ασημακοπούλου

Εικόνα εξωφύλλου: Ελληνιστικό νεκροταφείο Σάτμπι, Αλεξάνδρεια.
© Αρχαιολογική Εταιρεία Αλεξανδρείας. Φωτ. Κυριάκος Σαββόπουλος.

Οι περιλήψεις των ανακοινώσεων δημοσιεύονται όπως παραδόθηκαν από τους συγγραφείς. Τηρείται αλφαβητική σειρά κατά το ελληνικό αλφάβητο.

Programme and fascicule edited by:

Y. Papadatos
S. Katakis
G. Pallis
I. Assimakopoulou

Front cover and poster of the Symposium
I. Assimakopoulou

Coverphoto: Hellenistic cemetery of Shatby, Alexandria.
© Archaeological Society of Alexandria; Photo: Kyriakos Savvopoulos.

The abstracts of papers are published in the form they were delivered by the respective authors in alphabetic order.

Η Οργανωτική Επιτροπή

Γ. Παπαδάτος

Σ. Κατάκης

Γ. Πάλλης

Ι. Ασημακοπούλου

The Organizing Committee

P. Papadatos

S. Katakis

G. Pallis

I. Assimakopoulou

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ XIV:
Από το ερευνητικό έργο του Τομέα Αρχαιολογίας
και Ιστορίας της Τέχνης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ - SYMPOSIUM PROGRAMME

ΠΕΜΠΤΗ, 1 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023 / THURSDAY, 1 JUNE 2023

8:45 Προσέλευση

Arrival of participants

9:00 Έναρξη Συμποσίου - Χαιρετισμοί

Opening of the Symposium - Welcoming remarks

Πρωινή Συνεδρία 1 / Morning Session 1

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΕΔΙΟΥ Ι / EXCAVATIONS AND SURVEYS I

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: E. Σημαντώνη-Μπουρνιά - Β. Λαμπρινουδάκης

CHAIR: E. Simantoni-Bournia - V. Lambrinoudakis

9:15 Κ. Κοπανιάς / K. Koranias

Η ανασκαφή στις θέσεις Tell Nader και Tell Baqrta στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του Ιράκ (2022)

The excavation in Tell Nader and Tell Baqrta in the Kurdistan Region in Iraq (2022)

9:30 Κ. Κοπανιάς / K. Koranias

Νέα ευρήματα από την ανασκαφή στη θέση Μάρτσελλο της Παλαιπάφου (2021-2022)

New Finds from the Excavation in Palaeraphos-Marchello (2021-2022)

9:45 Γ. Παπαδάτος - Γ. Βαβουρανάκης / Y. Papadatos - G. Vavouranakis

Η Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Πλάσι Μαραθώνα το 2021-22

The Departmental Excavation at Plasi, Marathon, in 2021-22

10:00 Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα / N. Polychronakou Sgouritsa

Ο Μυκηναϊκός οικισμός στους Λαζάρηδες Αίγινας

The Mycenaean settlement at Lazarides, Aegina

10:15 Ν. Κούρου / N. Kourou

Τήνος - Ξωμπουργο 2021-2022: η βιοτεχνική περιοχή στα όρια του νεκροταφείου

Tenos - Xobourgo 2021-2022: The Workshops Quarter by the Classical cemetery

---

10:30 Συζήτηση / Discussion

10:45 Διάλειμμα / Break

Πρωινή Συνεδρία 2 / Morning Session 2

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΕΔΙΟΥ ΙΙ / EXCAVATIONS AND SURVEYS I

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Ε. Μαντζουράνη – Ν. Κούρου

CHAIR: E. Mantzourani – N. Kourou

-
- 11:15** Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα – Γ. Πάλλης / L. Palaiokrassa-Kopitsa – G. Pallis
Η ανασκαφή της Παλαιόπολης Άνδρου
The Excavation at Palaiopolis, Andros
-
- 11:30** Χρ. Κανελλόπουλος – Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα – Μ. Πετράκης /
C. Kanelloropoulos – L. Palaiokrassa-Kopitsa – M. Petrakis
Ο ναός του Απόλλωνος Πυθίου (;) στην Παλαιόπολη Άνδρου
The temple of Apollo Pythios (?) in Palaiopolis Andros
-
- 11:45** Ά. Παπαδημητρίου-Γραμμένου – Π. Γεωργίου-Γκέκα – Πλ. Πετρίδης – Ε. Καρακίτσου –
Κ. Καλλιγά /
A. Papadimitriou-Grammenou - P. Georgiou-Gkeka – Pl. Petridis – E. Karakitsou– K. Kalliga
**Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Κοτρώνι Καπανδριτίου 2005-2022:
μια συνολική αποτίμηση**
University excavation at Kotroni near Kapandriti 2005-2022: An overall assessment
-
- 12:00** Β. Λαμπρινουδάκης – Ε. Καζολιάς – Σπ. Πετρουνάκος – Α. Σφυρόερα /
V. Lambrinouidakis – E. Kazolias – S. Petrounakos – A. Sfyroera
Έρευνα στην Αρχαία Επίδαυρο, 2020-2022
Archaeological research in ancient Epidaurus, 2020-2022
-
- 12:15** Β. Λαμπρινουδάκης – Ά. Παπαδημητρίου – Ε. Καζολιάς – Ν. Κατσαραίος – Α. Σφυρόερα /
V. Lambrinouidakis – A. Papadimitriou – E. Kazolias – N. Katsaraios – A. Sfyroera
**Έρευνα στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου, 2021-2022: Κτήριο με υπόγειο, Κτήριο Ε,
Βωμός Ασκληπιού – Ηπιόνης, Ιερά πλατεία, Βωμός Ασκληπιού, Προπύλαια**
**Archaeological research in the Asklepieion of Epidaurus, 2021-2022: Buliding
with basement, Building E, Altar of Asclepios and Hepione, Sacral square,
Altar of Asclepios, Propylaea**
-
- 12:30** Στ. Ε. Κατάκης / St. E. Katakis
Το λυκόφως της λατρείας του Ασκληπιού στην Επίδαυρο
The Twilight of the Asklepios Cult in Epidaurus
-
- 12:45** Β. Σαμαράς / V. Samaras
Συγκέντρωση versus διασπορά: ανασκόπηση μιας διετούς έρευνας και προοπτικές
Nucleation versus dispersion: Review of a two-year research and perspectives
-
- 13:00** Συζήτηση / Discussion
-
- 13:15** Διάλειμμα / Break

Πρωινή Συνεδρία 3 / Morning Session 3

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ Ι: ΚΥΠΡΟΣ-ΚΡΗΤΗ
PREHISTORICAL ARCHAEOLOGY I: CYPRUS - CRETE

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα – Κ. Κοπανιάς

CHAIR: N. Polychronakou Sgouritsa – K. Koranias

-
- 13:45** Γ. Βαβουρανάκης / G. Vavouranakis
Η Πρώιμη και Μέση Εποχή του Χαλκού στην Κύπρο ως φαινόμενο ενός διακριτού τρόπου ζωής
The Early and Middle Bronze Age in Cyprus as a phenomenon of a distinct way of life
-
- 14:00** Ι. Βοσκός – Δ. Κλουκίνας – Ε. Μαντζουράνη / I. Voskos – D. Kloukinas – E. Mantzourani
Όψεις της διαχείρισης της τροφής στην προϊστορική Κύπρο: νέα δεδομένα από το ερευνητικό πρόγραμμα NCCP
Aspects of food management in prehistoric Cyprus: new data from the Neolithic and Chalcolithic Cyprus Project (NCCP)
-
- 14:15** Γ. Σοφιανός / G. Sofianos
Η οικιστική αρχιτεκτονική στη μινωική Κρήτη κατά την Προανακτορική περίοδο: αρχιτεκτονική μορφή, συγκρότηση και κοινωνική διάσταση
Domestic architecture in Minoan Crete during the Prepalatial period: Architectural form, composition, and social dimension
-
- 14:30** Λ. Πλάτων / L. Platon
Στεφάνες και δακτύλιοι στη Ζάκρο: μία προσπάθεια προσέγγισης ενός άγνωστου μέχρι σήμερα μινωικού συμβόλου με πιθανή πολιτικοθρησκευτική σημασία
Hoops and rings in Zakros: Approaching a hitherto unknown Minoan symbol with a probable religious/political significance
-
- 14:45** Μ. Κυρίτση / M. Kyritsi
Ο πολύπλευρος χαρακτήρας των οικιακών ομάδων: μεθοδολογικές προσεγγίσεις και δείγματα μελέτης μέσα από την ανάλυση του ανασκαφικού περιβάλλοντος των νεοανακτορικών εγκαταστάσεων της μινωικής Κρήτης
The multifaceted character of the domestic groups: Methodological approaches and case studies through the contextual analysis of the neopalatial sites of minoan Crete
-
- 15:00** Συζήτηση / Discussion
-
- 15:15** *Μεσημβρινή διακοπή / Midday Break*

Συνεδρία Αναρτημένων Ανακοινώσεων
για την Προϊστορική και Κλασική Αρχαιολογία
Poster Session on Prehistorical and Classical Archaeology

Απογευματινή Συνεδρία 1 / Afternoon Session 1

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΙΙ – ΑΡΧΑΙΟΜΕΤΡΙΑ
PREHISTORIC ARCHAEOLOGY ΙΙ - ARCHAEOMETRY

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Α. Πλάτων – Γ. Βαβουρανάκης

CHAIR: L. Platon – G. Vavouranakis

16:30 Α. Μπαλιτσάρη – Δ. Φιλιογλου – Μ. Γκούμα – Μ. Μέξη – Μ. Παναγοπούλου – Π. Πομώνης – Γ. Στεργίου / A. Balitsari – D. Filioglou – M. Gkouma – M. Mexi – M. Panagoroulou – P. Pomonis – G. Stergiou

Η Μεσοελλαδική κατοίκηση στο Πλάσι Μαραθώνα μέσα από τη μελέτη του Μεγάρου Α

The Middle Helladic habitation at Plasi-Marathon through the study of Megaron A

16:45 Β. Πετράκης / V. Petrakis

Palais sans frontières: μια προσέγγιση στην έννοια της ‘επικράτειας’ στη ‘μυκηναϊκή’ πολιτική γεωγραφία

Palais Sans Frontières: An approach to the conceptualization of ‘territory’ in ‘Mycenaean’ political geography

---

17:00 Μ. Ρογκενμπούκε / M. Roggenbucke

Αρχαιομεταλλουργική έρευνα σιδηρών αντικειμένων από το ιερό του Διός Παρνησίου

Archaeometallurgical study of ancient iron objects from the sanctuary of Zeus Parnessios

---

17:15 Συζήτηση / Discussion

17:30 Διάλειμμα / Break

Απογευματινή Συνεδρία 2 / Afternoon Session 2

**ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ I:
ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΛΟΙΠΩΝ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ**
**CLASSICAL ARCHAEOLOGY I:
STUDIES OF ARCHAEOLOGICAL REMAINS AND THEIR INTERPRETATION**

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα – Γ. Κοκκορού-Αλευρά

CHAIR: L. Palaiokrassa-Kopitsa – G. Kokkorou-Alevras

-
- 18:15** Μ. Τσαμπίρη / M. Tsampiri
Γεωμετρικοί σκύφοι από το κυκλαδονήσι της Θήρας: Τύποι, διακοσμητικά θέματα και επιρροές
Geometric skyphoi from the Cycladic island of Thera: Types, decorative themes and influences
-
- 18:15** Ε. Κεφαλίδου / E. Kefalidou
“Mind the gap”: Αττική κεραμική στα Άβδηρα της αιγαιακής Θράκης (7ος- 5ος αι. π.Χ.)
“Mind the Gap”: Attic Pottery from Abdera (7th – 5th c. BC)
-
- 18:30** Α. Μπακανδρίτσου / A. Bakandritsou
Οι απεικονίσεις τειχών στην αττική αγγειογραφία της αρχαϊκής και κλασικής εποχής
The depictions of city walls in Attic vase-painting of the Archaic and Classical period
-
- 18:45** Π. Μότσιου / P. Motsiou
Υδρίσκες, υδρίες μικρού μεγέθους και δακτυλιόσχημοι κέρνοι από το ιερό Δήμητρας στην Αμφίπολη
Hydriskai, small size hydriai and ring kernoi from the sanctuary of Demeter at Amphipolis
-
- 19:00** Π. Κωνσταντινίδης / P. Konstantinidis
Η λατρεία της Αρτέμιδος στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου
The Cult of Artemis in the Asklepieion of Epidauros
-
- 19:15** Συζήτηση / Discussion
-
- 19:30** Κεντρική Ομιλία / Keynote talk
Δ. Πλάντζος – Ν. Δημάκης / D. Plantzos – N. Dimakis
Η ανασκαφή στο ελληνιστικό νεκροταφείο του Σάτμπι στην Αλεξάνδρεια
The excavation at the Hellenistic cemetery of Shatby in Alexandria
-

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2023

FRIDAY, 24 JUNE 2023

Πρωινή Συνεδρία 1 / Morning Session 1 ΙΟΥΝΙΟΥ

**ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ II:
ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΛΟΙΠΩΝ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥΣ**

**CLASSICAL ARCHAEOLOGY II:
STUDIES OF ARCHAEOLOGICAL REMAINS AND THEIR INTERPRETATION**

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Χρ. Κανελλόπουλος - Ε. Κεφαλίδου

CHAIR: C. Kanellopoulos – E. Kefalidou

-
- 9:00** N. Δημάκης / N. Dimakis
«Νησιωτικός» θάνατος: ταφικές πρακτικές στο νησί της Κω κατά τους ύστερους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους
Death on an island: Burial practices on the island of Kos in the late classical and Hellenistic times
-
- 9:15** Φ. Μπαλλά / F. Balla
Πήλινα ειδώλια και πλακίδια από τάφους της κλασικής και ελληνοιστικής Σικυώνας
Terracotta figurines and plaques from sikyonian tombs of classical and hellenistic periods
-
- 9:30** Α. Καραδήμα / A. Karadima
Κεραμική από τα Ιόνια νησιά και την Αιτωλοακαρνανία: ζητήματα προέλευσης και ερμηνείας
Local and regional pottery from the Ionian Islands and Akarnania
-
- 9:45** Γ. Κοκκορού-Αλευρά – Ε. Καλάβρια / G. Kokkorou-Alevras – E. Kalavria
Δύο νέα γλυπτά από την αρχαία Αλάσαρνα
Two new sculptures from ancient Halasarna
-
- 10:00** Ό. Παλαγγιά / O. Palagia
Ενα ημίεργο άγαλμα του Διομήδη από την Πλατεία Κλαυθμώνος
An unfinished statue of Diomedes from Klauthmonos Square
-
- 10:15** Λ. Λαμπρινού - Ει. Πέππα Παπαϊωάννου / L. Lambrinou - Eι. Peppa Papaioannou
Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο «Διογέλειο Γυμνάσιο»: Αρχιτεκτονικά σπόλια και η αναζήτηση των κτηρίων της αρχικής τους χρήσης
University of Athens Excavations at the “Diogeneion Gymnasion”: Architectural Spolia and the Search for their Buildings of Origin
-
- 10:30** Συζήτηση / Discussion
-
- 10:45** Διάλειμμα / Break

Πρωινή Συνεδρία 2 / Morning Session 2

BYZANTINΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ Ι
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΟΣΜΟ
BYZANTINE ARCHAEOLOGY I
FROM LATE ANTIQUITY TO THE BYZANTINE WORLD

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Ν. Γκιολές – Α. Δρανδάκη

CHAIR: N. Gioles – A. Drandaki

-
- 11:15** Πλ. Πετρίδης / Pl. Petridis
Πολεοδομία και Εξουσία: συνέχειες και ασυνέχειες στην αστική τοπογραφία εξαιτίας των αλλαγών στη διοίκηση των πόλεων
Urban planning and local Power: Continuities and discontinuities in urban topography due to changes in city administration
-
- 11:30** Ν. Μιχαήλ / N. Michail
Προετοιμάζοντας το έδαφος: η διαμόρφωση του ανδῆρου της Ρωμαϊκής Αγοράς των Δελφών
Preparing the ground: The formation of the Roman Agora terrace at Delphi
-
- 11:45** Ν. Κουρκούτα / N. Kourkouta
Οι προσωποποιήσεις των εποχών στα ψηφιδωτά δάπεδα της ύστερης αρχαιότητας
The personifications of the seasons on the mosaic pavements of late antiquity
-
- 12:00** Κ. Ρούσσοσ / K. Roussos
Τα βυζαντινά λιμάνια της Κρήτης: δίκτυα, εμπόριο και ναυσιπλοΐα (4ος – πρώιμος 9ος αι. μ.Χ.)
Byzantine ports and harbours of Crete: Networks, trade and navigation (4th – early 9th c. AD)
-
- 12:15** Γ. Πάλλης / G. Pallis
Ένα αινιγματικό βυζαντινό ανάγλυφο από τα Χανιά
An enigmatic Byzantine relief from Chania, Crete
-
- 12:30** Συζήτηση / Discussion
-

Πρωινή Συνεδρία 3 / Morning Session 3

BYZANTINH APXAIΟΛΟΓΙΑ II
ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΟΣΜΟ
BYZANTINE ARCHAEOLOGY II
FROM LATE ANTIQUITY TO THE BYZANTINE WORLD

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Σ. Καλοπίση-Βέρτη – Π. Πετρίδης

CHAIR: S. Kalopissi-Verti – P. Petridis

12:45 Γ. Γιαννάκη / G. Giannaki – S. Yona Waksman – E. Todorova – S. Goryanova – M. Daskalov
Επίσκοποι και κεραμείς: ένα πρωτοβυζαντινό εργαστήριο κεραμικής στη Σόφια
Bishops and potters: An Early Byzantine pottery workshop in Sofia

---

13:00 Έ. Ε. Μπία / E. E. Bia
Μαγειρεύοντας στην πρωτοβυζαντινή Θάσο: σκεύη και εξαρτήματα από την έπαυλη DOM5
Cooking in Early Byzantine Thasos: ceramic vessels and accessories from the villa DOM5

13:15 Κ. Χαμηλάκη / K. Chamilaki
Όψεις υλικού βίου από έναν οχυρωμένο πρωτο-βυζαντινό αγροτικό οικισμό στην Βοιωτία: η περίπτωση του λόφου Καστρί στην Ταναγραϊκή
Material life in a fortified early byzantine agricultural settlement in Boeotia: the case of Kastri hill in Tanagrike

---

13:30 Α. Δρανδάκη / A. Drandaki
Μεταξωτά υφάσματα σε βυζαντινές εικόνες: πολυτέλεια και μίμηση σε παραδείγματα της μονής Αγίας Αικατερίνης, Σινά
Silk fabrics on Byzantine icons: luxury and imitation in examples from Saint Catherine's Monastery at Sinai

---

13:45 Συζήτηση / Discussion

14:00 *Μεσημβρινή διακοπή / Midday Break*

Συνεδρία Αναρτημένων Ανακοινώσεων για τη Βυζαντινή Αρχαιολογία και την Ιστορία της Τέχνης

Poster Session on Byzantine Archaeology and History of Art

Απογευματινή Συνεδρία 1 / Afternoon Session 1

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ: 15ος-20ος ΑΙΩΝΑΣ
ART HISTORY: 15th-20th century

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Ε. Μαυρομιχάλη – Γ. Πάλλης

CHAIR: E. Mavromichali – G. Pallis

15:30	Ι. Ασημακοπούλου / I. Assimakopoulou Οι σκοτεινές ρίζες και η φωτεινή διαδρομή του σκεπτόμενου Προφήτη του Donatello The Dark Roots and the Bright Afterlife of Donatello's Bearded Prophet
15:45	Κ. Γραβάνης / K. Gravanis Η εναρμόνιση Πλάτωνα και Αριστοτέλη στη «Σχολή των Αθηνών» του Ραφαήλ The Harmonization of Plato and Aristotle in Raphael's School of Athens
16:00	Ε. Κυριακοπούλου / K. Kyriakopoulou «Ο λαιμός του πρέπει να κοπεί για τη συντήρηση των ανθρώπων και των πόλεων»: η εμπειρία της διαχείρισης μιας ζωνόσου μέσα από ένα ολλανδικό χαρακτηριστικό του 18ου αιώνα "His throat must be cut for the preservation of people and cities": The experience of managing a zoonosis through an 18th-century Dutch print
16:15	Έ. Στάικου / E. Staikou Ο Paul Delvaux στην Αρχαιότητα: μια Πομπηϊανή Φαντασία Paul Delvaux in Antiquity: A Pompeian Fantasy
16:30	Μ. Γιοχάλας / M. Giochalias «Μετέστη δε του βίου αώρως»: ταφικά μνημεία παιδιών στο Α' Κοιμητήριο Αθηνών "Μετέστη δε του βίου αώρως": Funerary Monuments of Children in the First Cemetery of Athens
16:45	Δ. Παυλόπουλος / D. Pavlopoulos Ο γλύπτης Μιχάλης Θ. Τόμπρος στα χρόνια του 1920 The sculptor Michalis Th. Tombros in the 1920s
17:00	Α. Μελιδώνης / A. Melidonis Ο Γιώργος Σεφέρης και η μοντέρνα ζωγραφική – μία πρώτη προσέγγιση Giorgos Seferis and Modern Painting: A first approach
17:15	Συζήτηση / Discussion
17:30	Διάλειμμα / Break

Απογευματινή Συνεδρία 2

Η ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΚΟΣΜΟ: ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ANTIQUITY IN THE MODERN WORLD: MUSEUMS AND THEORETICAL APPROACHES

ΠΡΟΕΔΡΙΑ: Δ. Παυλόπουλος – Γ. Παπαδάτος

CHAIR: D. Pavlouros – Y. Papadatos

18:15	Μ. Μούλιου / M. Moulou Το μουσείο ως μέθοδος βίωσης του κόσμου: θεωρητικές και εφαρμοσμένες προσεγγίσεις The museum as a method of experiencing the world: Theoretical and applied approaches
18:30	Σ. Παπασπύρου / S. Papaspyrou «Διαβάς εις Μακεδονίαν»: μια εναλλακτική προσέγγιση των Βημάτων του Παύλου στην Ελλάδα “Come over to Macedonia”: An alternative approach on the Footsteps of Paul route in Greece
18:45	Ε. Χριστοδουλίδου / E. Christodoulidou Διδάσκοντας Αρχαιολογία στη Σχολική Τάξη: η περίπτωση της Κύπρου Teaching Archaeology in the School Classroom: The case of Cyprus
19:00	Β. Μπαλάσκας / V. Balaskas Αρχαίο Θέατρο ως Τουριστικό Προϊόν: Ο ‘Θεατρικός Πυρετός’ στα πρώτα Μεταπολεμικά Χρόνια (1951-1954) Ancient Theatre as Tourist Product: ‘Theatrical Fever’ in the First Post-War Years (1951-1954)
19:15	Δ. Πλάντζος – Β. Μπαλάσκας / D. Plantzos – V. Balaskas <i>Civis Romanus Sum</i> ; ανταλλαγές ρωμαϊκών γλυπτών μεταξύ Μουσολίνι και Φράνκο (1933-1943) <i>Civis Romanus Sum</i> ; exchanges of Roman statuary between Mussolini and Franco (1933-1943)
19:30	Συζήτηση / Discussion

Συμπεράσματα – Λήξη του Συμποσίου
Concluding remarks – End of the Symposium

ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΜΕ ΕΠΙΤΟΙΧΙΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

PARTICIPATIONS WITH POSTERS

Δ. Αγγελής / D. Angelis

Η βυζαντινή ψευδοσαρκοφάγος στο καθολικό της μονής των Βλαχερνών στην Ηλεία

The Byzantine pseudosarcophagus in the katholikon of the Blachernae monastery in Ileia

---

Ε. Γκίκα – Γ. Βαβουρανάκης / E. Gkika - Giorgos Vavouranakis

Υλικά και άυλα τοπία στην αρχαιολογική έρευνα: Ο ρόλος των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών

Material and immaterial scapes in archaeological research: The role of Geographical Information Systems

---

Α. Ζευγώλη / A. Zevgoli

Το αρχείο ως μουσειακό έκθεμα: πολιτικές και πρακτικές πολιτιστικών οργανισμών στην Ελλάδα

The archive as a museum exhibit: Policies and practices of cultural organizations in Greece

---

Η. Ζωγράφου / E. Zografou

Πήλινα ειδώλια του τύπου της γυμνής καθιστής γυναικείας μορφής από την Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης

Clay figurines of the naked seated female type from the Ancient Agora of Thessaloniki

---

Χ. Θεοτοκάτου / C. Theotokatou

Όψεις της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης των νοικοκυριών κατά την Υστεροκυπριακή περίοδο: η περίπτωση της Άλασσας

Aspects of the social and economic organization of households during the Late Cypriot period: The case of Alassa

---

Σ.Ε. Κατάκης – Θ. Λαζαρή – Ε. Παπαϊωάννου – Ν. Σελέκος / S.E. Katakis – T. Lazaris – E. Papaioannou – N. Selekos

«Ρωμαϊκό Βαλανείο» Ραφήνας: προκαταρκτικά στοιχεία από τη μελέτη της κεραμικής στην αψίδα του «Βορειο-ανατολικού Κτηρίου»

“Roman Balneum” at Rafina: preliminary data from the study of pottery in the apse of the “North-east Building”

Μ. Κρινή / M. Krini

Τα ψηφιδωτά δάπεδα ως μουσειακά εκθέματα: συστηματική καταγραφή μεθόδων αισθητικής αποκατάστασης

Mosaic floors as museum exhibits: Inventory and documentation of restoration methods

---

Δ. Κωλέττη / D. Koletti

Ενεπίγραφες πήλινες μήτρες ελληνιστικών λύχνων και σκύφων με ανάγλυφη διακόσμηση από τον Πειραιά

Inscribed clay molds of Hellenistic moldmade lamps and bowls from Piraeus

---

M. Μανιού / M. Maniou

Δεόμενες γυναίκες: η περίπτωση του εικονιστικού αγάλματος με αρ. ευρ. 555 του Μουσείου Επιδαύρου

Praying women: The case of the female statue with inv. no. 555 in the Museum of Epidaurus

---

Σ. Σ. Μάστορα / S.S. Mastora

Μελανόμορφη και μελανόγραφη κεραμική από τα Άβδηρα: η περίπτωση μίας ιωνικής αποικίας στο πλαίσιο της Αιγαιακής Θράκης

Black-figured and black-painted pottery from Abdera: The case of an Ionian colony in the context of the Aegean Thrace

---

I. Μπούζα / I. Bouza

Η συμβολή των αρχαιολογικών σπουδών στη διαμόρφωση και τη διάδοση εθνικής ιδεολογίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα

The contribution of archaeological studies in the formation and dissemination of national ideology in 19th century Greece

---

Χ. Ρανταβέλλας / C. Rantavellas

Ο ζωγράφος-χαράκτης Ασαντούρ Μπαχαριάν (1924-1990) στις φυλακές: το εικαστικό και πολιτιστικό του έργο (1945-1960)

The painter-engraver Asadour Bacharian (1924-1990) in prison: His artistic and cultural work (1945 - 1960).

S. Ruzza

Πέρα από τους 'Αχαιούς', τους 'Αργείους' και τους 'Δαναούς': μια μελέτη για τις τοπικές ταυτότητες στο Μυκηναϊκό κόσμο

Beyond 'Achaeans', 'Argives', and 'Danaans': A Study of Regional Identities in the Mycenaean World

---

Δ. Τάραντου / D. Tarantou

Έκ τῶν Ἡρίων: Αλάβαστρα και Λήκυθοι του «Ζωγράφου της Διπλής Σειράς»

Έκ τῶν Ἡρίων (From the Graves): Alabastra and Lekythoi associated with the "Two-Row Painter"

Χ.Μ. Χριστοπούλου / C. M. Christopoulou

Η οπτικοποίηση του θανάτου: συμβολικές μορφές στο Β' Κοιμητήριο Αθηνών

The visualisation of death: Symbolic forms at B' Cemetery of Athens

---

Περίληψεις Ανακοινώσεων

Abstracts

Ιάνθη Ασημακοπούλου

Οι σκοτεινές ρίζες και η φωτεινή διαδρομή του σκεπτόμενου Προφήτη του Donatello

Ο Brunelleschi και ο Donatello συμπεριλαμβάνονται στους πρώτους καλλιτέχνες που ταξίδεψαν στη Ρώμη το 1402 προκειμένου να μελετήσουν από κοντά αρχαία γλυπτά και αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Ο *Γενειοφόρος Προφήτης* (περ. 1420) του Donatello, του οποίου το δεξί υψωμένο χέρι ακουμπά στο πιγούνι, ενώ το αριστερό υποστηρίζει τον αγκώνα του υψωμένου χεριού, υπήρξε παραγγελία από την Opera del Duomo για μια από τις κόγχες του Campanile του καθεδρικού ναού της Φλωρεντίας, της Santa Maria del Fiore. Η ανακοίνωση αυτή διερευνά την καταγωγή της μορφής του μεγαλόπρεπου προφήτη και επιδιώκει να δείξει ότι ο Donatello θα μπορούσε να έχει αντλήσει έμπνευση από αρχαία γλυπτά, όταν σμίλευε τον *Γενειοφόρο Προφήτη* και άλλες παρόμοιες μορφές σε ύστερα δικά του ανάγλυφα. Ο σκεπτόμενος προφήτης, επαναδιατυπωμένος και εμπλουτισμένος με πολλαπλές σημασίες, θα εμφανιστεί σε πίνακες και γλυπτά των Leonardo da Vinci, Ραφαήλ, Giovan Francesco Rustici και Giorgio Vasari, ενώ οι πηγές έμπνευσης θα αναζητηθούν σε ρωμαϊκές σαρκοφάγους και εν τέλει σε αττικές επιτύμβιες στήλες.

Ianthi Assimakopoulou

The Dark Roots and the Bright Afterlife of Donatello's *Bearded Prophet*

Brunelleschi along with Donatello were among of the first artists who travelled to Rome in 1402 in order to study remains of ancient sculpture and buildings at close hand. Donatello's life-size statue of the *Bearded Prophet*, sculpted around 1420, was commissioned by the Opera del Duomo for one of the vacant niches on the east face of the Campanile of Santa Maria del Fiore, Florence's Cathedral. The majestic figure expressing deep introspection holds his chin with his right hand while the left supports the elbow of the raised arm. This presentation focuses on the origins of the figure and aims to show that Donatello was familiar with ancient sources from which he could have drawn inspiration when modelling his *Bearded Prophet* and other similar characters included in later reliefs. Donatello's pensive prophet, charged with multiple meanings and probably re-worked, will be also related to paintings and statues by Leonardo da Vinci, Raphael, Giovan Francesco Rustici, and Giorgio Vasari, while its source of inspiration will be traced back to Roman sarcophagi and ultimately to Attic grave stelae.

iassim@arch.uoa.gr

Η Πρώιμη και Μέση Εποχή του Χαλκού στην Κύπρο ως φαινόμενο ενός διακριτού τρόπου ζωής

Η κατανόηση της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κύπρο εξακολουθεί να περιορίζεται από ερμηνευτικές αγκυλώσεις παρελθόντων παραδειγματικών πλαισίων έρευνας. Ειδικότερα, η έναρξη της περιόδου και το λεγόμενο «φαινόμενο της Φιλιάς», δηλαδή η εμφάνιση μεταξύ άλλων της μεταλλουργίας και μεταλλοτεχνίας, καθώς και νέων τύπων αρχιτεκτονικής, κεραμικής, ταφικών εθίμων και καθημερινών συνηθειών, αποδίδονται στην έλευση πληθυσμιακού στοιχείου από την Ανατολία. Στη συνέχεια, εμφανίστηκε μία κοινωνία βασισμένη σε σημαντικό βαθμό σε οικογενειακούς δεσμούς με σημαντικό βαθμό όμως κοινωνικής συνθετότητας, η οποία υποτίθεται ότι αντανακλάται στα πλούσια ταφικά κτερίσματα των νεκροταφείων των Βουνών και της Λαπίθου. Το τέλος της περιόδου θεωρείται αποτέλεσμα εσωτερικών αναταραχών, ίδρυσης αστικών κέντρων (π.χ., Έγκωμη, Τούμπα του Σκούρου) και εισόδου στο κοσμοπολίτικο εμπορικό δίκτυο της ανατολικής Μεσογείου.

Οι παραπάνω ερμηνείες προϋποθέτουν αναπόφευκτες συνέπειες είτε εξωτερικών επαφών είτε κοινωνικο-οικονομικών δομών, χωρίς να εξηγείται επαρκώς ο τρόπος εμφάνισης και εδραίωσής τους στο συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο. Η θεραπεία αυτών των προβλημάτων ερμηνευτικής μεθοδολογίας απαιτεί μία νέα εννοιολόγηση του ανθρώπινου κοινωνικού υποκειμένου. Αποφεύγοντας τις πολιτισμικές και συμπεριφορικές νόρμες, έμφαση πρέπει να δοθεί στην πορώδη βιολογική και κοινωνική συγκρότηση του ανθρώπου και στη συνακόλουθη δυναμική του διάδραση με το περιβάλλον του, έμφυχο και άψυχο, φυσικό και ανθρωπογενές, υλικό και άυλο. Αν οι άνθρωποι φτιάχνουν τον εαυτό τους, κατά τον V. Gordon Childe, η κοινωνία της Πρώιμης και Μέσης Εποχής του Χαλκού στην Κύπρο και οι πολιτισμικές και άλλες συμβάσεις της υπήρξαν παράγωγα και όχι αιτίες ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής και άρα ενός ιστορικά καθορισμένου και έμπρακτα συγκροτημένου τύπου ανθρώπινης ύπαρξης.

The Early and Middle Bronze Age in Cyprus as a phenomenon of a distinct way of life

The understanding of the Early and Middle Bronze Cyprus is still restricted by fixations of past paradigmatic frameworks. More specifically, the beginning of the period and the so-called “Philia facies”, namely the appearance, among others, of metallurgy and metal-working, and also of new types of architecture, pottery, funerary customs and daily habits, are attributed to the arrival of population elements from Anatolia. Then a society emerged that was based on family ties, albeit with a significant degree of complexity, assumingly reflected by the rich funerary gifts in the cemeteries of Vounous and Lapithos. The end of the period is considered the result of internal turmoil, of the establishment of urban centres (e.g., Enkomi, Toumba tou Skourou) and of the entrance into the cosmopolitan trade network of the eastern Mediterranean.

The above interpretations assume the inevitable consequences of either external contacts or of socio-economic structures, without explaining their emergence in the specific spatial and temporal framework. The amendment of these problems requires a fresh conceptualisation of the

human social subject. Avoiding cultural and behavioural norms, emphasis should be placed upon the porous biological and social composition of human beings and, consequently, on their dynamic interaction with their environs, animate and inanimate, natural and manmade, material and immaterial. If people make themselves, according to V. Gordon Childe, then the Early and Middle Bronze society in Cyprus and its cultural and social conventions were the result rather than the causes of a specific way of life and thus of a historically defined and practically constructed humanness.

gvavour@arch.uoa.gr

Ιωάννης Βοσκός
Δημήτρης Κλουκίνας
Ελένη Μαντζουράνη

Όψεις της διαχείρισης της τροφής στην προϊστορική Κύπρο: νέα δεδομένα από το ερευνητικό πρόγραμμα NCCP

Η τροφή και οι πρακτικές διαχείρισής της, από την παραγωγή μέχρι την αποθήκευση, την τελική επεξεργασία και την κατανάλωσή της, είναι ιδιαίτερα σημαντικές παράμετροι της καθημερινότητας, άμεσα συνυφασμένες με τις πολιτισμικές παραδόσεις και τις συνήθειες των κοινωνικών ομάδων του παρελθόντος. Επιπλέον, η ίδια η τροφή και κυρίως η διαδικασία της κατανάλωσής της, τόσο στο οικιακό πλαίσιο όσο και σε τελετουργικές περιστάσεις, αποτελούν χρήσιμους δείκτες της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και των υφιστάμενων σχέσεων.

Η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί την σύνθεση σχετικών δεδομένων προερχόμενων από την περιοχή της κοιλάδας του Κούρη (Επαρχία Λεμεσού) στην Κύπρο, κατά την 5η και 4η χιλιετία π.Χ., αξιοποιώντας, κατά κύριο λόγο, αποτελέσματα που προέκυψαν από το ερευνητικό Πρόγραμμα NCCP, το οποίο ολοκληρώθηκε το 2021. Οι αναλύσεις ισοτόπων σε ανθρώπινα και ζωικά οστεολογικά κατάλοιπα και οι αναλύσεις οργανικών καταλοίπων σε δείγματα κεραμικής, σε συνδυασμό με την ψηφιοποίηση αρχιτεκτονικών δεδομένων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του NCCP, προσφέρουν ενδιαφέροντα νέα στοιχεία για την οργάνωση του οικιστικού χώρου, τις διατροφικές συνήθειες, τις οικονομικές, καθώς και άλλες πρακτικές των υπό εξέταση κοινοτήτων, διαφωτίζοντας άγνωστες πτυχές της καθημερινότητας και της κοινωνικο-οικονομικής οργάνωσής τους.

Ioannis Voskos
Dimitris Kloukinas
Eleni Mantzourani

Aspects of food management in prehistoric Cyprus: new data from the Neolithic and Chalcolithic Cyprus Project (NCCP)

Food and its management, including its production, storage, processing and consumption, constitute crucial components of daily life, which intertwine with the cultural traditions and customs of prehistoric communities. The symbolic connotations of serving and consuming food, both on a daily basis and in ritual occasions, might also echo the existing social structures, aspects of group membership and individual or group identities.

The present paper provides a brief synthesis of available evidence coming from the area of the Kouris Valley (Limassol district, Cyprus) during the 5th-4th millennia cal. BC, focusing primarily on the latest results of the Neolithic and Chalcolithic Cyprus Project (NCCP), which was completed in 2021. Isotopic analyses on human/animal remains, organic residue analyses on ceramics and the digitisation of architectural data with the aid of a CAD and a GIS software, provide valuable evidence on the organisation of settlement space, the economy, the diet and

prehistoric foodways in general. The latter shed new light on various aspects of everyday life and the socio-economic organisation in Neolithic and Chalcolithic Cyprus.

ivoskos@hotmail.com

dkloukinas@yahoo.gr

emantzou@arch.uoa.gr

Γεωργία Γιαννάκη
Sylvie Yona Waksman
Evelina Todorova
Snezhana Goryanova
Metodi Daskalov

Επίσκοποι και κεραμείς: ένα πρωτοβυζαντινό εργαστήριο κεραμικής στη Σόφια

Κατά τη διάρκεια σωστικών ανασκαφών που διεξήχθησαν το 2000 στη συνοικία Lozenets στη Σόφια της Βουλγαρίας υπό την αιγίδα του Εθνικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών, τρεις κεραμικοί κλίβανοι ήρθαν στο φως σε μια θέση, η οποία γνώρισε πολλαπλές φάσεις κατοίκησης ήδη από τα μέσα του 4^{ου} έως τις αρχές του 7^{ου} αιώνα μ.Χ. Πιο συγκεκριμένα, στις αρχές του 6^{ου} στον χώρο όπου προηγουμένως βρισκόταν ένα επισκοπικό συγκρότημα, εγκαθίσταται ένα εργαστήριο παραγωγής κεραμικών. Σύμφωνα με τα νομισματικά ευρήματα, το εργαστήριο ιδρύθηκε στις αρχές του 6ου και εγκαταλείφθηκε στις αρχές του 7^{ου} αιώνα μ.Χ., περίοδο κατά την οποία το επισκοπικό συγκρότημα είχε πιθανότατα παύσει να λειτουργεί. Παρά τη σύντομη διάρκεια ζωής του - περίπου ενός μόνο αιώνα -, το εργαστήριο φαίνεται να γνώρισε μια ιδιαίτερη παραγωγική άνθηση, όπως μαρτυρά ο όγκος του κεραμικού υλικού. Στους χώρους του εργαστηρίου, όπως επίσης και στους αποθέτες που σχετίζονται με τους κλιβάνους, βρέθηκαν μεγάλες ποσότητες κεραμικής, μεταξύ των οποίων αγγεία μεταφοράς, αποθήκευσης, παρασκευής και κατανάλωσης τροφής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όμως, προκαλεί η ανεύρεση εφυαλωμένων αγγείων, κατηγορία κεραμικής η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της διδακτορικής μου έρευνας που πραγματοποιείται σε πλαίσιο συνεπίβλεψης μεταξύ του ΕΚΠΑ και του Πανεπιστημίου της Λυόν. Η μελέτη του εν λόγω αδημοσίευτου υλικού, προερχόμενου από ένα καλά χρονολογημένο αρχαιολογικό πλαίσιο, σε συνδυασμό με δεδομένα από την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων, θα συνδράμει στην εξέταση ζητημάτων χρονολόγησης και τυπολογίας, προσφέροντας έτσι μια νέα οπτική στο ζήτημα της μετάβασης από την υστερορωμαϊκή στην πρωτοβυζαντινή εποχή καθώς και στην εξέλιξη της τεχνικής της εφυάλωσης από τη ρωμαϊκή έως τη βυζαντινή εποχή, κατά την οποία θα γνωρίσει και τη μεγαλύτερη διάδοσή της.

Georgia Giannaki
Sylvie Yona Waksman
Evelina Todorova
Snezhana Goryanova
Metodi Daskalov

Bishops and potters: An Early Byzantine pottery workshop in Sofia

During rescue excavations carried out in 2000 in the Lozenets district of Sofia, in Bulgaria, under the auspices of the National Archaeological Institute of the Bulgarian Academy of Sciences, remains of three ceramic kilns were brought to light at a site that has been occupied from the mid-4th to the early 7th century AD. More precisely, at the beginning of the 6th century, a pottery workshop was founded on the site where a bishop's complex previously stood. According to the

numismatic finds, the workshop was established at the beginning of the 6th century and abandoned at the beginning of the 7th century AD, by which time the bishop's complex had probably ceased to function. Despite its short lifespan – one century more or less - the workshop seemingly experienced a productivity boom, as the sheer amount of excavated pottery attests. Large quantities of pottery, including vessels for transporting, storing, preparing and consuming food, were found in the workshop areas, as well as in the deposits associated with the kilns. Among the findings, a great number of glazed shards draws our attention: this kind of ware is of particular interest and it is the main subject of my PhD research which is being carried out in the framework of co-supervision between the NKUA and the University of Lyon. The study of this unpublished ceramic material, unearthed in a well-dated archaeological context, in combination with data provided from the wider Balkan region, will contribute to the examination of questions of dating and typology, thus opening up new perspectives on the issue of the transition from the Late Roman to the Early Byzantine period as well as on the evolution of the glazing technique from the Roman to the Byzantine period, during which its greatest spread is attested.

ggiannaki94@gmail.com

yona.waksman@mom.fr

evatodorova79@gmail.com

sgoryanova@abv.bg

m.m.daskalov@mail.bg / m.m.daskalov@abv.bg

**«Μετέστη δε του βίου αώρως»:
ταφικά μνημεία παιδιών στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών**

Η παιδική θνησιμότητα αποτελεί διακεκριμένη θεματική για τους Νεοέλληνες γλύπτες στο Α΄ Κοιμητήριο Αθηνών. Αν και οι περισσότερες παιδικές ταφές λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο του οικογενειακού τάφου, δίχως διακριτή οντότητα, εντοπίζονται δεκάδες παραδείγματα δημιουργίας αυτοτελών σχετικών έργων. Το εξεταζόμενο σύνολο εκτείνεται σε περίοδο πλέον των 150 ετών, από τα μέσα του 19ου έως τα τέλη του 20ού αι., περιλαμβάνοντας γλυπτά συγκεκριμένων καλλιτεχνών –ενδεικτικά αναφέρονται οι Λάζαρος Φυτάλης, Ιωάννης Καρακατσάνης, Θεόδωρος Μ. Τόμπρος, Γεώργιος Μπονάτος, Κωνσταντίνος Φ. Φώσκολος, Γεώργιος Δημητριάδης ο Αθηναίος, Δημοσθένης Γ. Παπαγιάννης, Ιωάννης Σ. Ιωάννου, Γιώργος Ζογγολόπουλος, Αχιλλέας Απέργης, Νίκος Περαντινός, Στέλιος Τριάντης, Τάσος Μουζάκης, Γεώργιος Ι. Κακουλίδης, ο Ιωάννης Γεωργίου. Ο τύπος που κυριαρχεί είναι αυτός της, κατά το μάλλον ή ήττον, ρεαλιστικής προτομής, ολόγλυφης ή ανάγλυφης, απαντούν όμως ακόμη και ολόσωμες απεικονίσεις ή, κατά τα πρότυπα της αρχαίας δεξιώσεως, σκηνές αποχαιρετισμού. Σε άλλες περιπτώσεις επιλέγεται η χρήση μοτίβων, όπως του σπασμένου άνθους, ως συμβόλου του προώρου, ίσως και αιφνίδιου, θανάτου, ή της φτερωτής κεφαλής ερωτιδέως, η παιδική μορφή του οποίου συνιστά τρόπον τινά απεικόνιση της ψυχής του αώρως τεθνεώτος. Ο λόγος συνεπικουρεί την τέχνη, λαμβάνοντας μορφή άλλοτε αρχαϊζοντος επιγράμματος, άλλοτε στίχων γραμμένων στη Νέα Ελληνική, στη Γαλλική ή στην Αγγλική, αντικατοπτρίζοντας τη μεταβαλλομένη στο πέρασμα του χρόνου έκφραση του ιδίου, εσαεί αμεταβλήτου, άλγους. Michael Giochalias

**“Μετέστη δε του βίου αώρως”:
Funerary Monuments of Children in the First Cemetery of Athens**

Child mortality has been a distinctive thematic cycle in the creation of modern Greek sculptors working in the First Cemetery of Athens. Although most of the children burials take place in a pre-existing family tomb and are marked by an already situated there funerary monument, many examples of works erected to preserve the memory of the early deceased have been found. The corpus under examination covers a period of more than 150 years, from the middle of the nineteenth century until the end of the twentieth century, with sculptures bearing the signature of artists such as Lazaros Fitalis, Konstantinos Foskolos, Georgios Dimitriadis the Athenian, Dimosthenis Papagiannis, I. S. Ioannou, Georgios Zoggolopoulos, Achilleus Apergis, Nikos Perantinos, Stelios Triantis, Tassos Mouzakis, Georgios I. Kakoulidis, I. S. Georgiou. The dominant funerary type is that of the bust, more or less realistic, sculpted or in relief. We also come across full-body depictions, in isolation or in scenes following the ancient “δεξιῶσις” decorum. In other cases, funerary motifs such as that of the broken flower are used, as symbols of the untimely, maybe even unexpected, demise, or that of the winged head of an angel, whose juvenile form acts

as an image of the soul of the lost child. The word works in unison with the art, taking the form of ancient epigrams or verses written in modern Greek, French or English, reflecting the ever-changing means of expression of the same, ever unchanged, pain.

mgiochalas@gmail.com

Η εναρμόνιση Πλάτωνα και Αριστοτέλη στην 'Σχολή των Αθηνών' του Ραφαήλ

Η ανακοίνωση αυτή ερμηνεύει το θέμα της 'Σχολής των Αθηνών' (1509-11) του Ραφαήλ υπό το πρίσμα Νεοπλατωνικών και ουμανιστικών ιδεών της Ιταλικής Αναγέννησης. Η εργασία στηρίζει και επεκτείνει την άποψη του Edgar Wind ότι σκοπός του Ραφαήλ και του εικονογραφικού συμβούλου του ήταν η οπτική απόδοση μίας φιλοσοφικής συμφωνίας μεταξύ Πλάτωνα και Αριστοτέλη. Το έργο της εναρμόνισης των ιδεών των δύο φιλοσόφων, το οποίο ξεκίνησαν οι Νεοπλατωνικοί και εκλεκτικοί φιλόσοφοι της ύστερης αρχαιότητας, αναβίωσε από τους Ιταλούς ουμανιστές μέσω νέων μορφών φιλοσοφικού συγκρητισμού και ως επίλυση των μακρόχρονων συζητήσεων κατά τον 15^ο αιώνα περί του ποιος εκ των δύο φιλοσόφων υπερτερεί. Ανάμεσα στους εξέχοντες διανοούμενους που επιχείρησαν την εν λόγω εναρμόνιση (Βησσαρίων, Νικόλαος Κουζάνος, Μαρσίλιο Φιτσίνο, Φραντσέσκο ντα Ντιατσέτο, Εγκίντιο ντα Βιτέρμπο) ο πιο σθεναρός ήταν ο Πίκο ντελά Μιράντολα του οποίου η πραγματεία *De Concordia Platonis et Aristotelis* έμεινε ανολοκλήρωτη. Ο Πίκο, ο Φιτσίνο και ο Εγκίντιο επιχείρησαν να δείξουν ότι κάθε φιλοσοφική δήλωση του Πλάτωνα μπορεί να μεταφραστεί σε δήλωση του Αριστοτέλη, όχι ως αμοιβαίος συμβιβασμός αλλά ως παράλληλες, ταυτόχρονες αλήθειες που εφαρμόζονται σε ουράνια και εγκόσμια θέματα αντίστοιχα. Η εν λόγω ιδέα μεταφράστηκε εικαστικά από τον Ραφαήλ ο οποίος συνέλαβε την σχέση των δύο φιλοσόφων ως μία οκτάβα, η τελειότερη των μουσικών αρμονιών, γνωστή και ως διαπασών: μία ψηλή νότα (Πλάτωνας) και μία χαμηλή νότα (Αριστοτέλης) οι οποίες όταν παιχτούν ταυτόχρονα ακούγονται ως μία και μοναδική. Η σχηματική απεικόνιση της αρμονίας της διαπασών στο Πυθαγόρειο διάγραμμα της 'Σχολής των Αθηνών' συνηγορεί υπέρ της νέας αυτής ερμηνείας και παραπέμπει, μεταξύ άλλων, στις ιδέες του Λεονάρντο ντα Βίντσι περί της συγγένειας και των κοινών κανόνων ζωγραφικής και μουσικής.

The Harmonization of Plato and Aristotle in Raphael's *School of Athens*

This paper interprets the subject of Raphael's 'School of Athens' (1509-11) in the light of Neoplatonic and humanist ideas of the Italian Renaissance. It endorses and expands Edgar Wind's view that the purpose of Raphael and his iconographic advisor was to visualize a philosophical reconciliation between Plato and Aristotle. The task of harmonizing the ideas of the two philosophers, first undertaken by the Neoplatonic and eclectic philosophers of late antiquity, was revived by the Italian humanists through new forms of philosophical syncretism and as a resolution of long-standing debates during the 15th century about which of the two philosophers was superior. Among the prominent intellectuals who attempted this reconciliation (Bessarion, Nicholas of Cusa, Marsilio Ficino, Francesco da Diacceto, Egidio da Viterbo) the most vigorous was Pico della Mirandola whose treatise *De Concordia Platonis et Aristotelis* was never completed. Pico, Ficino, and Egidio attempted to show that every philosophical statement of Plato can be

translated into a statement of Aristotle, not as a mutual compromise but as parallel, simultaneous truths applied to heavenly and earthly matters respectively. This idea was translated visually by Raphael who conceived the relationship of the two philosophers as an octave, the most perfect musical consonance, also known as diapason: a high-pitch note (Plato) and a low-pitch note (Aristotle) which, when played simultaneously, sound as one. The schematic illustration of *διαπασών* on the Pythagorean diagram of the 'School of Athens' supports this new interpretation and refers, among others, to Leonardo da Vinci's ideas about the kinship and common rules of painting and music.

kgravani@arch.uoa.gr

Νικόλας Δημάκης

**«Νησιωτικός» θάνατος: ταφικές πρακτικές στο νησί της Κω
κατά τους ύστερους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους**

Οι γνώσεις μας για την ταφική αρχαιολογία στο νησί της Κω κατά τους ύστερους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους είναι μεμονωμένες και αποσπασματικές, βασιζόμενες κυρίως σε επιγραφικές μαρτυρίες και γραπτές πηγές, παρότι προσεκτικότερες ματιές σε δεδομένα από μεμονωμένους τάφους και νεκροταφεία μπορούν τις εμπλουτίσουν σημαντικά. Σε αυτήν την πρώτη πραγμάτευση του υλικού από την ανασκαφή μέρους ενός μεγάλου νεκροταφείου (148 τάφοι) που εντοπίστηκε το 1970 στην Αντιμάχεια, επιδιώκεται α) η διερεύνηση του αντικτυπου και της διαχείρισης της ανθρώπινης απώλειας κατά τους ύστερους κλασικούς και ελληνοιστικούς χρόνους στην Κω, β) η συζήτηση περί ενός «κωακού» ταφικού τελετουργικού, και γ) η διαμόρφωση μιας στέρεας βάσης για περαιτέρω έρευνα στις ταφικές πρακτικές του νησιού.

Nikolas Dimakis

**Death on an island:
Burial practices on the island of Kos in the late classical and Hellenistic times**

Our knowledge of the funerary archaeology on the island of Kos in the late classical and Hellenistic times is limited and fragmentary, largely based on inscriptional and textual evidence, even though a closer look on individual graves and cemeteries can further contribute to our understanding. The preliminary treatment of the evidence from the excavation of a large (148 graves) cemetery-segment found in 1970 at Antimacheia aims to a) investigate the impact and management of human loss during the late classical and Hellenistic times on Kos, b) discuss the case of a “koan” funerary ritual and c) create a solid basis for further research on the funerary practices of the island.

nikdimakis@arch.uoa.gr

Αναστασία Δρανδάκη

**Μεταξωτά υφάσματα σε βυζαντινές εικόνες:
πολυτέλεια και μίμηση σε παραδείγματα της Μονής Αγίας Αικατερίνης, Σινά**

Η παράδοση της ζωγραφικής μίμησης πολυτελών μεταξωτών υφασμάτων στην πίσω πλευρά μεσοβυζαντινών εικόνων είναι καλά τεκμηριωμένη, μέσα από σημαντικό αριθμό δημοσιευμένων παραδειγμάτων που προέρχονται από την πλούσια συλλογή της Μονής Αγίας Αικατερίνης Σινά. Μάλιστα, η παρουσία τέτοιων διακοσμητικών θεμάτων στην πίσω πλευρά αρκετών εικόνων που φυλάσσονται στη Μονή ώθησε μεγάλη μερίδα μελετητών να τα θεωρήσουν ένα ιδιαίζον χαρακτηριστικό μιας τοπικής καλλιτεχνικής παράδοσης που, με έδρα την απομονωμένη στην έρημο Μονή, παρήγαγε για δύο περίπου αιώνες (12ο-13ο αι.) υψηλής ποιότητας εικόνες.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι αφ' ενός να διερευνηθούν η προέλευση και τα πρότυπα των γραπτών θεμάτων που μιμούνται υφάσματα και, αφ' ετέρου, να ανιχνευθούν οι αντιλήψεις και οι λατρευτικές πρακτικές που αναπτύχθηκαν στο Βυζάντιο την περίοδο αυτή γύρω από τις εικόνες, οι οποίες οδήγησαν στη νοηματική σύνδεση εικόνας-υφάσματος. Μέσα από τη μελέτη πηγών, επιγραμμάτων και σωζόμενων εικόνων θα εξεταστεί επίσης η διάδοση του φαινομένου και η αναψηλάφηση της αντίληψης που θεωρεί την παράδοση αυτή τοπικό σιναϊτικό φαινόμενο

Anastasia Drandaki

**Silk fabrics on Byzantine icons: luxury and imitation
in examples from Saint Catherine's Monastery at Sinai**

The pictorial imitation of precious silk fabrics on the reverse side of medieval Byzantine icons is a well documented phenomenon, known from several published examples that come from the rich collection of Saint Catherine's Monastery at Sinai. Indeed, the presence of such decorative themes on the reverse of several icons in the Monastery has prompted many scholars to consider them a peculiar feature designating a local artistic tradition which, based in the isolated monastery in the desert, produced icons of exceptional quality for a period of about two centuries (12th-13th century).

The aim of my paper is to investigate, on the one hand, the origins and models of the painted decorative motifs that imitate fabrics and, on the other, to trace the concepts and devotional practices that developed in Byzantium during this period around icons, paving the way for the conceptual link between icon and fabric. Through the study of sources, epigrams and surviving icons, an attempt will also be made to reconstruct the dissemination of this religious and artistic phenomenon and refute the perception that considers it a local Sinaitic trait.

adrandaki@arch.uoa.gr

Χρύσανθος Κανελλόπουλος
Λυδία Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα
Μανόλης Πετράκης

Ο ναός του Απόλλωνος Πυθίου (?) στην Παλαιόπολη Άνδρου

Στο μέσο περίπου της πλαγιάς, όπου είχε αναπτυχθεί η πρωτεύουσα της αρχαίας Άνδρου, στην ανατολική πλευρά της, ήταν ορατά τα κατάλοιπα μνημειακού κτηρίου, κτισμένου από μεγάλες μαρμάρινες και σχιστολιθικές λιθοπλίνθους. Στα βόρεια του, το πρηνές συγκρατούσε ισχυρός αναλημματικός τοίχος. Με βάση τη χρονολόγηση αρχιτεκτονικών μελών και γλυπτού, που κείτονταν στο χώρο, θεωρήθηκε ότι πρόκειται για ναό, που χρονολογείται στους ύστερους Αρχαϊκούς χρόνους, ενώ επιγραφικές μαρτυρίες οδήγησαν στην ταύτισή του με αυτόν του Απόλλωνος Πυθίου, η λατρεία του οποίου ήταν από τις σημαντικότερες για τους Ανδρίους.

Το 2021 άρχισε ο καθαρισμός των κτηριακών καταλοίπων, στο πλαίσιο διετούς προγράμματος του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, υπό τη διεύθυνση του Αν. καθηγητή Χρ. Κανελλόπουλου, με σκοπό την αρχιτεκτονική μελέτη του κτηρίου.

Αποκαλύφθηκε όλη η νότια και το μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής και δυτικής πλευράς του. Τα κατάλοιπα ανήκουν στα θεμέλια, την ευθυντηρία και την κρηπίδα του κτηρίου, ενώ από τον τοιχοβάτη είναι ορατό μόνο μικρό τμήμα στο βόρειο άκρο της δυτικής πλευράς του. Διαπιστώθηκε ότι το μνημείο δεν χρονολογείται στο τέλος του 6ου αι. π.Χ., όπως πιστευόταν έως τώρα, αλλά πιθανώς στους ύστερους Κλασικούς χρόνους. Βάσει των έως τώρα δεδομένων φαίνεται ότι διέθετε εξάστυλη πρόσταση και στρεφόταν νότια. Εξαιτίας αστοχίας της κατασκευής, λόγω ηλικίας και ολίσθησης των γαιών προς τον χείμαρρο στα νότια της, πραγματοποιήθηκε μεγάλης έκτασης επισκευή στους Αυτοκρατορικούς χρόνους, με ισχυρή ενίσχυση και εγκιβωτισμό περιμετρικά των θεμελίων του κτηρίου.

Η μελλοντική ολοκλήρωση του καθαρισμού και στο βόρειο άκρο του θα συμπληρώσει την κάτοψή του.

Chrysanthos Kanellopoulos
Lydia Palaiokrassa-Kopitsa
Manolis Petrakis

The temple of Apollo Pythios (?) in Palaiopolis Andros

In the middle of the hillslope, where the capital of ancient Andros had spread, the remnants of a monumental building, built of large marble and schist blocks, were visible. To the north, the slope was supported by a strong retaining wall. Based on the dating of architectural members and a sculpture lying in the area, it was assumed that the edifice dates from the late Archaic times, while epigraphic evidence led to its identification as the temple of Apollo Pythios, whose cult was one of the most important for the Andrians.

In 2021, the uncovering of the building's remains began as part of a two-year project of the Department of Archaeology and History of Art, under the direction of Associate Professor Chr. Kanellopoulos, in order to study the architecture of the building.

The entire south and most east and west sides were uncovered. The remains belong to the foundations, the euthynteria, and the krepis of the building, while only a small part of the toichobate was recovered at the northern end of the west side. Therefore, it was found that the recently uncovered monument does not date back to the end of the 6th century BC, as was previously believed, but probably to the late Classical period. Based on the evidence so far, it is likely for the building to have a hexastyle prostasis facing south. Due to the failure of the structure, because of its age and the landsliding towards the torrent to the south, a large-scale repair was carried out in Imperial times, with strong reinforcement and encasing around the perimeter of the building's foundations.

Future completion of the uncovering of the northern end of the building will fill out its plan.

chrys_kane@arch.uoa.gr

lpalaiokr@arch.uoa.gr

petrakisman@gmail.com

Κεραμική από τα Ιόνια νησιά και την Αιτωλοακαρνανία: ζητήματα προέλευσης και ερμηνείας

Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι να εξετάσει αν ένα συγκεκριμένο στυλ κεραμικής που πρωτο-ανασκάφηκε σε διάφορες θέσεις στην Ηλεία (Ολυμπία, Πύλος Ηλείας) αποτελεί προϊόν της τοπικής κεραμικής παραγωγής ή αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης τάσης στην κεραμική κατά τη διάρκεια του 7ου και του 6ου αι. BCE που έχει διαπεριφερειακό χαρακτήρα. Η προέλευση της υπό εξέταση κεραμικής είναι το ιερό σπήλαιο στο Μάστρο Μεσολογγίου. Η θέση του σπηλαίου σε μία εύφορη περιοχή στο δέλτα του Αχελώου πάνω σε ένα λόφο, γύρω από τον οποίο πρέπει να είχε αναπτυχθεί η αρχαία κοινότητα, όπως μαρτυρούν τα πλούσια ευρήματα εντός του σπηλαίου, την καθιστούν σημαντική για την ανθρωπογεωγραφία και την τοπική οικονομία. Μεταξύ των ευρημάτων, μια ομάδα, κυρίως αγγείων πόσεως, αλλά και με αναθηματικό χαρακτήρα, συχνά αναγνωρίζεται ως Κεραμική Δυτικής Ελλάδας (West Greek pottery). Η δεύτερη θέση που θα εξεταστεί, κυρίως για συγκριτικούς λόγους, είναι το σπήλαιο της Δράκαινας στην Κεφαλλονιά. Η εν λόγω θέση συμμετέχει στο εμπορικού δικτύου της γεωμετρικής και της αρχαϊκής εποχής. Το πιο δημοφιλές αγγείο για τη Δράκαινα των αρχαϊκών χρόνων είναι ένας κάνθαρος με πολύχρωμη επίθετη διακόσμηση και το χαρακτηριστικό σχήμα των αρχαϊκών κανθάρων της γεωμετρικής εποχής. Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η χαρτογράφηση των θέσεων με παρόμοια κεραμική καθώς και η ερμηνεία της διασποράς: αν υποδεικνύεται εμπόριο (παραγωγή στην Ηλεία και εξαγωγή), μίμηση του τύπου η ανεξάρτητη παραγωγή μέσα σε ένα κοινό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα αν η ταυτόχρονη εμφάνιση της τυπολογίας με κοινά χαρακτηριστικά αλλά με πολλές παραλλαγές στην διακόσμηση και στο σχήμα των αγγείων σε διάφορες θέσεις, υποδεικνύει σχέση των κοινοτήτων και κυκλοφορία των αγγείων τα οποία στο τοπικό ιδίωμα της κεραμικής παραγωγής μεταφράζεται με τρόπο ιδιοσυγκρασιακό.

Local and regional pottery from the Ionian Islands and Akarnania

The aim of this presentation is to examine whether a certain type of pottery often found in groups or individually in central Mediterranean sites, comprises a distinct style of pottery that originates from Elis or is part of a wider 7th and 6th century trend in ceramic production. The pottery I will examine here, was recovered in two caves with remains of cultic activity, in the region of western Greece. The cave site at the modern village of Mastro, close to Mesolongi, is located at the estuarine zone of the Acheloos river. Among the wealth of the Geometric and Archaic period ceramic remains there is a significant number of vases of a certain style that is often labelled as Western greek, Elean, Achaean, local, regional, or even koine pottery. The cave of Drakaina on Kephallonia was a coastal site important for long and short distance trade. In the archaeological record of the site, this significance is manifested by the popularity of a kantharos with the distinct geometric Achaean shape and a polychrome decoration attributed originally to Elean pottery, on the main body. Although large groups of this type of pottery have been attested at a few sites that

point to local production, various singular dedications offer insight and verify a connection with a commercial route. Mapping of vessel distribution is of great importance in terms of determining the exact location of vases of similar shape and style, and making associations with trade routes, religious networks and affiliated communities.

aggkaradima@gmail.com

Το λυκόφως της λατρείας του Ασκληπιού στην Επίδαυρο

Η οικοδομική δραστηριότητα στο Ιερό του Απόλλωνος Μαλεάτα και του Ασκληπιού δεν σταμάτησε κατά την Ύστερη Αρχαιότητα. Η στοά που περιεβαλε το κεντρικό τμήμα του ιερού και η αρίθμηση και σήμανση με σύμβολα ενός μεγάλου αριθμού βωμών μαρτυρούν την αναδιοργάνωση της λατρείας τον 4^ο αι. μ.Χ.

Τα προσωρινά αποτελέσματα της συνεχιζόμενης «μετα-ανασκαφής» στο λεγόμενο «Κτήριο Κ», όπου το 1886 είχαν βρεθεί περί τα 35 αγάλματα και αναθηματικά αγαλμάτια θεών, έδειξαν μία αναμόρφωση του οικοδομήματος περί το 400 μ.Χ. για μία μάλλον μυστικιστική λατρεία. Την ίδια περίοδο, στην πόλη της Επιδαύρου, η μελέτη της τελευταίας φάσης του θεάτρου, έδωσε επίσης ισχυρές ενδείξεις μίας μυστικιστικής λατρείας που απαιτούσε αιματηρές θυσίες. Συγχρόνως όμως, το αγαλμάτιο του νεαρού Ασκληπιού με ειλητό στο χέρι από το ιερό του Απόλλωνος Μαλεάτα, του όψιμου 4^{ου} αι. μ.Χ., παραπέμπει στην εικονογραφία του Χριστού.

Τα δεδομένα αυτά συμφωνούν με τις γραπτές πηγές ότι η Επίδαυρος δεν είχε πλήρως εκχριστιανιστεί στο τέλος του 5^{ου} αι. μ.Χ., αν και στις αρχές του αιώνα είχε ανεγερθεί μία παλαιохριστιανική Βασιλική αμέσως έξω από τα όρια του ιερού.

The Twilight of the Asklepios Cult in Epidauros

Building activity in the sanctuary of Apollon Maleatas and Asklepios at Epidauros did not cease during Late Antiquity. A stoa built around the central area of the sanctuary and the numbering and marking with symbols of a great number of altars testify to the reorganization of the cult in the 4th century AD.

The preliminary results of the ongoing “post-excavations” in the so-called “building K”, where about 35 statues and votive statuettes of gods were found in 1886, reveal a rearrangement of the edifice ca AD 400 for a rather mystical cult, while, in the city of Epidauros, the study of the last phase of the theatre, dating to the 4th or 5th century AD, has also provided us with strong evidence for the existence of a cult that required bloody sacrifices. At the same time, in the Apollon Maleatas sanctuary, the late 4th century AD statuette of the young Asklepios, holding a scroll, draws upon the iconography of Christ.

These data agree with the written sources that Epidauros at the end of the 5th cent. AD was still not fully Christianized, although an early 5th-century Christian Basilica had been erected just outside the Asklepieion.

“Mind the gap”: αττική κεραμική στα Άβδηρα της αιγαιακής Θράκης (7^{ος}- 5^{ος} αι. π.Χ.)

Τα Άβδηρα είναι μια ‘διπλή’ ιωνική αποικία, που ιδρύθηκε κατ’αρχάς στα μέσα του 7ου αι. π.Χ. από τις Κλαζομενές, ενώ έναν αιώνα αργότερα (γύρω στο 545 π.Χ.) αποικίστηκε εκ νέου από πολίτες της Τέω, μιας άλλης ελληνικής πόλης που βρίσκεται πολύ κοντά στις Κλαζομενές. Οι παλαιότερες εισαγωγές στα Άβδηρα από την Αττική ήταν ορισμένοι εμπορικοί αμφορείς τύπου SOS, πιθανότατα γεμάτοι ελαιόλαδο, που χρησιμοποιήθηκαν αργότερα ως ταφικά δοχεία για βρέφη και παιδιά.

Ένα κενό εμφανίζεται στις αττικές εισαγωγές μέχρι περίπου το 530-520 π.Χ., παρά το γεγονός ότι πάρα πολλά αττικά αγγεία έφταναν στην ευρύτερη περιοχή, και κυρίως στη Θάσο και σε ορισμένες από τις αποικίες της, ήδη από το πρώτο τέταρτο του 6ου αι. π.Χ. Στη συνέχεια, η αττική κεραμική εμφανίζεται ξανά στα Άβδηρα σε μια εποχή που συμβαίνουν σημαντικά γεγονότα, πολλά από τα οποία συνδέονται με την παρουσία των Περσών (και την *Pax Persica*) στην περιοχή: εκδίδονται αργυρά νομίσματα, αρχίζει η εκμετάλλευση του τοπικού λίθου από το λατομείο της Μάνδρας, κατασκευάζεται το στρατιωτικό λιμάνι της πόλης, οργανώνεται η λατρεία της Δήμητρας, και, τέλος, κτίζονται οι πρώτες αγροικίες που σηματοδοτούν την οργανωμένη εκμετάλλευση της γης εκτός των τειχών του άστεως.

Στην ανακοίνωσή μου αξιοποιώ τα στοιχεία για την παρουσία ή την απουσία εισηγμένης αττικής κεραμικής προκειμένου να σχολιάσω πτυχές της πρώιμης ιστορίας των Αβδήρων και ειδικότερα το μείζον θέμα του συνεχούς ανταγωνισμού (και εχθρότητας) μεταξύ των Αβδήρων και της Θάσου, πριν, κατά, και μετά από την περσική εισβολή. Ταυτοχρόνως, τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης θεωρώ ότι ρίχνουν λίγο περισσότερο φως στην έρευνα για τους πρώιμους δρόμους επικοινωνίας και εμπορίου στο Βόρειο και Ανατολικό Αιγαίο.

“Mind the Gap”: Attic Pottery from Abdera (7th – 5th c. BC)

Abdera is a ‘double’ Ionian colony, initially founded in the mid-7th c. BC by citizens of the Greek city of Klazomenae on the peninsula of Erythraea in Asia Minor. A century later (circa 545 BC) Abdera was re-colonised by citizens of Teos, another Greek city, located very close to Klazomenae.

To this day, we know that the earliest Attic imports were some SOS-type trade amphoras, probably filled with olive oil, which have later been used as funerary urns for infants and children. A gap appears in Attic imports until ca. 530-520 BC despite the fact that numerous Attic vases reached the wider region (esp. the island of Thasos and some of its colonies) since the first quarter of 6th c. BC. Then, Attic pottery appears again at Abdera at a time when important events occur, many of them associated with the presence of Persians (and *Pax Persica*) in the area: minting of heavyweight silver coins, quarrying local stone at the area of ‘Mandra’, construction of the military port of Abdera, while the cult of Demeter is standardized and the first farmhouses signify organized land use *extra muros*.

My discussion utilizes the presence or the absence of imported Attic pottery in order to comment on aspects of Abdera’s early history, and in particular on the constant competition (and

even hostility) between Abdera and Thasos, before, during, and after the Persian invasion as well as on the early communication and trade routes in the Northern and Eastern Aegean.

eurkefalidou@arch.uoa.gr

Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά
Ελένη Καλάβρια

Δύο νέα γλυπτά από την αρχαία Αλάσαρνα

Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν δύο νέα, μικρού μεγέθους γλυπτά από την περιοχή της συστηματικής ανασκαφής του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στο ιερό του Απόλλωνα Πυθαίου/Πυθαέως στην Αρχαία Αλάσαρνα (σημερινή Καρδάμαινα) στην Κω. Τα γλυπτά εντοπίστηκαν μαζί με μικρά θραύσματα αρχιτεκτονικών γλυπτών, ενός σταθμίου και μικρού τμήματος ακόσμητης στήλης μπροστά από τον χώρο της ανασκαφής και προς τα νοτιοδυτικά, κοντά στην ακτή.

Τα γλυπτά – αγαλμάτιο ιστάμενης ενδεδυμένης γυναικείας μορφής και μικρογραφική ερμαϊκή στήλη – είναι λαξευμένα σε μάρμαρο και αποδίδουν γνωστούς τύπους αναθημάτων από τον χώρο του ιερού, οι οποίοι συνδέονται πειστικά με γνωστές λατρείες του ιερού. Τα δεδομένα αυτά καθιστούν πολύ πιθανή την προέλευσή τους από το ιερό, εμπλουτίζουν τον κατάλογο και τους τύπους των ευρημάτων που προέρχονται από αυτό και επιβεβαιώνουν συμπεράσματα που έχουν ήδη διατυπωθεί για τους τύπους γλυπτικής και τον χαρακτήρα της ανάθεσής τους σε αυτό.

Georgia Kokkorou-Alevras
Eleni Kalavria

Two new sculptures from ancient Halasarna

In this paper two fragments of small-scale sculptures will be presented. These were found close to the coastline, to the southwest of the sanctuary of Apollo Pythaios-Pythaeus at Kardamaina (ancient Halasarna) in Kos, a site systematically excavated since 1985 by the Department of Archaeology and the History of Art of the National and Kapodistrian University of Athens. Some more fragments such as of architectural members and of other sculpted items like a *σταθμίων* and an undecorated stele belong to the same group.

Both the marble sculptures presented here, a statuette of a draped woman and a micrographic hermaic stele, have parallels among the finds from the sanctuary which are closely related with the cults attested in the sanctuary. These observations make their provenance from the Apollo Pythaios/Pythaeus sanctuary most probable, enrich the catalogue of sculptures dedicated in the sanctuary and corroborate our conclusions on the typology and character of the dedications therein.

galevras@arch.uoa.gr
kalabrel@hotmail.com

Νέα ευρήματα από την ανασκαφή στην θέση Μάρτσελλο της Παλαιπάφου (2021-2022)

Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών ξεκίνησε το 2021 ένα νέο ερευνητικό και ανασκαφικό πρόγραμμα στην θέση Μάρτσελλο στην Παλαιάπαφο Κύπρου, υπό την διεύθυνση του Αν. Καθ. Κωνσταντίνου Κοπανιά. Στο Μαρτσέλλο πραγματοποίησαν ανασκαφές κατά τα έτη 1950-1955 η Βρετανική Αποστολή Κουκλιών υπό τους J.H. Iliffe, T.B. Mitford, και κατά τα έτη 1966-1973, 1985, 1992-1995 η Γερμανοελβετική Αποστολή, υπό τον F.-G. Maier). Κατά την διάρκεια των ερευνών αποκαλύφθηκε τμήμα ενός σημαντικού μνημειακού τείχους, δίχως όμως να ολοκληρωθεί η ανασκαφή του ώστε να αναγνωριστεί η κάτοψή του. Κατά τα έτη 2006-2008, το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, στο πλαίσιο του Προγράμματος Διερεύνησης του Αστικού Τοπίου Παλαιάπαφου, υπό την διεύθυνση της Καθ. Μ. Ιακώβου, επιβεβαίωσε ότι το τείχος συνεχίζεται στα δυτικά σε δύο γειτονικά τεμάχια, και επανέφερε την ανάγκη της ολοκληρωτικής ανασκαφής του μνημείου, παράλληλα με την προστασία και απαλλοτρίωση της θέσης. Στόχος του ερευνητικού προγράμματος του Πανεπιστημίου Αθηνών στο Μάρτσελλο είναι η ολοκλήρωση της αποκάλυψης αυτού του πολύ σημαντικού και ιδιαίτερου μνημείου, της εξακρίβωσης της χρονολόγησης και της ταυτότητάς του, η οποία εν πολλοίς ακόμη παραμένει άγνωστη.

Η ανασκαφή στις θέσεις Tell Nader και Tell Baqrta στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του Ιράκ (2022)

Το 2022 ξεκίνησε εκ νέου το πρόγραμμα έρευνας πεδίου του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας στις θέσεις Tell Nader και Tell Baqrta στην Περιφέρεια Κουρδιστάν του Ιράκ. Το Tell Nader κατοικήθηκε κυρίως κατά την περίοδο Ubaid (ύστερη 5^η χιλιετία), αν και ο συγκεκριμένος χώρος συνέχιζε να χρησιμοποιείται μέχρι και την πρώιμη 1^η χιλιετία π.Χ. Η δεύτερη θέση είναι πιθανόν ότι αποτελεί την έδρα του βασιλείου Qabra της 3^{ης} χιλιετίας και την νεοασσυριακή πόλη Baqaru (πρώιμη 1^η χιλιετία π.Χ.). Το συγκεκριμένο Tell μαζί με την κάτω πόλη, όπου πραγματοποιήθηκε επιφανειακή έρευνα το 2012, αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες αρχαιολογικές θέσεις της Εγγύς Ανατολής, μεγαλύτερη ακόμη και από την πολη Ebla της Συρίας. Γι' αυτόν τον λόγο παρουσιάζει ιδιαίτερο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

New Finds from the Excavation in Palaepaphos-Marchello (2021-2022)

A new scientific program including archaeological excavations was initiated by the Department of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens (NKUA) in 2021, at the site of Palaepaphos-Marchello in Cyprus, under the direction of Assoc. Prof. Konstantinos Kopanias. Earlier excavations at Marchello were conducted by a British mission (between 1950-1955) under the guidance of J.H. Iliffe and T.B. Mitford, and later (between 1966-

1973, 1985 and 1992-1995) by a Swiss-German Mission directed by F.-G. Maier. These investigations revealed part of the monumental defensive wall of the site, nevertheless they remained incomplete. During the years 2006-2008, the Department of History and Archaeology of the University of Cyprus and the Palaepaphos Urban Landscape Project (PULP), directed by Professor M. Iacovou, confirmed that the wall was continuing west within two neighbouring plots. Thus, a reinvestigation of the monument including new excavations, protection and expropriation of the site were deemed necessary. The main objective of the NKUA research program at Marchello is to unearth the remaining part of this extraordinary and important monument and also to confirm the chronology and nature of its architectural remains.

The excavation in Tell Nader and Tell Baqrta in the Kurdistan Region in Iraq (2022)

In 2022 the Department of History and Archaeology of the University of Athens resumed its archaeological field project in Tell Nader and Tell Baqrta in the Kurdistan Region in Iraq. Tell Nader was inhabited mainly during the Ubaid period (in particular late 5th mill. B.C.), although the site remained in use until the early 1st mill. B.C. Tell Baqrta is very probable that this was the seat of the kingdom of Qabra (3rd mill. B.C.), and also the Neoassyrian city Baqarru (early 1st mill. B.C.). Together with its lower city, where a survey was conducted during 2012, this site is one of the largest in the Near East, larger even than the city of Ebla in Syria. For this reason, Tell Baqrta is a site of particular archaeological and historical interest.

kkopaniass@arch.uoa.gr

Οι προσωποποιήσεις των εποχών στα ψηφιδωτά δάπεδα της ύστερης αρχαιότητας

Οι προσωποποιήσεις των εποχών ήταν ιδιαίτερα δημοφιλείς ήδη από την ελληνιστική περίοδο στα ψηφιδωτά δάπεδα καθώς συμβόλιζαν την αέναη ανανέωση της φύσης, ενώ κατά την ρωμαϊκή περίοδο η απεικόνισή τους διαδόθηκε ευρέως σε δημόσια αλλά και ιδιωτικά κτίρια. Λόγω του ότι αποτελούσαν μια τετράδα ήταν ιδιαίτερα εύχρηστες ως γωνιακά εμβλήματα σε μια τετράγωνη ή ορθογώνια επιφάνεια. Για τους ιδιοκτήτες οι εποχές συμβόλιζαν τις ευτυχισμένες ή τυχερές ημέρες και σχετίζονταν με την ευημερία και την καλή τύχη. Πολύ συχνά συνδυάζονταν και με άλλα θέματα όπως σκηνές κυνηγιού, με κάποιες θεότητες όπως ο Διόνυσος, καθώς επίσης και με την παράσταση των μηνών σε συνδυασμό συχνά με φυτικά μοτίβα.

Οι προσωποποιήσεις των εποχών τοποθετούνταν συχνά κοντά στην είσοδο και συνοδεύονταν από επιγραφές που καλωσόριζαν τον επισκέπτη. Ως προς την απεικόνισή τους πρόκειται κυρίως για γυναικείες μορφές είτε ολόσωμες είτε σε μετάλλια. Επιπλέον, όσον αφορά στη σειρά απεικόνισης, αυτή είναι χρονολογική και σύμφωνη με τη σειρά διαδοχής τους. Πολλές φορές μάλιστα απεικονίζονται ανά ζεύγη με κοινωνιολογική διαφοροποίηση, πιο συγκεκριμένα η άνοιξη και το φθινόπωρο ως αριστοκρατικές μορφές, ενώ το καλοκαίρι και ο χειμώνας ως πληβείοι, και συνοδεύονται από τις αντίστοιχες εποχιακές δραστηριότητες. Ειδικότερα ο χειμώνας έχει τη μεγαλύτερη διαφορά με τις υπόλοιπες εποχές, καθώς απεικονίζεται με βαρύ ένδυμα και κουκούλα, ενώ οι υπόλοιπες τρεις φέροντας έναν χιτώνα. Συχνά ωστόσο, η άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο απεικονίζονται ως γυμνές μορφές που διαφοροποιούνται λόγω των λουλουδιών, που είτε κρατούν είτε φέρουν ως στέμματα στο κεφάλι. Η άνοιξη διαφοροποιείται επειδή κρατά τριαντάφυλλα, το καλοκαίρι στάχυα και το φθινόπωρο σταφύλια.

The personifications of the seasons on the mosaic pavements of late antiquity

The personifications of the seasons were particularly popular already since the Hellenistic period on the mosaic pavements as they symbolized the eternal renewal of nature, while during the Roman period their depiction was widely spread in public and private buildings. Because they formed a quartet they were particularly useful as corner emblems on a square or rectangular surface. For the owners the seasons symbolized happy or lucky days and were associated with prosperity and good fortune. Very often they were combined with other themes such as hunting scenes, with some deities such as Dionysus, as well as with the personifications of the months often combined with plant motifs.

The personifications of the seasons were often placed near the entrance and were accompanied by signs welcoming the visitor. As for their depiction, they are mainly depicted as female figures, either full-length or on medallions. Furthermore, in regard to their display order, this is chronological and in line with their order of succession. Many times they are even depicted in pairs with sociological differentiation, more specifically spring and autumn as aristocratic figures, while summer and winter as plebeians and they are accompanied by the corresponding seasonal activities. In particular, winter has the biggest difference with the other seasons, as it is depicted in heavy clothing and a hood, while the other three wear a tunic. Often, however, spring,

summer and autumn are depicted as naked figures differentiated by the flowers, which they either hold or wear as crowns on their heads. Spring is differentiated because it holds roses, summer ears of corn and autumn grapes.

nikkour@arch.uoa.gr

Νότα Κούρου

**Τήνος-Ξωμπουργο 2021-2022:
η βιοτεχνική περιοχή στα όρια του νεκροταφείου**

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τη βιοτεχνική περιοχή που αποκαλύφθηκε κατά τα έτη 2021-2022 βόρεια του κλασικού νεκροταφείου. Ένας κεραμικός κλίβανος, η πρόσοψη ενός μεγάλου κτίσματος, πιθανότατα στοάς, και άλλες κατασκευές υποδηλώνουν την ύπαρξη ενός βιοτεχνικού χώρου όμορου με το νεκροταφείο. Ένα πλακόστρωτο στον υπαίθρο χώρο μπροστά από το μεγάλο κτίσμα που εμπεριέχει και κάποιες κυκλικές πλάκες, παραπέμπει στο μεταλλουργικό εργαστήριο που έχει αποκαλυφθεί στο χαμηλότερο άνηδρο, το οποίο λειτουργούσε στα όρια του νεκροταφείου παλιότερα. Η ανεύρεση ενός “θησαυρού” νομισμάτων κρυμμένων σε ένα τοίχο στον χώρο αυτόν επιτείνει την ιδιαίτερη σημασία της περιοχής. Όλες οι κατασκευές φαίνονται να ανήκουν στο τέλος των Κλασικών και την αρχή των Ελληνιστικών χρόνων, αλλά η τυχαία ανεύρεση ενός νησιωτικού σφραγιδολίθου υποδηλώνει ότι ενδεχομένως η χρήση του χώρου είχε αρχίσει πολύ νωρίτερα.

Nota Kourou

**Tenos - Xobourgo 2021-2022
The Workshops Quarter by the Classical cemetery**

The aim of this paper is to present the newly discovered workshops' area north of the Classical cemetery on the eastern side of the Xobourgo hill. A pottery kiln, a facade of a large building, probably of a kind of stoa, and several other constructions indicate the presence of an extensive industrial area established by the cemetery. Some circular plaques in a paved platform in front of the large building are comparable to the metallurgical pits excavated at the lower terrace, while the discovery of a coin hoard hidden in a wall increases the importance of this industrial area. All the constructions excavated so far in this quarter date to the end of the Classical period and the beginning of the Hellenistic times, but an island gem, though a stray find, denotes the possibility of an earlier use of the area.

nkourou@arch.uoa.gr

Εμμανουέλα Κυριακοπούλου

**«Ο λαϊμός του πρέπει να κοπεί για τη συντήρηση των ανθρώπων και των πόλεων»:
η εμπειρία της διαχείρισης μιας ζωνόσου
μέσα από ένα ολλανδικό χαρακτηριστικό του 18ου αιώνα**

Η παρούσα ανακοίνωση αφορά ένα ολλανδικό χαρακτηριστικό του β' μισού του 18ου αιώνα. Το έργο συνδέεται με τη διαχείριση της πανώλης των βοοειδών, φιλοτεχνήθηκε από άγνωστο καλλιτέχνη και φέρει τον τίτλο *Παιδιά που αναλογίζεστε αυτό το έργο, Να θυμάστε πως ο Θεός το διέταξε* (*Gy kinderen die dit werk beziet, Gedenkt dat God dit al gebied*, 1761-1804. Άμστερνταμ, Rijksmuseum). Η ιστορία που αναπαριστά αφορά έναν κτηνοτρόφο που, ενώ τα ζώα του έχουν προσβληθεί από την πανώλη των βοοειδών, παραβαίνει τους κρατικούς περιορισμούς αναφορικά με την αναχαίτιση της ασθένειας, εξαιτίας της οικονομικής του δυσχέρειας. Το χαρακτηριστικό συνδέεται με ένα από τα δύο κύματα της ζωνόσου που έπληξαν την Ολλανδία κατά τις περιόδους 1744-1764 και 1768-1786, ανάλογα με τη χρονολόγησή του έργου, η οποία μέχρι στιγμής κινείται σε ένα αρκετά ευρύ πλαίσιο. Πρόκειται για ένα εφήμερο τύπωμα ηθικοπλαστικού χαρακτήρα που δεν έχει μελετηθεί μέχρι στιγμής και συμπεριλαμβάνεται στη διδακτορική μου διατριβή. Το έργο θα χρησιμοποιηθεί ως βάση για να προσεγγιστούν οι κοινωνικές, οικονομικές και ψυχολογικές προεκτάσεις της διαχείρισης ενός καταστροφικού συμβάντος που επηρεάζει μια ολόκληρη κοινότητα, με αναφορές στο δίπολο της κρατικής μέριμνας και της ιδιωτικής ευθύνης. Στόχος της ανακοίνωσης θα είναι να σκιαγραφηθεί η επίδραση που άσκησε στην ευρύτερη ολλανδική κοινωνία ένα ιστορικό γεγονός που έπληξε τη χώρα κατά τον 18ο αιώνα. Για τον σκοπό αυτόν θα χρησιμοποιηθεί ένα έργο ευρείας κυκλοφορίας που αφηγείται την ιστορία ενός Ολλανδού πολίτη προερχόμενου από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ο οποίος βρίσκεται αντιμέτωπος τόσο με μια καταστροφή που τον επηρεάζει σε προσωπικό επίπεδο όσο και με δυσβάστακτα κρατικά μέτρα. Η συγκεκριμένη προσέγγιση θα αντλήσει στοιχεία από τον τομέα της μικροϊστορίας, εντάσσοντάς τα στο πλαίσιο της ιστορίας της τέχνης.

Emmanouela Kyriakopoulou

**“His throat must be cut for the preservation of people and cities”:
The experience of managing a zoonosis through an 18th-century Dutch print**

This presentation concerns a Dutch print from the second half of the 18th century. The work is associated with the management of cattle plague, it was created by an unknown artist and it is entitled *Children who contemplate this work, Remember that God ordered it* (*Gy kinderen die dit werk beziet, Gedenkt dat God dit al gebied*, 1761-1804. Amsterdam, Rijksmuseum). It depicts the story of a farmer who, while his animals are infected with cattle plague, violates government restrictions regarding the containment of the disease, because of financial difficulties. The print is associated with one of the two waves of the zoonotic disease that struck the Netherlands in the periods 1744-1764 and 1768-1786, depending on the dating of the work, which so far falls within a fairly broad range. It is an ephemeral print of moralistic nature that has not been studied so far

and it is included in my PhD. The work will be used as a basis for approaching the social, economic, and psychological implications of managing a catastrophic event affecting an entire community, with reference to the diptych of state care and private accountability. This paper will aim to outline the impact that a historical event, that struck the country in the 18th century, had on the wider Dutch society. To this end, a widely circulated work will be used to tell the story of a lower-class Dutch citizen who is confronted with a disaster that affects him on a personal level, as well as with unbearable state measures. This approach will draw elements from the field of microhistory, placing them within the context of art history.

kyriaemma@arch.uoa.gr

Μαρία Κυρίτση

Ο πολύπλευρος χαρακτήρας των οικιακών ομάδων: μεθοδολογικές προσεγγίσεις και δείγματα μελέτης μέσα από την ανάλυση του ανασκαφικού περιβάλλοντος των νεοανακτορικών εγκαταστάσεων της μινωικής Κρήτης

Η Νεοανακτορική περίοδος αποτελεί ομόφωνα την περίοδο της μέγιστης δημογραφικής ανάπτυξης στο νησί της Κρήτης κατά την Εποχή του Χαλκού, προσφέροντας πληθώρα οικιακών ανασκαφικών συνόλων, συχνά οργανωμένων σε εκτενείς οικισμούς, με ή χωρίς κάποιο κεντρικό οικοδόμημα διοικητικού-οικονομικού χαρακτήρα. Ωστόσο, παρά την αφθονία των αρχαιολογικών δεδομένων, οι μελέτες που αφορούν στη δομή και τον χαρακτήρα των οικιακών ομάδων βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη, χρησιμοποιώντας διάφορους τρόπους προσέγγισης του ζητήματος. Προς αυτή την κατεύθυνση, η παρούσα ανακοίνωση επιχειρεί να εξετάσει ορισμένες πτυχές της πολύπλευρης φύσης των οικιακών ομάδων: αρχικά, εξετάζεται το εύρος των δραστηριοτήτων που απασχολούσαν τους ενοίκους των κτηρίων οικιστικού χαρακτήρα, στη συνέχεια, αναζητείται ο τρόπος οργάνωσης και η σύνθεσή τους, και τέλος, διερευνάται ο βαθμός στον οποίο οι οικιακές ομάδες ήταν ευέλικτες και δεκτικές σε αλλαγές ή αποτελούσαν περισσότερο σταθερά μορφώματα.

Τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται έχουν ως εφελκυστικό τη σχολαστική εξέταση του ανασκαφικού περιβάλλοντος των οικιακών μονάδων και αντλούν στοιχεία σχετικά με τη χρήση και τη διάρθρωση των εσωτερικών χώρων, την κατοχή καθημερινών και πολύτιμων αντικειμένων, τις αρχιτεκτονικές προσαρμογές και την πρόσβαση σε πλουτοπαραγωγικές πηγές. Ταυτόχρονα, συνεξετάζονται οι δύο τύποι οικιακής οργάνωσης που κατεξοχήν έχουν προταθεί μέχρι σήμερα από τους ερευνητές της μινωικής Κρήτης, το νοικοκυριό και ο Οίκος. Ως δείγματα μελέτης, χρησιμοποιούνται οικιακές κτηριακές μονάδες από τον νεοανακτορικό οικισμό της Ζάκρου και αντιπαραβάλλονται κατά περίπτωση με αντίστοιχα σύγχρονα με αυτά δείγματα από την ανατολική και την κεντρική Κρήτη. Τέλος, γίνεται προσπάθεια να αξιοποιηθούν τα ταφικά δεδομένα, μολονότι όσον αφορά στη Νεοανακτορική περίοδο, οι σχετικές διαθέσιμες πληροφορίες είναι πολύ περιορισμένες.

Maria Kyritsi

The multifaceted character of the domestic groups: Methodological approaches and case studies through the contextual analysis of the neopalatial sites of minoan Crete

The Neopalatial period unanimously constitutes the period of the largest demographic growth on the island of Crete during the Bronze Age. Numerous domestic installations have come to light, often organized in extended settlements, with or without a central administrative-economic building. Despite this abundance of archaeological data, the studies focusing on the structure and the character of the domestic groups are still ongoing, using different ways of approaching the issue. Towards this direction, the present paper attempts to examine certain aspects of the multifaceted nature of the domestic groups: firstly, the range of activities held by the residents of the buildings is examined; secondly, their organization and structure are sought; finally, it is

attempted to seek the extent to which the domestic groups were flexible and receptive to change or more stable formations.

The methodological keys used here are based on the meticulous examination of the excavation contexts and the collection of evidence concerning the use and the articulation of the interior spaces, the possession of everyday and valuable objects, the architectural modifications and the access to resources. At the same time, the two types of domestic organization that are most commonly adopted by the researchers of minoan Crete, i.e. the household and the House, are examined. The study samples are drawn from the neopalatial settlement at Zakros and are compared to corresponding cases from eastern and central Crete. Finally, it is attempted to make use of the burial data, although, as far as the Neopalatial period is concerned, the available information is very limited.

mariakyritsi@windowslive.com

Η λατρεία της Αρτέμιδος στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου

Η λατρεία της Αρτέμιδος στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου κατέχει διαχρονικά μια σημαντική θέση. Η θεά, αδερφή του πατέρα του Ασκληπιού Απόλλωνα, αναφέρεται σε μια παραλλαγή του μύθου της γέννησης του φιλόανθρωπου βρέφους ως η τιμωρός της Κορωνίδας μετά από εντολή του θεού. Στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου, η λατρεία της εντοπίζεται στα πλαίσια της πρόθυσης στο ιερό της πεδιάδας, και σε εκείνο του Κυνορτίου όρους, ενώ η κορύφωση της δημοτικότητάς της εντοπίζεται στα τέλη του 4^{ου} αι. π.Χ., όταν οικοδομείται προς τιμήν της χωριστός ναός με ιδιαίτερο βωμό. Στο ιερό φαίνεται πως λατρευόταν υπό την ιαματική της ιδιότητα (ως προστάτιδα των γυναικών και των παιδιών - *κουροτρόφος*), καθώς και ως *κυνηγέτις*. Κανένα όμως στοιχείο δεν επιβεβαιώνει τη λατρεία της Αρτέμιδος της Επιδαύρου υπό τη χθόνια υπόσταση της Αρτέμιδος Εκάτης, σε αντίθεση με ότι είχε υποστηριχθεί ήδη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τον ανασκαφέα του ιερού Π. Καββαδία. Η λατρεία της θεάς συνεχίζει να είναι λαοφιλής κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής και αυτοκρατορικής περιόδου (με πλήθος ελάσσονων υποστάσεων) όπως υποδεικνύουν τόσο επιγραφικές μαρτυρίες, όσο και αποσπασματικά σωζόμενα αναθηματικά αγάλματα και αγαλμάτια (ορισμένα από τα οποία παρουσιάζονται στην έρευνα για πρώτη φορά).

The Cult of Artemis in the Asklepieion of Epidauros

The cult of Artemis in the Asklepieion of Epidauros has always been important. The goddess, sister of Apollo, Asclepios' father, is mentioned in a variant of the myth of the birth of the merciful infant Asklepios as the avenger of her brother's honor who kills Coronis. Small altars dedicated in her honor are included in the ritual of the *prothysis* both at the sanctuary of Asklepios on the plain and that of Apollo Maleatas on Mt. Kynortion. Her cult reaches the peak of its popularity at the end of the 4th c. BC, when a separate temple with a special altar was built in her honor. In the sanctuary, it seems that she was worshiped in her healing aspect (as protector of women and children - *kourotrophos*), as well as as a huntress (*kynagetis*). However, no evidence confirms the worship of the Epidaurian Artemis in the chthonic aspect of Artemis Hecate, contrary to the opinion of the excavator of the sanctuary P. Kavadias at the end of the 19th c. The cult of the goddess continued to be popular during the Hellenistic and Imperial periods as indicated by both epigraphic evidence and fragmentary votive statues and statuettes (some of which are presented in the present paper for the first time).

Λένα Λαμπρινού

Ειρήνη Πέππα Παπαϊωάννου

Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο «Διογένειο Γυμνάσιο»: αρχιτεκτονικά σπόλια και η αναζήτηση των κτηρίων της αρχικής τους χρήσης

Η έρευνα του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του ΕΚΠΑ από το 2001 (ανασκαφή και σύνταξη αρχείου διασπάρτων) κατέγραψε πλήθος λιθίνων σπαραγμάτων και αποτμημάτων αρχιτεκτονικών μελών, από το λεγόμενο Υστερορωμαϊκό, ή τείχος μετά τους Ερούλους, το σπουδαιότερο αυτό αποθετήριο ιστορικών τεκμηρίων και καταλοίπων αρχιτεκτονικής και γλυπτικής τέχνης.

Κατά τις δύο προηγούμενες ανακοινώσεις μας το 2019 και το 2021, παρουσιάστηκαν διάσπαρτα μέλη από το αρχείο της ανασκαφής, τα οποία ταυτίστηκαν με κτήρια από την παρακείμενη Αρχαία Αγορά, αλλά και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη, από κτήρια, τα οποία δεν έχουν ακόμα ταυτιστεί τοπογραφικά. Η φετινή μας ανακοίνωση συνεχίζει αυτήν την έρευνα με έναν διαφορετικό τύπο μαρμάρινων ιωνικών μελών, τα οποία θα παρουσιαστούν με στόχο την αναζήτηση της πατρότητας των αρχικών τους κτηρίων, τα οποία διαμόρφωναν την ιδιαίτερη μνημειακότητα στον πολεοδομικό ιστό του κεντρικού αυτού τμήματος της πόλης των Αθηνών κατά την αρχαιότητα.

Lena Lambrinou

Eirini Peppa Papaioannou

University of Athens Excavations at the "Diogeneion Gymnasion": Architectural Spolia and the Search for their Buildings of Origin

Research by the University of Athens' Department of Archeology and History of Art at the so-called "Diogeneion Gymnasion" site in Plaka since 2001, a project that involves both excavation and the collection and cataloguing of scattered spolia (*disjecta membra*), has recorded a number of fragmentary and potentially significant architectural members – most of them found in the Late Roman (or "Post-Herulian") Wall, an important repository of historical architectural remains and sculptural art.

In two previous presentations in 2019 and 2021, we reported on scattered members recorded in the excavation's archives that had been identified with buildings in the adjacent Athenian Agora, as well as on other architectural members from buildings not yet topographically identified. This year, our report further illuminates this research by presenting a different type of marble architectural members. These Ionic-style members were targeted for study with the similar aim of determining the identity of their original buildings, but they represent a group of particular interest as their obviously once-impressive original structures would have greatly contributed to the monumental character of the urban cityscape that had existed in antiquity in this central district of the ancient city of Athens.

lenalambri@hotmail.com

eiripeppap@arch.uoa.gr

Βασίλειος Λαμπρινουδάκης
Άλκηστις Παπαδημητρίου
Ευάγγελος Καζολιάς
Νικόλαος Κατσαραίος
Αλεξάνδρα Σφυρόερα

**Έρευνα στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου, 2021-2022:
Κτήριο με υπόγειο, Κτήριο E, Βωμός Ασκληπιού - Ηπιόνης,
Ιερά πλατεία, Βωμός Ασκληπιού, Προπύλαια**

Κατά την τελευταία διετία οι ανασκαφικές εργασίες του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας στο ιερό του Ασκληπιού στην Επίδαυρο, στόχευσαν αφενός στην επίλυση συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων (*Κτήριο με υπόγειο, Κτήριο E, Βωμός Ασκληπιού - Ηπιόνης*) και αφετέρου στην προώθηση εργασιών μερικής αποκατάστασης χώρων και κτηρίων του ιερού (*Ιερά πλατεία, Βωμός Ασκληπιού, Προπύλαια*).

Όσον αφορά το προδρομικό της Θόλου, αρχαϊκό *Κτήριο με υπόγειο* αποκαλύφθηκε σχεδόν πλήρως η κάτοψή του (στον βαθμό που επέτρεπαν οι εργοταξιακές υποδομές αναστήλωσης της Θόλου), η θέση της κλίμακας καθόδου σε αυτό, όπως και λεκάνη στη ΝΔ. γωνία του υπογείου. Στο *Κτήριο E* επιβεβαιώθηκε ότι ο αρχαϊκός *Βωμός τέφρας* είχε τις διαστάσεις που είχαν διαπιστωθεί παλαιότερα και επομένως η σχέση του με το *Κτήριο με υπόγειο* δεν ήταν αξονική. Τέλος, με αφορμή τη σύνταξη μελέτης μερικής αποκατάστασης του *Βωμού Ασκληπιού - Ηπιόνης* διευκρινίστηκαν πλήρως οι τρεις κατασκευαστικές φάσεις του, του ύστερου 7ου π.Χ. αι., του πρώιμου 4ου π.Χ. αι. και της Αυτοκρατορικής εποχής.

Στην *Ιερά πλατεία* ξεκίνησε η μελέτη και διευθέτηση του πλήθους των διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών, επιγραφών και τμημάτων αναθημάτων που βρίσκονται σήμερα εκεί. Προς το παρόν οι εργασίες εστιάσθηκαν στον χώρο μεταξύ του *Ναού* και του *Βωμού του Ασκληπιού*. Στο πλαίσιο των εργασιών αυτών πραγματοποιήθηκαν αρχαιολογικοί καθαρισμοί, τακτοποίηση και μερική ανάταξη οικοδομικού υλικού στον *Βωμό του Ασκληπιού*. Επίσης, έγιναν παρατηρήσεις για τις κατασκευαστικές φάσεις του. Τέλος, αποσκοπώντας στην αποκατάσταση της αρχαίας πρόσβασης στο ιερό μέσω των *Προπυλαίων* για τη μελλοντική διαμόρφωση της νέας εισόδου επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο, πραγματοποιήθηκαν αρχαιολογικοί καθαρισμοί στο κτήριο και κυρίως απομακρύνθηκε το διάσπαρτο οικοδομικό υλικό στους δύο διαδρόμους πρόσβασης εκατέρωθεν αυτού.

Vasileios Lambrinoudakis
Alkistis Papadimitriou
Evangelos Kazolias
Nikolaos Katsaraios
Alexandra Sfyroera

***Building with basement, Building E, Altar of Asclepios and Hepione,
Sacral square, Altar of Asclepios, Propylaea***

During the last two years, the excavations conducted at the Sanctuary of Asclepius in Epidaurus by the Department of Archaeology and History of Art in collaboration with the Ephorate of Antiquities of Argolida, had a dual objective; to resolve specific research questions (at the *Building with basement, Building E, Altar of Asclepius and Hepione*) and promote the partial restoration of certain landmarks/buildings within the Sanctuary (at the *Sacral square, Altar of Asclepius and Propylaea*).

As concerns the Archaic *Building with basement*, the predecessor of Tholos, our excavational work revealed almost its entire blueprint -- to the extent allowed by the existing infrastructure of Tholos' restoration. The location of the staircase leading to the basement, as well as a basin in its SW corner were also discovered. The dimensions of the *Archaic Altar of ash in Building E* were confirmed, leading us to conclude that it was not aligned on the same axis with the *Building with basement*. Finally, for the purpose of drafting a partial restoration study for the *Altar of Asclepius and Hepione*, its three construction phases were fully clarified; they are dated from the late 7th century BC. to the Imperial Era.

The study and rearrangement of a large number of scattered architectural members, inscriptions and votives, which have lain there since Kavvadias' excavations, began at the *Sacral square*. At present, the work has focused on the area between the *Temple* and the *Altar of Asclepius*. In the context of this research, archaeological cleansing, arrangements, and partial recovery of the building material were carried out on the *Altar of Asclepius*. Some observations were also made regarding its construction phases. Finally, aiming to restore the ancient path of access (μήπως καλύτερα trail?) to the Sanctuary through the *Propylaea* which will form in the future the new visitors' entrance to the archaeological site, archaeological cleansing was carried out in this building too. In particular, scattered building material was removed from the two corridors on either side of the ancient path.

labrin@otenet.gr

azpapadimitriou@culture.gr

vangelis.kazolias@gmail.com

katsareos@yahoo.com

asfyroera@arch.uoa.gr

Βασίλειος Λαμπρινουδάκης
Ευάγγελος Καζολιάς
Σπύρος Πετρουνάκος
Αλεξάνδρα Σφυρόερα

Έρευνα στην Αρχαία Επίδαυρο, 2020-2022

Κατά τα έτη 2007-2015 ανασκαφή της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Επιδαύρου έφερε στο φως βορειοδυτικά του αρχαίου θεάτρου στην πόλη της Επιδαύρου μεγάλο τμήμα κρηναίου οικοδομήματος του 4ου π.Χ. αιώνα και τμήμα στοάς των χρόνων της Ρωμαιοκρατίας, η οποία διαμόρφωσε με την κρήνη ενιαίο συγκρότημα. Τη συνέχεια της έρευνας στο χώρο, ο οποίος αποτελούσε μαζί με το θέατρο μέρος της αγοράς της αρχαίας πόλης ανέλαβε έκτοτε η ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Οι ανασκαφές κυρίως των τριών τελευταίων ετών έδειξαν ότι η υστεροκλασική κρήνη συνδεόταν με υπαίθριο περίβολο-τέμενος στα βόρειά της. Ο περίβολος συνέχισε να λειτουργεί κατά την Ρωμαιοκρατία, έχοντας μειωθεί κατά μικρό τμήμα του πλάτους του στη δυτική του πλευρά, το οποίο κατέλαβε η τότε ανεγερθείσα στοά. Στον χώρο κυρίως του περιβόλου, αλλά και ευρύτερα στην περιοχή της ανασκαφής, ήλθαν στο φως ευρήματα (ιατρικά σκεύη, πήλινα ειδώλια, πήλινα αναθηματικά δισκάρια με ανάγλυφη μορφή θεότητας και οπές για ανάρτηση, όστρακο αγγείου με εγχάρακτο το όνομα του Ασκληπιού, μαρμάρινα αγάλματα) τα οποία, μαζί με την μορφή των κτηριακών καταλοίπων αποδεικνύουν ότι το συγκρότημα Κρήνης – Περιβόλου (και Στοάς κατά τη Ρωμαιοκρατία) αποτελούσε το τέμενος του Ασκληπιού που αναφέρει ο Πausanias ότι είδε εισερχόμενος στην πόλη της Επιδαύρου, του οποίου η θέση ήταν άγνωστη μέχρι σήμερα.

Vasileios Lambrinoudakis
Evangelos Kazolias
Spyros Petrounakos
Alexandra Sfyroera

Archaeological research in ancient Epidaurus, 2020-2022

From 2007 to 2015 the excavations conducted by the “Committee for the Conservation of the Epidaurus Monuments” in the northwest of the *theater* in the ancient city of Epidaurus, brought to light large parts of a *Fountain* of the 4th century BC and a Roman *Stoa*. The *Fountain* and the *Stoa* had formed a single complex during the Imperial era in the *polis’ Agora*. Since 2016 the research team of the National and Kapodistrian University of Athens has undertaken the continuation of this excavation project.

The excavations conducted mainly during the three last years showed that the Late Classical *Fountain* was connected to its north with an open-air *peribolos* as a shrine. The *peribolos* continued to function during the Roman period, having been reduced by a small part of its width on its western side. This small part had been occupied by the Roman *Stoa*. Mainly in the area of the *peribolos*, but also in the wider area of the excavation, a variety of findings came to light, such as medical utensils, clay figurines, clay votive tablets with a relief of a deity and holes for hanging,

a sherd of a vase inscribed with the name of Asclepius and marble statues. These findings in combination with the structure of the building's remains demonstrate that the complex of the *Fountain, Peribolos* (and *Stoa* during the Roman period) was the *Temenos of Asclepius*, mentioned by Pausanias He saw it upon entering the city of Epidaurus. Its location had remained elusive until today.

labrin@otenet.gr

vangelis.kazolias@gmail.com

spetrounakos@culture.gr

asfyroera@arch.uoa.gr

Ο Γιώργος Σεφέρης και η Μοντέρνα Ζωγραφική: μια πρώτη προσέγγιση

Ο Σεφέρης θεωρείται κατά γενική ομολογία ανάμεσα στους εισηγητές του Μοντερνισμού στην ελληνική ποίηση, αλλά ένα μέρος της δημιουργικής του πορείας συνίσταται επίσης στην επαφή που είχε με τον Μοντερνισμό στο πεδίο των εικαστικών τεχνών. Στηριζόμενοι στα σχόλια που έγραψε, ειδικά στα ημερολόγιά του, αλλά και στις επιστολές και στις δοκιμές του και στα όσα έμμεσα πιθανόν εντοπίζονται στην ποίησή του, για τους καλλιτέχνες και την τέχνη της ζωγραφικής της εποχής του, ο Σεφέρης εμφανίζεται ικανός να διακρίνει μερικές αυθεντικές όψεις της ζωγραφικής του καιρού του και καταθέτει εμβριθείς και ποιητικές σημειώσεις, αντανακλώντας κάποιες ειδικές τάσεις και συναισθήματα για ορισμένους από τους πιο επιφανείς μοντέρνους ζωγράφους. Από την άλλη πλευρά, μπορούμε επίσης να διακρίνουμε την κριτική του διάθεση γύρω από τις μορφές της μοντέρνας στην εποχή του ζωγραφικής, οι οποίες δεν αγγίζουν υπαρξιακές χορδές, τις οποίες ο ίδιος θεωρούσε εξάλλου πρωτεύουσες στην ποίησή του, αλλά φαίνονται στα μάτια του να είναι μάλλον διακοσμητικές. Ακολουθώντας τα σχόλιά του σε μια χρονολογική σειρά βλέπουμε πως η διάθεσή του δεν επαναλαμβάνεται αλλά, αντιθέτως, δείχνει σε πολλές περιπτώσεις και γενικά μια πραγματική τάση να αφουγκραστεί τις μοντέρνες απηγήσεις των νεοφανών έργων ζωγραφικής, με προεξάρχον το παράδειγμα του Picasso. Θα μπορούσαμε εν κατακλείδι να πούμε πως όσο πιο ώριμη γίνεται η οπτική του τόσο πιο απλή καταλήγει η καλλιτεχνική του στάση και η σχέση που κατορθώνει να χτίσει με τα έργα ζωγραφικής, τα οποία αναφέρονται, έπαιξε έναν ρόλο σε αυτή την εξέλιξη.

Anestis Melidonis

Giorgos Seferis and Modern Painting: A first approach

Seferis has been well known for being the father of modernism in greek poetry, but we do not really know the contact he had with modern painting, which had such a massive influence on art in 20th century. The many comments he has written, especially in his diaries (which are 9 volumes in total), for artists of his day, Seferis seems to be a decent knower but mostly a real admirer of modern art, showing some special inclinations and feeling more close to some of the most eminent modern painters. On the other hand we can also discern his critical stance towards art which does not touch the deepest chords of existence, but seems to be more decorative in his eyes. In general the whole stance he shows is not repeating itself but on the contrary he shows in many cases and in whole a real tendency to hear the modern echoes of the newborn works of painting. We could say following his footsteps that the more mature he gets the more simple he becomes and the relationship he attained to build with the paintings which are mentioned played a crucial role to this development.

anestismelidonis@gmail.com

**Προετοιμάζοντας το έδαφος:
η διαμόρφωση του ανδρήρου της Ρωμαϊκής Αγοράς των Δελφών**

Η δημιουργία επάλληλων ανδρήρων αποτέλεσε διαχρονικά την απαραίτητη προϋπόθεση για τη μνημειακή διαμόρφωση του ιερού και της πόλης των Δελφών, ενώ χαρακτηρίζει έως και σήμερα τη δελφική τοπογραφία. Όπως είναι γνωστό από την αρχαϊκή, κλασική και ελληνιστική εποχή, οι εργασίες επίχωσης και διαμόρφωσης αναλημμάτων και αναλημματικών τοίχων υπήρξαν αναπόσπαστο τμήμα κάθε δημοσίου οικοδομικού προγράμματος, μία συνθήκη η οποία δεν άλλαξε κατά την ύστερη ρωμαϊκή και πρωτοβυζαντινή περίοδο (3^{ος}-7^{ος} αι. μ.Χ.). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της συνέχειας αυτής, τόσο σε επίπεδο σύλληψης όσο και τεχνικής, είναι η περίπτωση του ανδρήρου της Ρωμαϊκής Αγοράς των Δελφών, που εκτείνεται μπροστά από την νοτιοανατολική είσοδο του ιερού του Απόλλωνα. Πρόκειται για ένα εκτεταμένο άνδηρο, τετράγωνης σχεδόν κάτοψης, η διαμόρφωση του οποίου επέτρεψε, στις αρχές πιθανότατα του 4^{ου} αι. μ.Χ., τη δημιουργία μιας μνημειώδους πλατείας και την ανοικοδόμηση του συγκροτήματος της λεγόμενης Ρωμαϊκής Αγοράς.

Στο πλαίσιο της διδακτορικής μου διατριβής, με θέμα την συνολική μελέτη του συγκροτήματος της Ρωμαϊκής Αγοράς, η οποία εκπονήθηκε σε συνεπίβλεψη μεταξύ του Πανεπιστημίου της Λυόν και του ΕΚΠΑ και υποστηρίχθηκε τον Οκτώβριο του 2022 στη Λυόν, εξετάζεται διεξοδικώς μεταξύ άλλων, η διαμόρφωση του εν λόγω ανδρήρου, οι τεχνικές επίχωσης καθώς και οι συνέπειες που είχε η δημιουργία του για τον αστικό χώρο της πρωτοβυζαντινής πόλης των Δελφών. Με αφετηρία τα περιορισμένα ανασκαφικά δεδομένα που προκύπτουν από τις διάφορες, εξίσου περιορισμένης κλίμακας ανασκαφικές έρευνες στο χώρο, καθίσταται δυνατό να αναδείξουμε τις αρχές που διέπουν την αναδιαμόρφωση του συγκεκριμένου τμήματος της πόλης, τις διαφορές με την προϋπάρχουσα κατάσταση καθώς και τις επιδιώξεις των υπεύθυνων για την κατασκευή μηχανικών της πρωτοβυζαντινής περιόδου.

**Preparing the ground:
The formation of the Roman Agora terrace at Delphi**

The formation of successive terraces was always a prerequisite for the monumental configuration of the sanctuary and the city of Delphi as well as an element that characterises the Delphic scenery to this day. During the Archaic, Classical and Hellenistic periods, the work of filling and shaping of terraces and terrace walls was an integral part of every major public building project, something that did not change in the Late Roman and Early Byzantine times (3rd-7th centuries). An example of this continuity, both in terms of conception and technique, can be seen at the terrace of the Roman Agora of Delphi which extends in front of the south-eastern entrance to the sanctuary of Apollo. The construction of this extensive terrace, almost square in plan, allowed, probably at the beginning of the 4th century AD, the establishment of a monumental plaza and eventually, the construction of the complex of the so-called Roman Agora.

In my recently completed PhD, carried out under co-supervision between Université Lumière Lyon 2 and the NKUA, I examine in detail, among other subjects, the configuration of this terrace, the construction techniques attested and the consequences of its creation for the urban

space of the Early Byzantine city of Delphi. The limited excavation data resulting from the several, equally limited excavation investigations at the site, allows us to highlight the principles of the reconfiguration of this particular part of the city, the differences with the pre-existing situation and the priorities of the engineers responsible for the project.

nick.mich71@gmail.com

Παρασκευή Μότσιου

**Υδρίσκες, υδρίες μικρού μεγέθους και δακτυλιόσχημοι κέρνοι
από το ιερό Δήμητρας στην Αμφίπολη**

Κατά τις ανασκαφές των ετών 1974 και 1975 αποκαλύφθηκε από τον Δ. Λαζαρίδη 30 μέτρα ανατολικά της κλασικής και ελληνοιστικής πύλης του βόρειου σκέλους του τείχους μικρό δίχωρο κτίριο, το οποίο φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε για την λατρεία της θεάς Δήμητρας, όπως υποδηλώνουν η θέση του ιερού, ο τύπος του κτιρίου και τα κινητά ευρήματα. Σε αυτά περιλαμβάνονται κεραμική, πήλινα ειδώλια και προτομές γυναικείων μορφών, ενώ σε μικρό αποθέτη που συνδέεται με την παύση της χρήσης του χώρου εντοπίστηκαν 54 υδρίες μικρού μεγέθους και υδρίσκες, όπως και 6 δακτυλιόσχημοι κέρνοι και θραύσματα κέρνων που χρονολογούνται από τον ύστερο 6ο έως τα μέσα του 5ου αιώνα π.Χ. Με αφορμή αυτό το μικρό σύνολο, θα σχολιάσουμε ζητήματα εργαστηριακά, λατρευτικά, τελετουργικά και ιστορικά, καθώς κατά την ύστερη αρχαϊκή και πρώιμη κλασική περίοδο η περιοχή όπου είχε ιδρυθεί το ιερό, οι Εννέα Οδοί, κέντρισε το ενδιαφέρον των Περσών, των Αθηναίων, των Ιώνων και των Παρίων της Θάσου.

Paraskevi Motsiou

**Hydriskai, small size hydriai and ring kernoi
from the sanctuary of Demeter at Amphipolis**

During the excavations of 1974 and 1975, D. Lazaridis uncovered a small two-room building 30 meters east of the Classical and Hellenistic gate of the northern part of the defensive wall, which seems to have been used for the worship of the goddess Demeter, as indicated by the position of the sanctuary, the architecture of building and the findings. These include pottery, clay figurines and busts of female figures, 54 small-sized hydriai and hydriskai, as well as 6 ring kernoi and fragments of kernoi, that were found in a small deposit related to the termination of use of the sanctuary and are dated from the late 6th to the mid-5th century BC. Based on this small pottery set, we will comment on subjects on pottery workshops, cult, ritual and local history, since during the late Archaic and early Classical period the area where the sanctuary was founded, the *Ennea Hodoi*, attracted the interest of the Persians, the Athenians, the Ionians and the Parians of Thassos.

motsioupar@hotmail.com

Μάρλεν Μούλιου

**Το μουσείο ως μέθοδος βίωσης του κόσμου:
θεωρητικές και εφαρμοσμένες προσεγγίσεις**

Ένα πολύ ενδιαφέρον πεδίο μελέτης αποτελεί η χρήση της έννοιας του μουσείου ως μεθόδου για την κατανόηση προσωπικών και συλλογικών ταυτοτήτων, ανθρώπινων εμπειριών, καταστάσεων και αναμνήσεων και εν τέλει της ίδιας της ζωής. Η έρευνα για το πώς χαρακτηριστικές μουσειακές επιστημολογίες και πρακτικές (όπως για παράδειγμα η συλλογή αντικειμένων, η ταξινόμηση, η νοηματοδότηση, η έκθεση, η αφήγηση) διαμορφώνουν τον μουσειολογικό ιδιότυπο ξεχωριστών μουσείων και εκθέσεων είναι ιδιαιτέρως προκλητική. Μέσω αυτής αναδύονται ποικίλα ζητήματα τόσο για τα ίδια τα μουσεία όσο και για την φύση και τις ποιότητες της γνώσης και συναισθηματικής νοημοσύνης που καλλιεργείται μέσω αυτών.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσω να αξιοποιήσω την πλούσια μουσειολογική θεωρία για να σχολιάσω με τρόπο συνθετικό συγκεκριμένα παραδείγματα μουσείων και εκθέσεων που αναδεικνύουν την δύναμη και την δυναμική των μουσείων να καλλιεργούν την πνευματική μας νοημοσύνη και να απαντούν στο γενικότερο ερώτημα του πώς η έννοια και η μέθοδος του μουσείου μας συνδέει με τον υλικό, άυλο, φυσικό και ανθρώπινο κόσμο. Κάθε παράδειγμα διαφοροποιείται όχι μόνο ως προς την μουσειακή του φυσιογνωμία αλλά και ως προς την ποιότητα της προσωπικής μου σχέσης και πρόσληψης με το περιεχόμενο του (ως κριτή, ως δημιουργού και ως ερευνήτριας), εμπλουτισμένης κατά περίπτωση και με πρωτότυπο υλικό αξιολόγησης και από άλλους χρήστες του περιεχομένου τους. Τα παραδείγματα που θα σχολιαστούν είναι τα εξής: το The Museum of the Mind στην Ολλανδία, νικήτης του μεγάλου βραβείου ΕΜΥΑ για το 2022, το συμμετοχικό πρότζεκτ *Το Μουσείο Μέσα Μου* (2020-2021), και το καλλιτεχνικό φωτογραφικό πρότζεκτ-έκθεση *Visitations* του φωτογράφου Γιάννη Χατζηασλάνη, ένα αρχείο-συλλογή φωτογραφιών από πενήντα μουσεία της Αθήνας (2021-2022).

Marlen Mouliou

**The museum as a method of experiencing the world:
Theoretical and applied approaches**

A very interesting field of study is to shed light on the use of the concept of the museum as a method for understanding personal and collective identities, human experiences, situations and memories, and ultimately life itself. Research into how typical museum epistemologies and practices (for example, object collection, classification, signification, exhibition, and narrative making) shape the museological idiom of particular museums and exhibitions is particularly challenging. Through it, a variety of issues emerge both about museums themselves and about the nature and qualities of knowledge and emotional intelligence cultivated through them.

In this presentation, I will attempt to draw on the rich museological theory in order to comment synthetically on specific examples that highlight the power and potential of museums and exhibitions to cultivate our intellectual intelligence and to answer the broader question of how the concept and method of the museum connects us to the material, immaterial, natural and

human world. Each example is differentiated not only in terms of its museum character but also in terms of the quality of my personal relationship and perception of its content (as a judge for the European Museum of the Year Award, as a project creator and as a researcher), enriched where appropriate with original evaluation material from other users of their content. The examples that will be commented on are *The Museum of the Mind* in the Netherlands, winner of the EMYA Award for 2022, the participatory online project *The Museum Inside Me* (2020-2021), and the artistic photographic project-exhibition *Visitations* by photographer Yannis Hadjiaslanis, an archive-collection of photographs from fifty museums in Athens (2021-2022).

mmouliou@arch.uoa.gr

Οι απεικονίσεις τειχών στην αττική αγγειογραφία της αρχαϊκής και κλασικής εποχής

Στην αττική αγγειογραφία της αρχαϊκής και κλασικής εποχής απεικονίζονται συχνά αρχιτεκτονικές μορφές (μεμονωμένα αρχιτεκτονικά στοιχεία ή κτήρια) που υποδηλώνουν τον δομημένο χώρο, στο πλαίσιο του οποίου εκτυλίσσεται η δράση των προσώπων. Ο δομημένος χώρος μπορεί να είναι ιδιωτικού ή δημόσιου χαρακτήρα. Στη δεύτερη περίπτωση εντάσσονται οι απεικονίσεις κτηρίων που σχετίζονται με τη δημόσια ζωή της πόλης, όπως είναι οι κρήνες, οι ναοί και άλλα, λατρευτικού χαρακτήρα, κτίσματα, καθώς και τα τείχη. Οι παραπάνω τύποι κτηρίων μελετήθηκαν στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής μου με τίτλο «Η απεικόνιση του δομημένου δημόσιου χώρου στην αττική αγγειογραφία της αρχαϊκής και κλασικής εποχής», υπό την εποπτεία της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Κλασικής Αρχαιολογίας κ. Ευρυδίκης Κεφαλίδου.

Η ανακοίνωσή μου θα εστιάσει στις απεικονίσεις τειχών, που ήταν η σημαντικότερη αμυντική κατασκευή κάθε αρχαίας πόλης. Παρά το γεγονός ότι πολλά μυθολογικά θέματα, κυρίως αυτά που σχετίζονταν με τον Τρωικό πόλεμο, προσφέρονταν για την απεικόνιση τειχών, οι αττικοί αγγειογράφοι εκμεταλλεύτηκαν αυτή την ευκαιρία μόνο σε δέκα, από όσο γνωρίζουμε, παραστάσεις, οι οποίες εμφανίζονται μέσα σε ένα διάστημα 120 περίπου ετών. Οι περισσότερες από αυτές χρονολογούνται στον 6^ο αι. π.Χ. και μόνο δύο στο α' μισό του 5^{ου} αι. π.Χ. Τα θέματα των παραστάσεων είναι μυθολογικά και σχετίζονται κυρίως με τον Τρωικό κύκλο και την Αμαζονομαχία.

Στην ανακοίνωσή μου θα παρουσιάσω τον τρόπο απόδοσης των τειχών, ο οποίος γενικά προσιδιάζει στην πραγματικότητα, καθώς δύο βασικά χαρακτηριστικά τους, οι επάλξεις και οι πύλες, απεικονίζονται, με περισσότερο ή λιγότερο λεπτομερειακό τρόπο, σε όλες σχεδόν τις σχετικές παραστάσεις, καταλήγοντας σε ορισμένα συμπεράσματα αναφορικά με την εξέλιξη του θέματος στην αττική αγγειογραφία.

The depictions of city walls in Attic vase-painting of the Archaic and Classical period

In Attic vase-painting of the Archaic and Classical period, architectural forms (individual architectural elements or buildings) are often depicted, indicating the structured space in which the action of the characters unfolds. The structured space can be of private or public character. The second case includes depictions of buildings related to the public life of the city, such as fountains, temples and other buildings of religious character, as well as defensive walls. The aforementioned types of buildings were studied in my doctoral thesis "The representation of structured public space in Attic vase-painting of the Archaic and Classical period", under the supervision of Eurydice Kefalidou, Assoc. Professor of Classical Archaeology.

My paper will focus on the depictions of city walls, which were the most important defensive structure of any ancient city. Despite the fact that many mythological subjects, especially those related to the Trojan War, were suitable for the depiction of city walls, Attic vase-painters

depicted them only in ten, as far as we know, cases, which appear within a period of about 120 years. Most of them are dated in the 6th century B.C. and only two in the first half of the 5th century B.C. The themes are mythological and are mainly related to the Trojan cycle and the Amazonomachy.

In my paper I will discuss the way the walls are depicted, which is generally close to reality, as two of their basic features, the ramparts and the gates, are shown, in a more or less detailed way, in almost all the relevant representations, and I will draw some conclusions regarding the development of the subject in Attic vase-painting.

annibaka@otenet.gr

**Αρχαίο Θέατρο ως Τουριστικό Προϊόν:
ο 'Θεατρικός Πυρετός' στα Πρώτα Μεταπολεμικά Χρόνια (1951-1954)**

Ως συνέχεια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ανάκαμψης (Σχέδιο Μάρσαλ) και του τουριστικού μοντέλου που εισήγαγαν στην Ελλάδα οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στις αρχές της δεκαετίας του 1950, ο νεοσύστατος Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού ενθάρρυνε τον εορτασμό καλλιτεχνικών εκδηλώσεων σε αρχαία θέατρα, που θα προσέλκυαν την διεθνή προσοχή. Πολλαπλές εκδηλώσεις σε όλη τη χώρα δημιούργησαν μια νέα τουριστική αγορά, που θα συνέβαλε στη διεθνή προπαγάνδα και στην ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας. Ταυτόχρονα, θα εξυπηρετούσε τα εθνικιστικά ιδεώδη της πρώιμης μεταπολεμικής Ελλάδας και θα ικανοποιούσε την αμερικανική πολιτική. Υπό αυτή την έννοια, ο εορτασμός του Έτους Αποδήμου Ελληνισμού, μία πολιτιστική και κοινωνικοπολιτική εκδήλωση που διοργάνωσε το ελληνικό κράτος το 1951 για να συσφίξει τον δεσμό μεταξύ της ελληνοαμερικανικής διασποράς και της 'πατρίδας', διαμόρφωσε αυτήν την καλλιτεχνική παράδοση. Αν και το θέατρο της Επιδάουρου έγινε ο πιο διάσημος αρχαιολογικός χώρος στη δεκαετία του 1950, οι θεατρικές παραστάσεις που διοργανώθηκαν στο θέατρο των Δελφών και στο Ωδείο Ηρώδου Αττικού αντανακλούσαν τον 'θεατρικό πυρετό' που είχε δημιουργήσει η εμφάνιση του μαζικού τουρισμού. Το ενδιαφέρον που έδειξαν θεατρικοί σκηνοθέτες, όπως ο Δημήτρης Ροντήρης, η Μαρίκα Κοτοπούλη, ο Αλέξης Μινωτής, ο Αλέξανδρος Φιλαδελφέας και ο Λίνος Καρζής, για παραστάσεις σε αρχαιολογικούς χώρους κατά την περίοδο αυτή, ανέδειξε την προσπάθειά τους να κυριαρχήσουν στη θεατρική σκηνή και να εξασφαλίσουν την παρουσία τους μέσω ενός νέου, για τα ελληνικά δεδομένα, μοντέλου καλλιτεχνικής έκφρασης, το φεστιβάλ. Ωστόσο, ήταν το Εθνικό Θέατρο που τελικά απορρόφησε ορισμένους από αυτούς τους καλλιτέχνες και κυριάρχησε στην ελληνική θεατρική σκηνή από το 1954, οργανώνοντας παραγωγές μεγάλης κλίμακας στα κυριότερα αρχαία θέατρα.

**Ancient Theatre as Tourist Product:
'Theatrical Fever' in the First Post-War Years (1951-1954)**

Following the European Recovery Program (Marshall Plan) and the Greek tourist model introduced by the United States of America in the early 1950s, the newly founded Greek National Tourism Organization encouraged the celebration of artistic events at ancient theatres that would attract external attention. Multiple events across the country created a new tourist market that would contribute to international propaganda and the reconstruction of the Greek economy. At the same time, they would serve the nationalistic ideals of early post-war Greece and satisfy American policy. In this sense, the celebration of the Homecoming Year, a cultural and sociopolitical event that the Greek state organized in 1951 to tighten the link between Greek American diaspora and the 'homeland', shaped this artistic tradition. Although the theatre of Epidaurus became the most celebrated ancient venue in the 1950s, theatrical productions organized at the theatre of Delphi and the Odeon of Herodes Atticus reflected the 'theatrical

fervour' that the emergence of mass tourism had generated. The interest theatrical directors, such as Dimitris Rondiris, Marika Kotopouli, Alexis Minotis, Alexandros Philadelphus, and Linos Karzis, expressed in performing at ancient venues during this period showcased their attempt to dominate the theatrical stage and secure their presence in a new model of artistic expression in Greece; the festival. However, it was the National Theatre that would eventually absorb some of these artists and would dominate the Greek theatrical stage since 1954, producing large-scale productions at the main ancient theatres.

v.balaskas@uma.es

Ανθή Μπαλιτσάρη
Δημήτρης Φιλιογλου
Μυρσίνη Γκούμα
Μαρία Μέξη
Μαντώ Παναγοπούλου
Γιάννης Παπαδάτος
Παναγιώτης Πομώνης
Γεώργιος Στεργίου

Η Μεσοελλαδική κατοίκηση στο Πλάσι-Μαραθώνα μέσα από τη μελέτη του Μεγάρου Α

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι να συνοψίσει τα αποτελέσματα της έως τώρα έρευνας για τη Μεσοελλαδική (ΜΕ) εποχή στον παραλιακό οικισμό Πλάσι-Μαραθώνα, μέσα από την συνολική και συνδυαστική μελέτη των υλικών καταλοίπων από την συστηματική ανασκαφή του Μεγάρου Α, η οποία διενεργήθηκε από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας (ΕΚΠΑ), κατά τα έτη 2015-2019.

Έμφαση θα δοθεί σε ζητήματα όπως:

- (α) στρωματογραφία και χρονολόγηση, προκειμένου να ανασυσταθεί το ιστορικό της κατοίκησης,
- (β) παραγωγή και διακίνηση της κεραμικής,
- (γ) περιβαλλοντικά δεδομένα, κυρίως όπως αυτά προκύπτουν από τη μελέτη των αρχαιοζωολογικών καταλοίπων,
- (δ) λιθοτεχνία.

Απώτερος στόχος είναι το Μέγαρο Α να ενταχθεί στο ευρύτερο ιστορικο-κοινωνικό γίγνεσθαι της ΜΕ εποχής στην βορειοανατολική Αττική και να αναδειχθούν οι σχέσεις με άλλες σημαντικές θέσεις, όπως το γειτονικό νεκροταφείο των τύμβων στην θέση Βρανά.

Anthi Balitsari
Dimitris Filioglou
Myrsini Gouma
Maria Mexi
Mantto Panagopoulou
Yiannis Papadatos
Panagiotis Pomonis
Georgios Stergiou

The Middle Helladic habitation at Plasi-Marathon through the study of Megaron A

The purpose of this presentation is to discuss the results from the combined analysis of the complete material culture from the Middle Helladic (MH) Megaron A at the coastal settlement of Plasi-Marathon, after the 5-years systematic research (2015-2019) conducted by the Department of History and Archaeology (NKUA).

Emphasis will be placed on:

- (a) stratigraphy and chronology, in order to reconstruct the history of use,
- (b) pottery production and exchanges,
- (c) environmental data, especially those gained from the detailed study of the faunal remains,
- (d) lithic technology.

The ultimate aim is to place Megaron A within the broader MH context of historical and societal developments in northeastern Attica, and discuss it in conjunction with other important sites, including the tumuli-cemetery at the nearby site of Vranas.

anthi.balitsari@yahoo.gr

demesfilioglou@hotmail.com

gouma_myrsini@yahoo.gr

mariamexi@ymail.com

mpanagopoulou@hotmail.com

gpapadat@arch.uoa.gr

ppomonis@geol.uoa.gr

geoster13@hotmail.com

Πήλινα ειδώλια και πλακίδια από τάφους της κλασικής και ελληνοιστικής Σικυώνας

Στην αρχαία Σικυώνα κατά την κλασική και ελληνοιστική περίοδο οι άωροι νεκροί σε αρκετές περιπτώσεις συνοδεύονταν από πήλινα ειδώλια και πλακίδια. Μολονότι το αντίστοιχο χρονικό διάστημα δεν παρατηρείται παρόμοια εικόνα σε δημοσιευμένα σύνολα τάφων της γειτονικής αρχαίας Κορίνθου, η συνήθεια αυτή δεν αποτελεί αποκλειστικά σικυώνιο φαινόμενο. Ανάλογες ταφικές τελετουργίες απαντούν σε νεκροταφεία άλλων περιοχών της Πελοποννήσου, όπως για παράδειγμα της Αργολίδας.

Από τη μελέτη αυτών των ιδιαίτερων κτερισμάτων στα σικυώνια κλειστά σύνολα προκύπτουν σημαντικά δεδομένα σχετικά με την τυπολογική και χρονολογική ταξινόμησή τους. Πρόκειται κυρίως για γυναικείες μορφές, ιστάμενες ή ένθρονες, που φέρουν συνήθως προσφορές. Ακολουθούν οι ανδρικές και οι παιδικές άρρενες μορφές, οι περισσότερες έφιππες ή σε ημιοκλάζουσα στάση, όπως, και ειδώλια ζώων και πτηνών. Σημαντική είναι και η παρουσία πλακιδίων που απεικονίζουν αλέκτορες και σφίγγες.

Είναι τέλος αξιοσημείωτο ότι για πρώτη φορά είναι δυνατόν να διαπιστωθούν τυπολογικά παράλληλα σε ειδώλια προερχόμενα από δύο σημαντικά σπήλαια της ευρύτερης περιοχής: το σπήλαιο της Λέχοβας, στη νότια σικυωνία χώρα, και το γνωστό σπήλαιο των Πιτσών στα νοτιοδυτικά όριά της. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις οι ομοιότητες είναι πρόδηλες και παραπέμπουν σε μήτρες προερχόμενες από κοινό εργαστήριο, το οποίο κατά πάσα πιθανότητα ήταν σικυώνιο.

Terracotta figurines and plaques from sikyonian tombs of classical and hellenistic periods

The burials of the untimely deads in ancient Sikyon during the classical and Hellenistic periods were often accompanied by terracotta figurines and plaques. Although a similar image is not observed in published tombs of neighboring ancient Corinth during the corresponding periods, this habit is not an exclusively sikyonian phenomenon. Similar burial rituals are found in cemeteries of other regions of the Peloponnese, such as for example in Argolis.

From the study of these special grave offerings in the sikyonian burial assemblages, important data regarding their typological and chronological classification arise. Most of terracottas are female figurines, standing or enthroned, usually carrying offerings. The rest are male, usually horsemen or crouching boys, and figurines of animals and birds. Is also significant the presence of rooster and sphinx plaques.

Finally, is worth notice that, for very first time, it is possible to identify typological parallels in terracotta figurines from two important caves of the wider region: the Lechova cave, in southern territory of Sikyonia, and the famous Pitsa cave in its south-western borders. In some cases the similarities are obvious and refer to molds coming from a common coroplastic workshop, which in all probability was sikyonian.

Μαγειρεύοντας στην πρωτοβυζαντινή Θάσο: σκεύη και εξαρτήματα από την έπαυλη DOM5

Η Θάσος, ένα από τα μεγαλύτερα νησιά του ελληνικού χώρου, παρουσιάζει μακρά διάρκεια ζωής μέσα τους αιώνες. Κατά τη διάρκεια της Ύστερης Αρχαιότητας η πόλη Θάσος και πρωτεύουσα του νησιού κοσμείται με σπουδαία θρησκευτικά και πολυτελή κοσμικά κτήρια. Το καλύτερα σωζόμενο κοσμικό κτήριο της πόλης είναι η έπαυλη DOM5, μία από τις μεγαλύτερες πρωτοβυζαντινές επαύλεις του ελλαδικού χώρου. Η έπαυλη αυτή κατασκευάστηκε στον 5ο αιώνα και βρίσκεται στο κέντρο του αστικού ιστού. Η κάτοψή της ακολουθεί τον συνήθη τύπο της περίστυλης αυλής με περιμετρικούς χώρους οργανωμένους σε πτέρυγες. Επίσης, οι ανασκαφές της έφεραν στο φως τεράστιες ποσότητες κινητών ευρημάτων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων εντοπίστηκε στους αποθέτες της τελευταίας φάσης χρήσης του χώρου.

Ανάμεσα στα κινητά ευρήματα, συγκαταλέγεται πλήθος κεραμικών οστράκων και τμημάτων αγγείων, τα οποία αντιπροσωπεύουν όλες τις κατηγορίες κεραμικής. Βάσει τυπολογικών κριτηρίων, τα μαγειρικά σκεύη μπορούν να διακριθούν σε κλειστά (βραστήρες/πρόχοι, χύτρες και χυτρίδια ή μονόχυτρα) και ανοικτά (λεκάνες, πινάκια όπτησης και τάγηνα). Από τα προαναφερθέντα σχήματα, οι χύτρες αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα του υλικού και αποτελούνται από αρκετούς τύπους, ενώ ακολουθούν οι λεκάνες και τα πινάκια όπτησης. Όσον αφορά στην προέλευσή τους φαίνεται ότι τα περισσότερα αποτελούσαν προϊόντα τοπικής παραγωγής, υπάρχει όμως και ένας σημαντικός αριθμός εισαγωγών. Επιπροσθέτως, στο υπό εξέταση υλικό εντάσσονται μεγάλος αριθμός πωμάτων και λιγοστά στηρίγματα όπτησης. Στόχος της παρουσίασης είναι η εξέταση των μαγειρικών αγγείων από την πρωτοβυζαντινή οικία, ως προς την τυπολογία, τη σύσταση της κεραμικής ύλης και την τεχνική κατασκευής τους, συνυπολογίζοντας τις πληροφορίες που προσφέρει η στρωματογραφία.

Elli-Evangelia Bia

Cooking in Early Byzantine Thasos: ceramic vessels and accessories from the villa DOM5

Thasos, one of the biggest Greek islands, presents a long historical course through the centuries. During the Late Antiquity the city of Thasos, the capital of the island, is embellished with great religious and luxurious secular buildings. The best preserved secular building of the city is the villa DOM5, one of the largest early byzantine urban villas in Greece. It was constructed in the 5th century and it is located in the center of the urban fabric. Its plan consists of many rooms organized in wings, which are oriented around about a central courtyard. The villa excavations brought to light a large amount of findings, the majority of which was found in the deposits of the last phase of the edifice.

Among these findings, the ceramic assemblage accounts for a significant percentage and is represented by all of the categories of use. According to typological classification the cooking wares are divided between closed (kettles, stewpots and tiny stewpots or *monochytra*) and open

vessels (casseroles, cooking dishes and frying pans). From the aforementioned shapes, the bulk of ceramic evidence constitutes the stewpots, represented by a great number of types. Casseroles and cooking dishes provide a wide spectrum of types as well. As far as the provenance of the vessels is concerned the majority of vessels must be of local production, while imports are not excluded. Furthermore, a significant variety of lids and a few braziers are also included in the present study. The aim of the presentation is to examine the typology, clay composition and techniques of the villa DOM5 cooking vessels and items related to culinary activities, taking also into account the stratigraphical information.

ellieb@hotmail.gr

Νικολοπούλου Αθηνά
Φιλιππάκη Ελένη

**Προϊστορικές μεταλλουργικές πρακτικές στο βόρειο Αιγαίο:
η αρχαιομετρική μελέτη του υποθαλάσσιου θησαυρού από τον Ν. Ροδόπης**

Η ανάσχυση από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων (2008) μιας συγκέντρωσης αντικειμένων στη θαλάσσια περιοχή του Ν. Ροδόπης, αποτελεί ένα μοναδικό εύρημα στην περιοχή της βορείου Ελλάδος και του Αιγαίου γενικότερα. Πρόκειται για έναν θησαυρό από 116 μετάλλινα εργαλεία, 23 τμήματα «ταλάντων» και δυο βάσεις κεραμικών αγγείων που χρονολογούνται κατά την ΠΕΧ.

Ο εν λόγω θησαυρός μελετάται αρχαιολογικώς από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων αλλά αποτέλεσε και αντικείμενο αρχαιομετρικής μελέτης στο Εργαστήριο Παλαιοπεριβάλλοντος και Μελέτης Αρχαίων Μεταλλικών Δομών του Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος». Αρχικά, διενεργήθηκαν αναλύσεις με τη μη καταστρεπτική μέθοδο XRF σε 64 ευρήματα με στόχο τον ποιοτικό προσδιορισμό των στοιχείων κατασκευής τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι χρησιμοποιήθηκε χαλκός με διάφορες ποσότητες αρσενικού, ενώ κάποια επιπλέον στοιχεία είναι παρόντα (ψευδάργυρος, αντιμόνιο και μόλυβδος). Για να εξαχθούν όμως περισσότερα συμπεράσματα σχετικά με την τεχνολογία των συγκεκριμένων ευρημάτων, λήφθηκαν 41 δείγματα από 32 ευρήματα (19 εργαλεία και 12 «τάλαντα»). Τα δείγματα αυτά παρατηρήθηκαν υπό το Οπτικό Μικροσκόπιο και αναλύθηκαν υπό το Ηλεκτρονικό Μικροσκόπιο Σάρωσης (SEM-EDS), για να καθοριστούν τα ποσοστά του κάθε στοιχείου που περιέχουν. Στη συνέχεια ακολούθησε η χημική προσβολή των δειγμάτων με τριχλωριούχο σίδηρο και η παρατήρησή τους υπό το Οπτικό Μικροσκόπιο, για να μελετηθεί η μικροδομή των ευρημάτων και κατά συνέπεια η τεχνολογία κατασκευής τους. Τέλος, στα δείγματα πραγματοποιήθηκαν μετρήσεις που αφορούν στην σκληρότητα του κράματος, με στόχο να προσδιορισθεί η ανθεκτικότητα και να εκτιμηθεί ο βαθμός λειτουργικότητας των αντίστοιχων εργαλείων.

Σε αυτήν την ανακοίνωση παρουσιάζουμε σύντομα τα προκαταρκτικά αποτελέσματα από τις αρχαιομετρικές αναλύσεις και παρατηρήσεις που διενεργήθηκαν στο πλαίσιο μελέτης του συγκεκριμένου υλικού. Στόχος είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στη χρήση της πρώτης ύλης και στις τεχνικές κατασκευής των αντικειμένων στη βόρεια Ελλάδα κατά την Πρώιμη Χαλκοκρατία.

Athina Nikolopoulou
Eleni Filippaki

**Prehistoric metallurgical practices in the northern Aegean:
An archaeometric study of the underwater hoard of Rhodopi Prefecture**

The Ephorate of Underwater Antiquities discovered an accumulation of finds in Rhodopi Prefecture in 2008. This assemblage consists of 116 metallic tools, 23 "ingots" and two bases of

ceramic vases dating to the Early Bronze Age and is considered a significant discovery in the area of northern Greece and the Aegean in general.

The finds are archaeologically studied by the Ephorate of Underwater Antiquities. In parallel, however, an archeometric study of the hoard has been initiated in the Palaeoenvironment and Ancient Metal Studies Laboratory of NCSR "Demokritos". As a first step, 64 objects were analysed by the non-destructive XRF method to qualitatively determine their constituent elements. The results showed that copper was used in combination with various amounts of arsenic, while some minor elements were present (zinc, antimony and lead). In a second step, 41 samples were collected from 32 finds (19 tools and 12 "ingots"). The samples were observed under the Optical Microscope and then analysed under the Scanning Electron Microscope (SEM-EDS) to determine the percentages of their chemical composition. Following this, the samples were etched with a solution of ferric chloride, which is recommended for ancient copper alloys, for the purpose of examining the microstructure of the tools and understand their manufacturing technology. Additionally, microhardness measurements were performed on the samples in order to determine the durability and functionality of the corresponding tools.

In this presentation, we will provide a brief summary of the preliminary results of the archeometric analyses and observations made on the samples collected. The purpose of this study is to formulate conclusions regarding the use of raw materials and technical production processes in northern Greece during the Early Bronze Age.

anikolop@arch.uoa.gr

e.filippaki@inn.demokritos.gr

Ενα ημίεργο άγαλμα του Διομήδη από την Πλατεία Κλαυθμώνος

Ενα ημίεργο άγαλμα του Διομήδη με το παλλάδιο της Τροίας βρέθηκε σε σωστική ανασκαφή στην Πλατεία Κλαυθμώνος το 1957. Ήταν εντοιχισμένο σε μια υστερορωμαϊκή οικία εκτός των τειχών της πόλης των Αθηνών. Είναι από πεντελικό μάρμαρο και φέρει ίχνη από μεγάλη ποικιλία εργαλείων. Προφανώς προέρχεται από εργαστήριο μαρμαρογλυπτικής και εγκαταλείφθηκε ημίεργο γιατί το μάρμαρο ράγισε κατά την διάρκεια της κατεργασίας. Το γεγονός ότι διάφορα μέρη του έργου βρίσκονται σε διαφορετικά στάδια κατεργασίας δεν αποτελεί ένδειξη χρονολόγησης γιατί ήδη από τα αρχαϊκά χρόνια έχουμε ημίεργα γλυπτά με ποικίλα ίχνη εργαλείων. Μπορούμε να το χρονολογήσουμε στην ελληνιστική περίοδο με γνώμονα το αρχαϊστικό στιλ του παλλαδίου. Το σωζόμενο γλυπτό είναι αντίγραφο. Η εικονογραφία του Διομήδη που αφαιρεί το παλλάδιο από τον ναό της Αθηνάς στην Τροία μας είναι γνωστή από μια σειρά υστεροελληνιστικών σφραγιδολίθων. Στην παρούσα ανακοίνωση διατυπώνεται η υπόθεση ότι το ημίεργο γλυπτό είναι αντίγραφο ενός πρωτότυπου αθηναϊκού αγάλματος της ελληνιστικής εποχής, το οποίο επίσης αντέγραψαν οι σφραγιδόλιθοι.

Olga Palagia

An unfinished statue of Diomedes from Klauthmonos Square

An unfinished statue of Diomedes carrying off the palladion of Troy came to light during a rescue excavation at Klauthmonos Square in Athens in 1957. It was embedded in the wall of a late Roman house outside the city walls. It is made of Pentelic marble and is a veritable inventory of tool marks. Its original provenance is very likely a sculpture workshop and it was abandoned because the marble cracked during the carving process. The fact that it exhibits various stages of carving does not help with dating because unfinished sculptures already in the archaic period bear a variety of tool marks. The statue can be dated to the Hellenistic period thanks to the archaistic style of the palladion. The extant statue is a copy. The iconography of Diomedes carrying off the palladion of Troy is familiar from a number of late Hellenistic gems. This paper suggests that the unfinished Diomedes is a copy of a Hellenistic sculptural prototype from Athens which also inspired the gems of the same theme.

palagia@enternet.gr

Λυδία Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα

Γιώργος Πάλλης

Η ανασκαφή της Παλαιόπολης Άνδρου

Η ανασκαφή στο χώρο της αγοράς της αρχαίας Άνδρου, στη σημερινή Παλαιόπολη, έχει αποκαλύψει σε δύο άνδηρα τμήματα έντεκα κτηρίων και τεσσάρων δρόμων, που χρονολογούνται από τον 4ο αιώνα π.Χ. έως τον 7ο αιώνα μ.Χ. Τα αρχαιότερα κινητά ευρήματα από την περιοχή ανάγονται τουλάχιστον στην Πρώιμη εποχή του Χαλκού, ενώ τα υστερότερα στο πρώτο μισό του 7ου αι. μ.Χ.

Η έρευνα τα τελευταία χρόνια είχε μικρή διάρκεια, αφενός λόγω της πανδημίας, αφετέρου λόγω προβλήματος στην χρηματοδότηση του προγράμματος το 2022. Από τα ευρήματα στο άνω άνηρο, παρουσιάζει ενδιαφέρον η μη συνέχιση προς τα ανατολικά του διαμήκους (θυραίου) τοίχου της στοάς Γ, του 2ου αιώνα π.Χ., ο οποίος γωνιάζει προς τα βόρεια, ανατρέποντας την εικόνα που είχαμε για τη μορφή της, καθώς δημιουργούνται μόνο δύο χώροι στο δυτικό άκρο της.

Στο κάτω άνηρο, συνεχίστηκε η έρευνα στο κεντρικό και το νότιο κλίτος της παλαιοχριστιανικής βασιλικής, του 5ου αιώνα, με την αποκάλυψη της εξωτερικής όψης του ανατολικού τοίχου του νότιου κλίτους της. Επιβεβαιώθηκε, επίσης, ότι η μαρμάρινη πλάκα, που είχε βρεθεί στη θέση του στυλοβάτη της Β κιανοστοιχίας της αρχικής φάσης της βασιλικής, μεταξύ του πρεσβυτερίου και του βόρειου κλίτους, ανήκει σε αυτόν.

Τέλος, στο στάδιο της ολοκλήρωσης βρίσκεται πρόταση ανάδειξης, σε συνεργασία με την ΕΦΑ Κυκλάδων, έντεκα ισταμένων και ανασκαμμένων αρχαιοτήτων της αρχαίας Άνδρου, ενταγμένων στο φυσικό και το διαχρονικό δομημένο περιβάλλον, σε σύνδεση με το δίκτυο των υφιστάμενων μονοπατιών. Ο επισκέπτης θα προσλαμβάνει την πλήρη εικόνα της πόλης και της ζωής σε αυτήν, αλλά και της ζωής στο χώρο μετά την εγκατάλειψη της πόλης κατά τον 7ο αιώνα μ.Χ.

Lydia Palaiokrassa-Kopitsa

George Pallis

The Excavation at Palaiopolis, Andros

The excavation at the site of the agora of ancient Andros, in present Palaiopolis, has revealed eleven buildings and four streets in two terraces, dating from the 4th century BC to the 7th century AD. The earliest movable finds from the area date back to at least the Early Bronze Age, whereas the latest ones to the first half of the 7th century AD.

Research in recent years has been limited, partly due to the pandemic and partly due to funding issues in 2022. In relation to the findings in the upper terrace, it is interesting to note that the internal lengthwise wall of stoa C, which dates back to the 2nd century BC, does not continue to the east and angles to the north. This changes our previous impression about the form of the stoa, since it had only rooms at the western end.

In the lower terrace, research in the central and southern aisle of the 5th century basilica uncovered the exterior of the eastern wall of the southern aisle. It was also confirmed that the

marble slab, that was found in the place of the stylobate of the north colonnade of the initial phase of the basilica, between the presbytery and the north aisle, belonged to this stylobate.

Finally, a proposal is at the final stage of its completion, in collaboration with the Ephorate of Antiquities of Cyclades, to enhance eleven of the elevated and excavated antiquities of ancient Andros, that are integrated into the natural and the diachronic built environment, along with the network of existing paths. The visitor will have the chance to get the full picture of the ancient city and the way of life in this, as well as the life in the area following the abandonment of the city in the 7th century AD.

lpalaiokr@arch.uoa.gr

gpallis@arch.uoa.gr

Ένα αιγιματικό βυζαντινό ανάγλυφο από τα Χανιά

Το 1998, σε σωστική ανασκαφή στην οδό Τζανακάκη στα Χανιά, βρέθηκε ένα αμφιπρόσωπο ενεπίγραφο ανάγλυφο με παραστάσεις κυνηγιού μεταξύ ζώων, το οποίο εκτίθεται σήμερα στη Βυζαντινή Συλλογή της πόλης. Στη σχετική έκθεση στο Αρχαιολογικό Δελτίο, η ανασκαφέας Μαρία Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη επισήμανε την υψηλή ποιότητα και την ιδιαίτερη εικονογραφία του· το ανάγλυφο, που δεν έχει μελετηθεί συστηματικά, παρουσιάζει όντως πολύπλευρο ενδιαφέρον από την άποψη του διακόσμου, της τεχνοτροπίας, της χρονολόγησης και της ερμηνείας του.

Ο λίθος έχει τη μορφή ορθογωνικής στήλης με ελλείπουσα τη μία από τις άνω γωνίες της. Στην πρόσθια όψη παριστάνεται αίγαγρος που στρέφεται σε δένδρο γεμάτο καρπούς, ενώ ένα αιλουροειδές —πιθανότατα λεοπάρδαλη— ετοιμάζεται να του επιτεθεί. Η σκηνή συνοδεύεται από επιγραφή που σώζεται κατά το ένα τρίτο:

- - -]HN H ΨHΦOC

Στην οπίσθια όψη, λέοντας μαζί με σκύλο καταδιώκουν δορκάδα, ενώ μία δεύτερη διαφεύγει προς την αντίθετη κατεύθυνση. Ο διάκοσμος ολοκληρώνεται με την απεικόνιση σταυρού επί τριπλής βαθμίδας στη σωζόμενη πλάγια όψη.

Οι δύο σκηνές διακρίνονται για τη ζωντάνια τους, καθώς τα ζώα αποδίδονται με χάρη, σε κίνηση, και με μορφασμούς που δηλώνουν την ένταση της στιγμής. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει έντονη διακοσμητικότητα, ιδίως στην απόδοση της δοράς και στις λεπτομέρειες των κεφαλών. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η μορφή του μεγάλου δένδρου, το οποίο φέρει φύλλα και καρπούς ποικίλων ειδών.

Οι σκηνές κυνηγιού ανάμεσα σε άγρια και ήμερα ζώα, μέσα σε ένα παραδεισιακό τοπίο, αποτελούσαν δημοφιλές εικονογραφικό θέμα κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο, τόσο στη μικροτεχνία όσο και σε ψηφιδωτά δάπεδα. Το εξεταζόμενο έργο εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο και μπορεί με βάση τα τεχνοτροπικά του χαρακτηριστικά να αποδοθεί στον 5ο-6ο αιώνα. Ωστόσο, η παρουσία της επιγραφής, η ύπαρξη ορισμένων εικονογραφικών ιδιαιτεροτήτων και η άδηλη αρχική χρήση του, το καθιστούν από πολλές απόψεις αιγιματικό και δυσερμήνευτο.

An enigmatic Byzantine relief from Chania, Crete

The relief we are examining was found in 1998, in a rescue excavation in Chania, Crete, and it is now exhibited in the Byzantine Collection of the city. The double-... inscribed slab is decorated with scenes of hunting among animals. Maria Andreadaki-Vlazaki, the excavator, pointed out its high quality and peculiar iconography in the first report of the excavation. Indeed, the relief, which has not been systematically studied, is indeed of great interest from the point of view of its decoration, technique, dating and interpretation.

The stone has the form of a rectangular slab with one of its upper corners missing. The obverse shows a wild goat facing a tree full of fruit, while a feline—probably a leopard—is preparing to attack it. The scene is accompanied by an inscription that survives in one third:

- - -]HN H ΨHΦOC

On the reverse, a lion and a dog pursue a deer, while a second one escapes in the opposite direction. The decoration is completed by the representation of a cross on a triple step on the surviving side.

The two scenes are notable for their liveliness, as the animals are rendered gracefully, in motion, and with expressions that indicate the intensity of the moment. On the other hand, there is strong decorativeness, especially in the rendering of the skin and the details of the heads. Also noteworthy is the form of the large tree, which bears leaves and fruits of various kinds.

Hunting scenes between wild and tame animals, in a paradisiac landscape, were a popular iconographic subject during the Early Christian period, both in minor arts and in mosaic floors. The relief from Chania is part of this context and can be attributed to the 5th-6th century on the basis of its style. However, the presence of the inscription, the existence of certain iconographic peculiarities and its implicit original use, make it in many aspects enigmatic and difficult to interpret.

gpallis@arch.uoa.gr

Γιάννης Παπαδάτος
Γιώργος Βαβουρανάκης

Η Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Πλάσι Μαραθώνα το 2021-22

Η πανεπιστημιακή ανασκαφή του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης στο Πλάσι Μαραθώνα συνεχίστηκε κατά τα έτη 2021 και 2022, με τον ίδιο διττό χαρακτήρα, εκπαιδευτικό και ερευνητικό, που είχε τα τελευταία χρόνια. Ως προς τον εκπαιδευτικό της χαρακτήρα, αποτέλεσε το πεδίο πρακτικής άσκησης συνολικά 250 φοιτητών αρχαιολογίας και 12 μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψήφιων διδασκτόρων. Από ερευνητικής άποψης, η ανασκαφή ενίσχυσε παλαιότερες ιδέες και ερμηνείες, αλλά και προσέθεσε σημαντικά νέα στοιχεία. Οι στρωματογραφικές τομές που έγιναν εντός των ορίων των μεγάλων τομών της παλαιάς ανασκαφής επιβεβαίωσαν τις περισσότερες από τις παρατηρήσεις που είχαν γίνει τις περασμένες χρονιές, ιδιαίτερα ως προς τη χρονολόγηση και το χαρακτήρα του οικισμού της Πρώιμης και της Μέσης Εποχής του Χαλκού, αποκάλυψαν όμως και ένα κτήριο της ΜΕ ΙΙ περιόδου, το πρώτο που εντοπίζεται έως τώρα. Επιπλέον, νέοι τάφοι που αποκαλύφθηκαν δείχνουν ότι το μεταγενέστερο νεκροταφείο, το οποίο έως τώρα τοποθετούσαμε στην Πρωτογεωμετρική περίοδο, ξεκινά ήδη από την Υπομυκηναϊκή περίοδο, γεγονός που έχει μεγάλη σημασία για την κατανόηση της ιστορίας της θέσης. Τέλος, σημαντικά νέα στοιχεία προήλθαν επίσης από την ανασκαφή στο βόρειο τμήμα της έκτασης, με την αποκάλυψη οικιστικών καταλοίπων και οικιακών αποθέσεων της ύστερης κλασικής και ελληνιστικής περιόδου, τα οποία προσφέρουν νέες πληροφορίες για την ανθρώπινη δραστηριότητα στη θέση του πρώτους δύο αιώνες μετά τη μάχη του Μαραθώνα.

Yiannis Papadatos
Giorgos Vavouranakis

The Departmental Excavation at Plasi, Marathon, in 2021-22

The Departmental excavation of the Sector of Archaeology and History of Art of the NKUA continued in the years 2021 and 2022. The excavation continued to have the two-fold character, as a research and educational project, which had since the very beginning. Regarding its educational character, offered to 250 undergraduate, and 12 postgraduate students the opportunity to have hands-on experience of the practices and methods of excavation and archaeological site management. The scientific results of the last two years reinforced ideas and interpretation previously expressed, but added significant new evidence. The stratigraphic trenches opened inside the large old trenches, which were excavated in the 1970's, confirmed most of the observations made over the last 4 years, particularly regarding the dating and the character of the settlement of the Early and Middle Bronze Age. However, they revealed also a MH II building, the first of this period excavated so far at the site. Furthermore, new tombs excavated recently, show that the later cemetery, which until today was considered Protogeometric, started as early as the Submycenaean period, an important contribution to our understanding of the deep history of the site. Finally, important new evidence came from

investigation in the northern part of the site; the excavation of extended architectural remains and domestic deposits, dated to the late Classical and Hellenistic period, provided new information about the history of the site in the first 2 centuries after the battle of Marathon.

gpapadat@arch.uoa.gr

gvavour@arch.uoa.gr

Άννα Παπαδημητρίου-Γραμμένου

Πέρσα Γεωργίου Γκέκα

Πλάτων Πετρίδης

Ελένη Καρακίτσου

Κυριακή Καλλιγά

Πανεπιστημιακή ανασκαφή στο Κοτρώνι Καπανδριτίου 2005-2022 : Μια συνολική αποτίμηση

Σε έναν χαμηλό λόφο, περίπου 350 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας, ο οποίος όμως δεσπόζει στη γύρω περιοχή, βρισκόταν ένας σημαντικός Δήμος της Αττικής, πιθανότατα η αρχαία Άφιδνα.

Παλαιές περιορισμένες έρευνες είχαν επιβεβαιώσει τη χρήση του χώρου από την προϊστορική έως και την κλασική περίοδο. Ωστόσο, είχαν περιοριστεί στην αποκάλυψη τύμβου στην πεδιάδα, με ταφές χρονολογούμενες στο μεταίχμιο της ύστερης πρωτοελλαδικής – πρώιμης μεσοελλαδικής εποχής. Το ύψωμα Κοτρώνι είχε ταυτιστεί επίσης πρώιμα με την αρχαία Άφιδνα αλλά δεν είχε ερευνηθεί μέχρι πρόσφατα και τα ορατά λείψανα ήταν ελάχιστα. Επιπλέον, στο πλάτωμα του λόφου κατά τη δεκαετία του 1990 έγιναν ισοπεδώσεις και επιχώσεις με μηχανικά μέσα προκαλώντας μεγάλης έκτασης καταστροφές των αρχαιολογικών στρωμάτων και παραποιώντας την εικόνα της στρωματογραφίας. Το 2005, μετά από πρόσκληση της τότε Κοινότητας Καπανδριτίου, το πανεπιστήμιο Αθηνών ανέλαβε την επιφανειακή έρευνα στον λόφο, ενώ από το 2008 έως σήμερα το πρόγραμμα συνεχίζεται ως συστηματική πανεπιστημιακή ανασκαφή.

Η έρευνα ξεκίνησε από την Α πλευρά του υψώματος αποκαλύπτοντας σταδιακά τμήμα του οχυρωματικού περιβόλου, ενός πρώτου αμυντικού πύργου προς Νότον, μίας πύλης και ενός δεύτερου πύργου στην προς Βορράν απόληξη του σκέλους. Η κατασκευή του τείχους φαίνεται ότι χρονολογείται στην ύστερη εποχή του Χαλκού (ΥΕ ΙΙΑ – αρχές ΙΙΒ), σύμφωνα με την κεραμική των θεμελίων, ενώ στους ιστορικούς χρόνους υπέστη μετασκευές, με τη διαμόρφωση μιας πύλης στο νότιο άκρο του ανατολικού σκέλους και την προσθήκη των δύο πύργων. Δείγματα οικιστικής εγκατάστασης προϊστορικών χρόνων ανασκάφηκαν στο εσωτερικό. Κατά την κλασική περίοδο είναι πιθανότατα η ύπαρξη μικρού ιερού αφιερωμένου σε γυναικείες θεότητες κοντά στη νότια πύλη του τείχους.

Anna Papadimitriou-Grammenou

Persa Georgiou-Gkeka

Platon Petridis

Eleni Karakitsou

Kyriaki Kalliga

University excavation at Kotroni near Kapandriti 2005-2022: An overall assessment

On a low hill, about 350 m above sea level, which dominates the surrounding area, there was an important demos of Attica, probably the ancient Aphidna.

Previous limited research had confirmed the use of the site from the prehistoric to the classical period. However, they were limited to uncovering a tomb in the plain, with burials dating to the late Proto-Helladic – early Middle Helladic period. The Kotroni hill was also early identified with the ancient Aphidna, but was not investigated until recently and the visible remains were few. In addition, on the plateau of the hill during the 1990s, leveling and embankments were made by mechanical means, causing large-scale destruction of the archaeological layers and distorting the image of the stratigraphy. In 2005, at the invitation of the then Community of Kapandriti, the University of Athens undertook a survey on the hill, while from 2008 until today the program continues as a systematic university excavation.

The excavation started from the East side of the hill, gradually revealing part of the fortified enclosure, a first defensive tower towards the South, a gate and a second tower at the northern end. The construction of the wall seems to date back to the Late Bronze Age (LH IIIA – early IIIB), according to the pottery of the foundations, while in historical times it underwent renovations, with the formation of a gate at the southern end of the eastern part and the addition of the two towers. A settlement from prehistoric times was excavated inside. During the classical period, the existence of a small shrine dedicated to female deities near the southern gate of the wall is very likely.

agrammen@arch.uoa.gr,

pgeka@arch.uoa.gr

ppetrid@arch.uoa.gr

ekarakitsou@hotmail.com

kikalliga@yahoo.gr

**«Διαβάς εις Μακεδονίαν»:
μια εναλλακτική προσέγγιση των Βημάτων του Παύλου στην Ελλάδα**

Τα «Βήματα του Αποστόλου Παύλου» αποτελούν μια πολιτιστική διαδρομή με σπουδαία ιστορική και πολιτιστική σημασία. Παρόλα αυτά, η έρευνα σε ακαδημαϊκό επίπεδο για την εμπειρία των επισκεπτών παραμένει περιορισμένη. Εν μέρει αυτό οφείλεται στην ιδιαίτερη φύση της διαδρομής, καθώς, αν και έχει θρησκευτικό χαρακτήρα, τα κύρια σημεία ενδιαφέροντος είναι αρχαιολογικοί χώροι και όχι θρησκευτικά μνημεία. Έτσι, η μελέτη της απαιτεί μια διεπιστημονική προσέγγιση αγγίζοντας τομείς της αρχαιολογίας, της θεολογίας, της μουσειολογίας και του πολιτιστικού τουρισμού. Η παρούσα έρευνα μελετά τις προσλήψεις και τις εμπειρίες περιηγητών που ακολουθούν τα βήματα του Παύλου λαμβάνοντας υπ' όψιν όλες τις διαφορετικές πτυχές της διαδρομής. Αρχικά, στόχος είναι η βαθύτερη κατανόηση της εμπειρίας των επισκεπτών κι έπειτα η διαμόρφωση προτάσεων ανάδειξής της.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας, προέκυψε η ανάγκη μιας εναλλακτικής προσέγγισης των «Βημάτων του Παύλου» ως διαδρομή, αλλά και ως προσφερόμενη εμπειρία. Ως αποτέλεσμα, διοργανώθηκε η δράση «Διαβάς εις Μακεδονίαν», μια πειραματική, περιπατητική εκδρομή. Η δράση εστίαζε στον αργό τουρισμό και την αυθεντικότητα του βιώματος μιας περιηγητικής εμπειρίας αποτελώντας μια αντιπρόταση στην μαζικοποιημένη κατανάλωση τουριστικών προορισμών. Παράλληλα, δόθηκε έμφαση στην πλούσια κληρονομιά των τόπων διέλευσης και στη σύνδεσή τους με τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία της ρωμαϊκής εποχής. Πιο συγκεκριμένα, μία ομάδα εννέα εθελοντών περπάτησε μέρος των «Βημάτων του Παύλου» με τα πόδια, διανύοντας συνολικά 215 χιλιόμετρα. Στόχος της ομάδας ήταν μέσω της περιήγησης να ιχνηλατήσει τη διαδρομή καταγράφοντας τις εμπειρίες της, καθώς και να αναζητήσει τρόπους και ιδέες ανάδειξής της. Επίσης, συνδέθηκε με την τοπική κοινότητα της κάθε περιοχής με σκοπό να διερευνήσει την υπάρχουσα κατάσταση και να συμβάλει στη βιώσιμη ανάπτυξή της, ώστε μελλοντικά να αποτελέσει σταθμό περιηγητών που θα ακολουθούν τη διαδρομή οδικώς ή ακόμα και με τα πόδια.

**“Come over to Macedonia”:
An alternative approach on the Footsteps of Paul route in Greece**

The “Footsteps of Apostle Paul” is a cultural route of great historical and cultural significance. However, the academic research on their experience remains limited, partly due to the peculiar nature of the route. Although it's considered to be a religious route, the main points of interest are archaeological sites rather than religious monuments. Thus, its study requires an interdisciplinary approach, relating to the fields of archaeology, theology, museology and cultural tourism. This research study focuses on the impression and experience of the traveller following in the footsteps of Paul, taking into account all the different aspects of the route. Initially, the aim is to gain a deeper understanding of the visitors' experience and then propose ways of improving the route.

During the research, it became evident that an alternative approach to the “Steps of Paul” was required, both as a route and as an experience. As a result, “Come over to Macedonia”, an

experimental walking excursion, was organised. The project was an alternative to the consumerism of tourist destinations, focusing on slow-tourism and on authentic travel experience. Furthermore, the main interest was the rich heritage of each area and their connection to the archaeological sites and monuments of the Roman era. A group of nine volunteers walked part of the “Steps of Paul” route on foot, covering a total of 215 kilometres. The group’s goal was to follow the route, document their experience and suggest ways to improve it. Along the way they engaged with the local communities, studying their connection to the route and contributing to their sustainable development. In the future these communities may become an important stop for travellers who will follow the route by car or even on foot.

sophia.papaspyrou@gmail.com

Δημήτρης Παυλόπουλος

Ο γλύπτης Μιχάλης Θ. Τόμπρος στα χρόνια του 1920

Πρόσχημα της ανακοίνωσης αυτής είναι επιστολή του γλύπτη Μιχάλη Θ. Τόμπρου (1889-1974) προς τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Θεόδωρο Πάγκαλο (1878-1952) από τις 31 Μαΐου 1926. Με άξονα τον συγκεκριμένο καλλιτέχνη και τον μείζονα ρόλο που εκείνος επιφύλασσε για τον εαυτό του στη νεοελληνική τέχνη, η ανακοίνωση εστιάζει σε καίρια ζητήματα της προπολεμικής γλυπτικής στην Ελλάδα.

Dimitris Pavlopoulos

The sculptor Michalis Th. Tombros in the 1920s

The pretext of this paper is a letter from the sculptor Michalis Th. Tombros (1889-1974) to the President of the Hellenic Republic Theodoros Pangalos (1878-1952) in 1926, May 31. Based on this sculptor and his major role in the modern Greek art, the paper is focusing in crucial issues of the pre-war period sculpture in Greece.

dempavl@arch.uoa.gr

**Palais Sans Frontières: μια προσέγγιση στην έννοια της ‘επικράτειας’
στη ‘μυκηναϊκή’ πολιτική γεωγραφία**

Η μελέτη της πολιτικής γεωγραφίας των ‘μυκηναϊκών’ ανακτορικών κρατικών μορφωμάτων έχει αποτελέσει σημαντικότατο πυλώνα της προσπάθειάς μας να προσπελάσουμε όχι μόνον τη συγχρονία, αλλά και τη *διαχρονία* της χωρικής άρθρωσης της ανακτορικής οικονομικής ισχύος και ελέγχου. Έχει επίσης αποτελέσει ένα ιδιαίτερο πεδίο έρευνας στο οποίο η σύνθεση αρχαιολογικών και επιγραφικών πληροφοριών (στα διοικητικά τεκμήρια της Γραμμικής Β γραφής) ήταν ιδιαίτερα επιτυχής, παρότι περιορίστηκε -εύλογα- στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες υπάρχει επάρκεια επιγραφικών δεδομένων (Επάνω Εγκλιανός/ Πύλος και Κνωσός).

Παρά ταύτα, ένα ερώτημα που αναδεικνύεται αρκετά σημαντικό στις αρχαιολογικές προσεγγίσεις, τείνει να υποβαθμίζεται στις επιγραφικές αναλύσεις: πόσο διαφορετικές *δομικά* υπήρξαν οι γεωγραφίες (οι χωρικές αρθρώσεις της οικονομικής ισχύος) των επιμέρους μυκηναϊκών ανακτόρων; Το ερώτημα δεν είναι ασήμαντο, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς ότι για ποικίλους λόγους η μελέτη των μυκηναϊκών ανακτορικών πολιτικών οικονομιών έχει υπάρξει μέχρι τώρα σημαντικά ‘Πυλοκεντρική’. Ο ευγενής και καλοπροαίρετος αυτός ‘Πυλοκεντρισμός’, παρά την προφανή διδακτική χρησιμότητά του, έχει μέχρι τώρα σκιάσει τις πιθανές τοπικές διαφορές μεταξύ ανακτορικών επικρατειών, ιδιαίτερα εάν δεν λαμβάνονται επαρκώς υπόψη ορισμένα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της Πυλιακής διοίκησης.

Η ανακοίνωση αυτή στοχεύει στην ανάδειξη τέτοιων διαφορών, αξιοποιώντας τη σύνθεση αρχαιολογικών και επιγραφικών ενδείξεων που μπορούν να επηρεάσουν την αναπαράσταση της γεωγραφικής δομής γνωστών ανακτορικών ‘επικρατειών’, στρεφόμενη στα παρακάτω κύρια ερωτήματα: (α) Με αφητηρία νεότερες έρευνες στην Αργολίδα (Τίρυνθα) και τη Μεσσηνία (Ίκλαινα), θα γίνει μια προσπάθεια εξερεύνησης της ασύμμετρης σχέσης επιμέρους περιφερειακών θέσεων με το ανακτορικό κέντρο; (β) Μέσα από μια νέα πρωτότυπη προσέγγιση, αυτή της ‘πυκνότητας τοπωνυμικών αναφορών’, θα αναδειχθούν ορισμένες σημαντικές -και βαθιά δομικές- διαφορές στην έννοια της ‘επικράτειας’ μεταξύ των διοικήσεων της Πύλου και της Κνωσού.

**Palais Sans Frontières: An approach to the conceptualization of ‘territory’
in ‘Mycenaean’ political geography**

The study of the political geography of the ‘Mycenaean’ palatial states has been a major pillar in our attempt to gain not only synchronic, but also *diachronic* perspectives into the spatial articulation of palatial economic power and control. Moreover, it has been a field of research where the integration of archaeological and epigraphic information (on the Linear B administrative records) has been quite successful, although restricted -justifiably- in those cases where textual data were deemed sufficient (Epano Englianos/ Pylos and Knossos).

In spite of such success, a question that emerges as important in archaeological approaches tends to be downplayed in discussions of the epigraphic evidence: how *structurally different* were the geographies (spatial articulation of economic power) of the various Mycenaean

palatial polities? This question is not unimportant, especially if one considers that, for a variety of reasons, the study of palatial political economies has been considerably centered on Pylian evidence. Such 'Pylocentrism', however noble and heuristically useful, has so far obscured regional differences among palatial polities, especially if specific idiosyncratic features of the Pylian administration are not taken into sufficient consideration.

This paper aims to highlight such differences, making use of syntheses of archaeological and epigraphic evidence that might inform the reconstruction of the geographic structure of known palatial 'territories', revolving around the following main questions: (a) Departing from recent research in the Argolid (Tiryns) and Messenia (Iklaina), the role of asymmetrical relationship of specific peripheral sites to the palatial center will be explored; (b) through a new and original approach, that of the estimation of the 'density of topographic references', an attempt will be made to highlight certain fundamental -and deeply structural- differences in the conceptualization of the notion of 'territory' by the administrations of Pylos and Knossos.

vppetrakis@arch.uoa.gr

Πολοδομία και Εξουσία: συνέχειες και ασυνέχειες στην αστική τοπογραφία εξαιτίας των αλλαγών στη διοίκηση των πόλεων

Ο αστικός χώρος, βασική συνισταμένη της γενικότερης έννοιας του χώρου από τη στιγμή που δημιουργήθηκαν οι πρώτοι οικισμοί, μεταβάλλεται εξαιτίας εσωτερικών και εξωγενών παραγόντων και δυνάμεων εξουσίας που παρεμβαίνουν, φανερά ή όχι, στη διαμόρφωσή του. Ο αστικός χώρος δεν είναι ενιαίος, αποτελείται από διαφορετικές ενότητες οι οποίες άλλοτε περιλαμβάνονται η μία στην άλλη, άλλοτε αλληλοσυμπληρώνονται και άλλοτε αντιτίθενται, ενότητες όπως ο δημόσιος χώρος, ο ιδιωτικός χώρος, ο ιερός χώρος κ.ά.

Η εδαφική οργάνωση του αχανούς βυζαντινού κράτους των πρώτων αιώνων δεν διαφέρει σχεδόν καθόλου από αυτή της προκατόχου του ρωμαϊκής αυτοκρατορίας: μεγάλες οδικές αρτηρίες διασχίζουν τα εδάφη του, οι νέες πόλεις δημιουργούνται πάνω ή κοντά σε αυτούς τους άξονες ή παραθαλάσσια, οι αυξανόμενοι κίνδυνοι αναγκάζουν την κεντρική εξουσία να οχυρώνει συστηματικά τις πόλεις, την εκμετάλλευση των αγροτικών εκτάσεων που τις περιβάλλουν διαχειρίζονται συνήθως οι ίδιες οι πόλεις χωρίς τη μεσολάβηση ενδιάμεσων μονάδων. Για τον εμπλουτισμό και τη φροντίδα των υποδομών τους υπεύθυνοι είναι οι τοπικοί αξιωματούχοι (Curator Civitatis, Curia) που σηκώνουν επίσης και ένα σημαντικό φορολογικό βάρος απέναντι στην κεντρική εξουσία.

Με το πέρασμα του χρόνου, μεταξύ 4ου και 6ου αι. μ.Χ., σημαντικές αλλαγές επέρχονται στη φυσιογνωμία των πόλεων: δημόσια κτήρια, κοσμικά ή θρησκευτικά εγκαταλείπονται ή αλλάζουν χρήση, τα ερείπια συλλέγονται συστηματικά και τα υλικά τους επαναχρησιμοποιούνται, νέας μορφής κτήρια ανεγείρονται για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της νέας θρησκείας, κάτι που επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη ρυμοτομία και στην κίνηση μέσα στην πόλη. Οι αλλαγές αυτές, που αποτελούν ένα φαινόμενο μακράς διάρκειας που κορυφώνεται στην περίοδο του Ιουστινιανού, συνδέονται άμεσα με τις αλλαγές στην ιεραρχία της πόλης, την εγκατάλειψή της από τους παλαιούς άρχοντες και την ανάδυση ενός νέου αδιαφιλονίκητου πόλου εξουσίας που δεν είναι άλλος από τον Επίσκοπο και το εκκλησιαστικό περιβάλλον.

Urban planning and local Power: Continuities and discontinuities in urban topography due to changes in city administration

Urban space, a key component of the more general concept of space since the first settlements were created, changes due to internal and external factors and forces of power that intervene in its formation. The urban space is not uniform, it consists of different units which are sometimes included in each other, sometimes complement each other and sometimes oppose each other, units such as the public space, the private space, the sacred space, etc.

The territorial organization of the vast Byzantine state of the first centuries hardly differs from that of its predecessor, the Roman Empire: major roads cross its territories, new cities are created on or near these axes or along the coast, increasing dangers force the central power to

systematically fortify cities, the exploitation of the surrounding countryside is usually managed by the cities themselves without the mediation of intermediate units. Local officials (*Curator Civitatis, Curia*) are responsible for the enrichment and care of their infrastructure, who also bear a significant tax burden vis-à-vis the central authority.

Over time, between the 4th and 6th centuries AD, significant changes occur in the physiognomy of cities: public buildings, secular or religious, are abandoned or changed use, ruins are systematically collected and their materials are reused, buildings of a new form are erected to serve the needs of the new religion, something that brings significant changes in street layout and traffic within the city. These changes, which are a *longue durée* phenomenon that culminates in the Justinian period, are directly linked to the changes in the hierarchy of the city, its abandonment by the old *archontes* and the emergence of a new undisputed pole of power who is none other than the Bishop and the ecclesiastic environment.

ppetrid@arch.uoa.gr

Δημήτρης Πλάντζος
Νικόλας Δημάκης

Η ανασκαφή στο ελληνιστικό νεκροταφείο του Σάτμπι στην Αλεξάνδρεια

Από το 2021, το ΕΚΠΑ, εκπροσωπούμενο από τους δύο ομιλητές, έχει υπογράψει μνημόνιο συνεργασίας με την Αρχαιολογική Εταιρεία της Αλεξάνδρειας, με αντικείμενο μια σειρά θεμάτων στον τομέα της ιστορίας, της αρχαιολογίας, της ιστορίας της αρχαιολογικής έρευνας, της πολιτιστικής ιστορίας και της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης της Αλεξάνδρειας.

Πρώτη φάση της συνεργασίας αυτής, είναι η ολοκλήρωση της αρχαιολογικής ανασκαφής στον χώρο του ελληνιστικού νεκροταφείου στην περιοχή Σάτμπι, στο κέντρο της σύγχρονης πόλης. Με τα πρώτα στάδια της έρευνας στην περιοχή να ανάγονται στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αι., το πολύχρονο, πολυδάπανο, και κοπιώδες έργο ολοκληρώνεται σήμερα με την πλήρη ανασκαφή, συντήρηση, και απόδοση στο κοινό ενός αρχαιολογικού χώρου 3500μ², που περιλαμβάνει σειρά ταφικών «Υπογείων», με αλληπάληλους ταφικούς θαλάμους και ταφικές κόγχες («Ioculi»), σύμφωνα με τα ελληνο-αιγυπτιακά έθιμα ταφής της εποχής.

Μια πολυπρόσωπη, πολυεθνική, και διεπιστημονική ομάδα ερευνητών από την Αίγυπτο (Αρχαιολογική Εταιρεία Αλεξανδρείας και Αιγυπτιακή Αρχαιολογική Υπηρεσία), τα Πανεπιστήμια Οξφόρδης και Αθηνών, και το Κυπριακό Ινστιτούτο εργάζονται συστηματικά για την έρευνα και μελέτη των ταφικών πρακτικών στην Πτολεμαϊκή Αλεξάνδρεια και τη σημασία τους για την ερμηνεία της ζωής και της λατρείας στην εμβληματική ελληνιστική μητρόπολη.

Dimitris Plantzos
Nikolas Dimakis

The excavation at the Hellenistic cemetery of Shatby in Alexandria

Since 2021, the National and Kapodistrian University of Athens, represented by the present speakers, has signed a memorandum of agreement with the Archaeological Society of Alexandria, the aim of which is the collaboration in a series of topics in the field of history, archaeology, the history of archaeological research, cultural history and the management of cultural heritage of the city of Alexandria.

The first phase of this collaboration is the completion of the archaeological excavation in the area of the Hellenistic cemetery at Shatby, a densely populated neighbourhood in the modern city-centre. With the first stages of archaeological investigations in the area going back to the last decades of the 19th century, the long-term, costly and laborious project is completed today with the finalized excavation, conservation, and opening to the public of an archaeological site of 3500m², which includes a series of “Hypogea” (underground) tombs, with successive burial chambers and niches (“Ioculi”), according to the Greco-Egyptian burial customs of the time.

A diverse, multinational, and multidisciplinary team of researchers from Egypt (the Archaeological Society of Alexandria and the Egyptian Archaeological Service), the Universities

of Oxford and Athens, and the Cyprus Institute work systematically to research and study burial practices in Ptolemaic Alexandria and their significance for the interpretation of life and worship in an emblematic Hellenistic metropolis.

dkplantzos@arch.uoa.gr

nikdimakis@arch.uoa.gr

Δημήτρης Πλάντζος
Βασίλειος Μπαλάσκας

***Civis Romanus Sum*; ανταλλαγές ρωμαϊκών γλυπτών
μεταξύ Μουσολίνι και Φράνκο (1933-1943)**

Βασισμένη σε πρόσφατη αρχαιολογική έρευνα, η ανακοίνωση εξετάζει μια σειρά από ανταλλαγές «ρωμαϊκών» αγαλμάτων μεταξύ Ιταλίας και Ισπανίας κατά τη διάρκεια της «φασιστικής εικοσαετίας» (*ventennio fascista*). Κατά την περίοδο 1933-1943, τα καθεστώτα των δύο χωρών αντάλλαξαν αντίγραφα ρωμαϊκών αγαλμάτων ως συμβολικές χειρονομίες, προκειμένου να τεκμηριώσουν τους ισχυρισμούς των ηγετών τους για μια κοινή κλασική κληρονομιά «αυτοκρατορικού μεγαλείου». Η ανακοίνωση ερευνά αναφορές στον Τύπο και αποσπάσματα από ντοκιμαντέρ της εποχής, σε μια προσπάθεια αφενός να ανασυνθέσει δημόσιες εκδηλώσεις που έλαβαν χώρα στις ισπανικές πόλεις Μέριδα, Ταραγόνα, Σαραγόσα και Πάλμα, και αφετέρου να αξιολογήσει τον αντίκτυπό τους. Πίσω από αυτές τις ανταλλαγές, και τις δημόσιες τελετές που διοργανώθηκαν γύρω από αυτές, κρύβεται ο φασιστικός μύθος της «*romanità*»: ενός αρχαιολογικά και αισθητικά φορτισμένου όρου, που τοποθετεί την ρωμαϊκή κληρονομιά των ύστερων ρεπουμπλικανικών και πρώιμων αυτοκρατορικών χρόνων στο επίκεντρο της φασιστικής πολιτικής ταυτότητας, τόσο στο παρελθόν όσο και στο μέλλον. Μέσα από τέτοιες αυτοσχέδιες δημόσιες επιτελέσεις της «*romanità*», οι κλασικές υλικότητες (μνημειακές αλλά και χωρικές) μετατράπηκαν σε φασιστική δυναμική, καθώς το παρελθόν εμφανιζόταν να εμπνέει το παρόν και να εγγυάται το μέλλον.

Dimitris Plantzos
Vasileios Balaskas

***Civis Romanus Sum*; exchanges of Roman statuary
between Mussolini and Franco (1933-1943)**

Based on newly conducted archival research on a number of incidents, the paper examines a series of exchanges of Romanizing statuary between Italy and Spain during the *ventennio fascista*. Between 1933 and 1943, the regimes of the two countries exchanged copies of Roman statues as symbolic gestures, in order to substantiate their claims to a shared classical heritage of 'imperial greatness'. The paper uses press reports and documentary film excerpts in an effort on the one hand to reconstruct public events that took place in the Spanish cities of Merida, Tarragona, Zaragoza, and Palma and on the other assess their impact. Behind these exchanges, and the public ceremonies staged on their occasion, lay the Fascist myth of 'romanità': an archaeologically and aesthetically charged concept, placing Late-Republican and Early-Imperial Roman heritage in the epicentre of Fascist identity politics on both the past and the future. Through such improvised public performances of 'romanità', classical materialities (monumental as well as spatial) were thus transformed into Fascist dynamics, as the past turned into the present, projecting into the future.

dkplantzos@arch.uoa.gr
v.balaskas@uma.es

Στεφάνες και δακτύλιοι στη Ζάκρο: μία προσπάθεια προσέγγισης ενός άγνωστου μέχρι σήμερα μινωικού συμβόλου με πιθανή πολιτικοθρησκευτική σημασία

Ανάμεσα στα τελετουργικού χαρακτήρα αντικείμενα που ήρθαν στο φως στο θησαυροφυλάκιο του μινωικού ανακτόρου της Ζάκρου, ήταν και δύο χάλκινες στεφάνες. Η πρώτη ήταν ακόσμητη, ενώ η δεύτερη έφερε, επαναλαμβανόμενο, το θρησκευτικό θέμα του διπλού πέλεκυ. Ειδικά για αυτήν, ο ανασκαφέας διατύπωσε την άποψη, ότι πρόκειται για το περιχέλιωμα μιας αβαθούς χάλκινης φιάλης (το ομηρικό «χέρνιβον»), ανάλογης εκείνων που βρέθηκαν στην Κνωσό και τον Μόχλο.

Ωστόσο, στην περίπτωση της Ζάκρου, η ανεύρεση μόνο του περιχειλώματος των σκευών σε ένα χώρο με σαφώς προσδιορισμένη λειτουργία -δηλαδή τη διαφύλαξη της πιο διακεκριμένης τελετουργικής σκευής του ανακτόρου- τουλάχιστον «ξενίζει». Αν τα αντικείμενα βρίσκονταν «υπο κατασκευήν», θα ήταν αναμενόμενο να βρεθούν σε κάποιο εργαστηριακό χώρο, μαζί με άλλα τμήματά τους που επρόκειτο να συναρμολογηθούν για την ολοκλήρωσή τους.

Από την άλλη, και τα δύο αντικείμενα παρουσιάζουν άνοιγμα σε ένα σημείο της περιφέρειάς τους, στοιχείο που δύσκολα θα μπορούσε να αποδοθεί σε σύμπτωση. Επίσης, είναι ενδιαφέρον, ότι από τον ίδιο χώρο προέρχονται δύο μεγάλοι χάλκινοι διπλοί πελέκεις, αντίστοιχα, ένας ακόσμητος και ένας περίτεχνα διακοσμημένος με εγχάρακτα θέματα και διπλές κόψεις.

Έτσι, εγείρεται η πιθανότητα του συνδυασμού των δύο ζευγαριών χάλκινων αντικειμένων, κατανεμημένων -ανά ένα- σε ισάριθμα σύνθετα, υψηλά, τελετουργικά λάβαρα, με ξύλινο στέλεχος. Αυτός ο συνδυασμός απαντά, πράγματι, εικονογραφικά στη Ζάκρο, ως διακοσμητικό θέμα σε μεγάλα αποθηκευτικά αγγεία ανακτορικής διανομής. Παρουσιάζεται, έτσι, η πιθανότητα ο συνδυασμός πέλεκυ και στεφάνης να αποτελούσε ένα είδος συμβόλου, του οποίου η θρησκευτική/πολιτική χρήση δεν αποκλείεται να το κατέστησε, συν τω χρόνω, ένα είδος εμβλήματος για την άρχουσα ομάδα της θέσης. Σημειώνεται, ότι στεφάνες και δακτύλιοι εμφανίζονται και σε άλλα αντικείμενα από τη Ζάκρο, συχνά μάλιστα υποκαθιστώντας το μοτίβο του δίσκου, που αλλού έχει ταυτιστεί από τον ομιλούντα ως ηλιακό σύμβολο.

Hoops and rings in Zakros: Approaching a hitherto unknown Minoan symbol with a probable religious/political significance

Amongst the artifacts of ritual character that were retrieved from the Treasury of the Minoan palace of Zakros, two bronze hoops were identified. One was undecorated, but the other bore, in repetition, the motif of the double axe. For the latter, the excavator expressed the opinion that it might have been the rim of a bronze shallow basin (comparable to the Homeric 'χέρνιβον', a 'vessel for hand-washing'), a type well known from similar finds from Knossos and Mochlos.

However, in the case of the Zakros finds, the recovery only of the rim of the vessels in a space with a clearly defined function -the safe storage of the most exquisite ritual equipment of the palace- appears odd. If such items were still 'under construction', one would expect to find these parts in a workshop area, alongside other parts of the vessel that were to be assembled during the manufacture process.

On the other hand, these two 'hoops' appear to be open in a part of their circumference, a feature that does not seem to be accidental. It is also of interest to note the occurrence of two large bronze double axes from the same area, one undecorated and one decorated with incised motifs and reduplicated edges.

These considerations raise the possibility that these two pairs of bronze items are to be associated one-by-one with each hoop-double axe ensemble reconstructed as affixed on top of large wooden staffs to form a large banner. A ring-double axe composition appears, in fact, in Zakros, as a decorative motif in large storage vessels of palatial production. We may therefore consider that this composition might have functioned as a kind of symbolic unit, promoted, through its long-term religious-political use, to an emblem for the Zakros elite. Similar ring-shaped elements seem to appear in other artifacts recovered from the site, often substituting for the motif of the disk, identified by the speaker on another occasion as a solar symbol.

eplaton@arch.uoa.gr

Νάγια Πολυχρονάκου Σγουρίτσα

Ο Μυκηναϊκός οικισμός στους Λαζάρηδες Αίγινας

Η έρευνα του Μυκηναϊκού οικισμού στη θέση Λαζάρηδες της ανατολικής Αίγινας άρχισε το 2009 και συνεχίζεται μέχρι και τώρα. Τα τελευταία χρόνια η απομάκρυνση των τεράστιων λιθοσωρών που καλύπτουν -και προστατεύουν- τα οικιστικά κατάλοιπα αποτελεί, πλέον, τον κύριο στόχο της εργασίας στο μέρος αυτό, με αποτέλεσμα την αποκάλυψη μεγάλου μέρους του οικισμού, αν και ακόμη υπάρχουν πολλά κτήρια κρυμμένα κάτω από τις πέτρες.

Παρά το γεγονός της εργασίας αυτού του είδους, κάθε χρόνο αποκαλύπτονται ενδιαφέροντα δεδομένα που προσθέτουν νέα στοιχεία στην ιστορία του χώρου. Ενδεικτικά μόνον, αναφέρονται από την φετινή περίοδο, η ανεύρεση τμήματος ΠΕ ΙΙ θηριομορφικού σκεύους, ενός σπάνιου, γενικά, ευρήματος και με επί πλέον ιδιαίτερη σημασία, αφού μέχρι τώρα δεν είχε εντοπιστεί εκεί υλικό από την ΠΕΧ, εκτός από ελάχιστα αμφίβολα όστρακα, σε αντίθεση με την ακμή της Κολώνας τότε, και ο εντοπισμός του συνδρόμου trisomy 21 (σύνδρομο Down) σε βρέφος, μία από τις έξι περιπτώσεις που έχουν ταυτοποιηθεί με ασφάλεια στο Αιγαίο, το οποίο είχε ταφεί στον οικισμό με ξεχωριστή φροντίδα.

Naya Polychronakou Sgouritsa

The Mycenaean settlement at Lazarides, Aegina

The research of the Mycenaean settlement near the modern village named Lazarides began in 2009 and continues to the present. Since 2015 the removal of the huge piles of stones that cover -and protect- the residential remains is the main goal of the program, focusing on the discovery of new parts of the settlement, hidden under these stones.

Despite the kind of the work, every year new interesting data come to light and offer important elements in the history of the site.

Only indicatively, two finds of the last season may be mentioned, the discovery of part of a EH II theriomorphic vessel, a rare find that indicates the EH presence there, and the detection of aneuploidy, in particular a case of trisomy 21, one of the six certainly identified in the Aegean (Down syndrome), in an infant, buried with great care inside the settlement.

nsgourit@arch.uoa.gr

Μισέλ Ρογκενμπούκε

Αρχαιομεταλλουργική έρευνα σιδηρών αντικειμένων από το ιερό του Διός Παρνησίου

Η παρουσίαση έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της τεχνολογίας κατασκευής ενός ασυνήθιστα μεγάλου συνόλου σιδηρών ευρημάτων από το Ιερό Διός Παρνησίου, το οποίο εντοπίστηκε, το 1959, στην κορυφή Καραβόλα της Πάρνηθας και ανασκάφηκε από τον αρχαιολόγο Ευθύμιο Μαστροκόστα. Η πλειονότητα των αντικειμένων που εξετάστηκαν, με διάφορες αρχαιομετρικές μεθόδους ανάλυσης, είναι μαχαίρια και οβελοί, καθώς και τέσσερα ξίφη τύπου Naue II, από τα επτά συνολικά που βρέθηκαν.

Συγκεκριμένα, θα δοθούν τα αποτελέσματα από τις αναλυτικές μεθόδους που εφαρμόστηκαν, για την εξαγωγή όσο το δυνατόν ασφαλέστερων συμπερασμάτων σχετικά με την τεχνολογία κατασκευής των αντικειμένων, δημιουργώντας παράλληλα και ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο αναλύσεων σιδηρών ευρημάτων, που ξεκινά με τις μη-καταστρεπτικές μεθόδους και συνεχίζεται με συγκεκριμένη σειρά καταστρεπτικών μεθόδων.

Από τις μη καταστρεπτικές μεθόδους ανάλυσης, η ραδιογραφία ακτίνων X (X-ray), ήταν αυτή που εφαρμόστηκε πρώτη, μετά από μακροσκοπική και μικροσκοπική εξέταση. Ακολούθησε η μη καταστρεπτική επίσης μέθοδος της φασματοσκοπίας φθορισμού ακτίνων X (p-XRF), με τη χρήση φορητής συσκευής.

Η εξέταση με το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης και μικροαναλυτή ακτίνων X (SEM-EDS), η παρατήρηση στο οπτικό/πολωτικό μικροσκόπιο, καθώς και η σκληρομέτρηση, είναι οι μέθοδοι για την εφαρμογή των οποίων εξασφαλίστηκε άδεια λήψης δειγμάτων από συγκεκριμένα αντικείμενα. Οι αναλυτικές αυτές μέθοδοι είναι απαραίτητες, γιατί προσφέρουν τη δυνατότητα εξέτασης της μικροδομής του μετάλλου, δίνοντας μία πιο τεκμηριωμένη εικόνα για τις μεθόδους και την τεχνολογία της κατασκευής των αντικειμένων.

Η αρχαιομεταλλουργική αυτή μελέτη των αντικειμένων από το ιερό του Διός Παρνησίου, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής που βρίσκεται σε φάση ολοκλήρωσης, έδωσε απαντήσεις σε πολλά ερωτήματα σχετικά με τις απαρχές της συστηματικής μεταλλουργίας του σιδήρου κατά την αρχαιότητα, τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και γενικότερα της ανατολικής Μεσογείου.

Michel Roggenbucke

Archaeometallurgical study of ancient iron objects from the sanctuary of Zeus Parnessios.

The material for this study comes from a rescue excavation carried out in 1959, by Euthymios Mastrokostas, in a cave on Mount Parnes, which from the ongoing study of the findings, seems to have had a religious function, and was dedicated to Zeus. Among the artefacts dating, based on the pottery and inscriptions, from the Late Geometric to the Late Archaic Period, there are more than four thousand iron objects, mostly knives of various sizes and types, as well as a large number of spits (obeloi) and seven Naue II swords. In addition to their large number, the iron objects are of particular interest because of their very good state of preservation, covering at the same time a wide chronological range of more than three centuries.

The aim of this paper is to present the results of the analytical methods applied to study the microstructure and the history of the manufacturing processes of the artefacts, creating at the same time a specific protocol for the analysis of archaeological iron.

Thus, X-ray radiography (X-ray) that was first applied, after macroscopic and microscopic examination, was followed by the also non-destructive technique of X-ray fluorescence spectrometry, using a portable device (p-XRF).

Scanning electron microscopy (SEM) coupled with an energy dispersive spectrometer (EDS), optical microscopy (OM) and Vickers hardness test (HV), were the destructive methods applied on samples taken from specific objects, for more precise compositional and technological information.

The study of the material, that is at the final stage of a doctoral thesis, undoubtedly could shed light on many issues, unanswered or only partly answered archaeological and archaeometallurgical questions, filling the “gaps” in the existing literature.

mroggenbucke@arch.uoa.gr

**Τα βυζαντινά λιμάνια της Κρήτης: δίκτυα, εμπόριο και ναυσιπλοΐα
(4ος – πρώιμος 9ος αι. μ.Χ.)**

Από τον 4ο έως και τα μέσα του 7ου αι. η άνθηση των θαλάσσιων εμπορικών δραστηριοτήτων και η εξέχουσα σημασία που απέκτησε το Αιγαίο, είχαν σαν αποτέλεσμα η Κρήτη να διατηρήσει τη θέση της ως σημαντικός εμπορικός κόμβος της Μεσογείου. Ωστόσο, από τα τέλη του 7ου αι. και έπειτα η περιοχή του Αιγαίου εξελίχθηκε σε πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των Βυζαντινών και των Αράβων και η Κρήτη λειτούργησε ως σύνορο.

Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο τη διερεύνηση των ποικίλων ρόλων που διαδραμάτισαν τα κρητικά λιμάνια από τον 4ο έως το πρώιμο 9ο αι. σε διάφορες κλίμακες ανάλυσης, από την τοπική, στην περιφερειακή και, τέλος, στην διαπεριφερειακή κλίμακα. Γίνεται προσπάθεια να εξεταστούν οι μεταβολές που συντελέστηκαν στα κρητικά λιμάνια και στους σχετιζόμενους με αυτά παράκτιους οικισμούς κατά τη μετάβαση από μια περίοδο ευημερίας και σταθερότητας (4ος – μέσα 7ου αι.) σε μια εποχή κρίσης και ανασφάλειας (ύστερος 7ος - πρώιμος 9ος αι.) Σε αυτό το πλαίσιο, εξετάζεται η αλληλεπίδραση των κρητικών λιμανιών μεταξύ τους, με την ενδοχώρα του νησιού, με το θαλάσσιο εμπόριο και με τη ναυσιπλοΐα.

Τα λιμάνια ως ενδιάμεσοι τόποι μεταξύ ξηράς και θάλασσας, δηλαδή μεταξύ των τοπικών κοινοτήτων και του έξω κόσμου, αποτελούν ένα σύνθετο αντικείμενο έρευνας, η προσέγγιση του οποίου απαιτεί την εφαρμογή μιας διεπιστημονικής μεθόδου. Ως εκ τούτου, το προτεινόμενο πρόγραμμα συνδυάζει τη μελέτη των διαθέσιμων αρχαιολογικών δεδομένων, την κριτική ανάγνωση των ιστορικών πηγών και τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η εφαρμογή τεχνολογιών αιχμής (χωρικές αναλύσεις και μοντελοποίηση σε περιβάλλον Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών) στις ανθρωπιστικές επιστήμες.

**Byzantine ports and harbours of Crete: Networks, trade and navigation
(4th – early 9th c. AD)**

Modern archaeology approaches ports and harbors as integral parts of coastal cultural landscapes and everyday life of past societies. Crete, which was diachronically a highly interactive insular world, is the ideal case-study for exploring the roles played by ports and harbors in many historical periods.

Despite the abundance of archaeological remains discovered in Crete the roles played by the Cretan harbors during Late Antiquity within the complex network of the Mediterranean trade system and the intra-island communication system has not been fully understood. Additionally, from the mid-7th century, many scholars supported the view that coastal settlements had already been abandoned as a result of Arab hostility. As such, the complex sequence of changes that occurred in the island has been poorly understood.

This paper seeks to investigate the developments related to the Cretan ports and harbors between the 4th and the early 9th century. It aims to redefine complex phenomena on a new basis and set a modern framework for the discussion of the transition from Late Antiquity to the

Byzantine Early Middle Ages in Crete. It tests questions concerning the relationship between ports, harbors and maritime settlements with places across water, other sites on the island, commercial or military networks, sea or land routes, and local productive zones, in order to reconstruct the dynamics of coastal landscapes of Crete. An interdisciplinary framework, which includes historical and archaeological approaches, combined with spatial analytical tools offered by Digital Humanities is proposed.

konroussos@arch.uoa.gr

Συγκέντρωση versus διασπορά: ανασκόπηση μιας διετούς έρευνας και προοπτικές

Η μελέτη της οικιστικής εξέλιξης σε πολλές διαφορετικές περιοχές αναδεικνύει ένα συχνά επαναλαμβανόμενο μοτίβο, αυτό της εναλλαγής μεταξύ συγκέντρωσης και διασποράς της κατοίκησης. Ωστόσο, επειδή συνήθως είναι αδύνατη η ένταξη του συνόλου των αρχαιολογικών δεδομένων μιας περιόδου από μια συγκεκριμένη περιοχή στο σύστημα της συγκεντρωμένης κατοίκησης ή σε αυτό της διάσπαρτης, το συγκεκριμένο μοτίβο δεν έχει αξιοποιηθεί επαρκώς από την έρευνα. Προς αυτήν την κατεύθυνση ενδεχομένως μπορεί να συμβάλει το *οικιστικό εκκρεμές*, ένα μεθοδολογικό εργαλείο που αναπτύχθηκε από τον εισηγητή της παρούσας ανακοίνωσης στο πλαίσιο της διδακτορικής διατριβής του και σύμφωνα με το οποίο η κατοίκηση κινείται εναλλάξ μεταξύ δύο άκρων, της διασποράς και της συγκέντρωσης. Η διετής μεταδιδακτορική έρευνα με τίτλο «Συγκέντρωση versus διασπορά. Το οικιστικό εκκρεμές ως μεθοδολογικό εργαλείο της αρχαιολογικής έρευνας», η οποία εκπονήθηκε στον Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του ΕΚΠΑ και χρηματοδοτήθηκε από το ΙΚΥ, αποτέλεσε τη φυσική συνέχεια της προαναφερόμενης διδακτορικής διατριβής. Ο στόχος της έρευνας ήταν διπλός: Πρώτον, η μελέτη του ζητήματος της εναλλαγής μεταξύ συγκέντρωσης και διασποράς σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου, καθώς και του τρόπου αντιμετώπισης του συγκεκριμένου ζητήματος από την έως τώρα έρευνα. Δεύτερον, ο έλεγχος του οικιστικού εκκρεμούς σε περιοχές που επιλέχθηκαν ως μελέτες περίπτωσης, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν το νεοσύστατο αυτό μοντέλο μπορεί να καθιερωθεί ως μεθοδολογικό εργαλείο της οικιστικής έρευνας. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν συνοπτικά η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της μεταδιδακτορικής έρευνας και θα διατυπωθούν ορισμένες σκέψεις σχετικά με τις προοπτικές που διαγράφονται για την οικιστική έρευνα χάρη στην επιτυχημένη δοκιμαστική εφαρμογή του οικιστικού εκκρεμούς σε δύο διαφορετικές μελέτες περίπτωσης.

Nucleation versus dispersion: Review of a two-year research and perspectives

The study of settlement distribution in many different areas reveals an often-repeated pattern, that of alternation between nucleation and dispersion. However, this pattern has not been fully exploited due to the frequent impossibility of incorporating all the archaeological data of a specific area in one of the two systems, either nucleation or dispersion. The *settlement pendulum*, a methodological tool developed during the Ph.D. thesis of the paper presenter, can possibly contribute to this direction. According to the settlement pendulum model, settlement swings back and forth between two extremes, that of dispersion and that of nucleation. The two-year postdoctoral research entitled “Nucleation versus dispersion. The settlement pendulum as a methodological tool of archaeological research”, which was carried out in the Department of Archaeology and History of Art of the NKUA and funded by the IKY, was the natural continuation

of the above-mentioned Ph.D. thesis. The research had two main objectives: Firstly, to study the alternation between nucleation and dispersion in various regions of Greece, as well as the way in which scholars have dealt with this alternation so far. Secondly, to test the settlement pendulum in some areas used as case studies, to determine whether this newly developed model can be established as a methodological tool of archaeological research. This paper will summarize the methodology and results of the postdoctoral research and will provide some thoughts on the perspectives for settlement research thanks to the successful testing of the settlement pendulum in two different case studies.

vsamaras@arch.uoa.gr

Η οικιστική αρχιτεκτονική στη μινωική Κρήτη κατά την Προανακτορική περίοδο: αρχιτεκτονική μορφή, συγκρότηση και κοινωνική διάσταση

Η Προανακτορική περίοδος (τρίτη χιλιετία π.Χ.) είναι περισσότερο γνωστή μέσα από τα ταφικά της κατάλοιπα. Τα προανακτορικά νεκροταφεία είναι περισσότερα και εκτενέστερα ανασκαμμένα από τους σύγχρονους τους οικισμούς. Συνεπώς, η μελέτη του ταφικού πεδίου, είναι εκείνη που σε μεγάλο βαθμό έχει διαμορφώσει την εικόνα που έχουμε για την προανακτορική Κρήτη και την κοινωνία της.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν σημαντικά κατάλοιπα οικισμών και μεμονωμένων οικημάτων της Προανακτορικής περιόδου, συχνά αποσπασματικά σωζόμενα εξαιτίας της μεταγενέστερης δραστηριότητας των ανακτορικών περιόδων. Αυτά αποτελούν τις μοναδικές υλικές μαρτυρίες των χώρων που φιλοξενούσαν τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής. Ωστόσο, μία συνολική αξιολόγηση των διαθέσιμων δεδομένων απουσιάζει. Επιπρόσθετα, η μέχρι τώρα έρευνα είτε αντιμετωπίζει τα προανακτορικά οικήματα σαν ατελείς προδρόμους των μεταγενέστερων ανακτορικών κτιρίων, είτε προβάλλει αυτά ως αντανakλάσεις της κυρίαρχης μορφής οργάνωσης της προανακτορικής κοινωνίας. Συνεπώς, η συμβολή της προανακτορικής αρχιτεκτονικής στην κοινωνική και ιστορική εξέλιξη του νησιού υποβαθμίζεται.

Η παρούσα μελέτη εξετάζει την προανακτορική αρχιτεκτονική με άξονα τις παραμέτρους του σχήματος και της έκτασης των κτιρίων, καθώς και του αριθμού και της διάρθρωσης των δωματίων καθενός από αυτά. Στόχος είναι μία νέα σύνθεση των αρχιτεκτονικών δεδομένων της Προανακτορικής περιόδου, η οποία να επιτρέπει την εξέταση των εξής ερωτημάτων: Είχε η προανακτορική αρχιτεκτονική σαφή χαρακτηριστικά στη συγκρότησή της και σε ποιόν βαθμό; Αν ναι, πώς λειτουργούσε; Ποιά ήταν η συμβολή της αρχιτεκτονικής, με άλλα λόγια του οικιστικού πεδίου, στην εξέλιξη της κοινωνίας της προανακτορικής Κρήτης;

Domestic architecture in Minoan Crete during the Prepalatial period: Architectural form, composition, and social dimension

The Prepalatial period (third millennium B.C.) is mostly known through its burial remains. The Prepalatial cemeteries are more numerous and more extensively excavated than their contemporary settlements. Therefore, the study of the burial field has largely shaped the image that we have of Prepalatial Crete and its society.

Nevertheless, there are important remains of settlements and individual houses of the Prepalatial period, often fragmentarily preserved due to the later activity of the palatial periods. These constitute the only material testimonies of the spaces that hosted the activities of everyday life. However, an overall assessment of the available data is lacking. Moreover, research so far either treats Prepalatial houses as imperfect predecessors of the later palatial buildings, or it projects them as reflections of the dominant form of social organization of Prepalatial Crete. Consequently, the role of Prepalatial architecture in the social and historical evolution of the island is downplayed.

The present study examines Prepalatial architecture according to the parameters of building shape and size, and the number and arrangement of rooms of each one of them. The aim is a new synthesis of the architectural data of the Prepalatial period, which allows the examination of the following questions: Did Prepalatial architecture attain distinct features in its composition? If so, how did it function? What was the contribution of architecture, in other words the domestic field, to the evolution of Prepalatial society?

gsofianos@arch.uoa.gr

Ο Paul Delvaux στην Αρχαιότητα
Μια Πομπηϊανή Φαντασία

Τι προκύπτει όταν η Αρχαιότητα συναντά το παρόν; Πώς προσλαμβάνεται και με ποιον τρόπο γίνεται αντιληπτή σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο; Άραγε είναι κάτι θαμμένο μέσα στον χαμένο χρόνο, ένα πεπερασμένο γεγονός ή μήπως τελικά μέσα από τα ερείπια, ο μύθος αποκτά ζωή σε μια άλλη διάσταση; Μέσα από συνοπτική αναφορά, θα παρουσιαστεί η πρόσληψη της Αρχαιότητας στην τέχνη στα τέλη του 19ου και κατά τον 20ό αι. Συγκεκριμένα αυτό θα γίνει μέσω συνεκδοχικού διαλόγου. Η πρόσληψη της Αρχαιότητας θα παρουσιαστεί κυρίως μέσα από μέρος του εικαστικού έργου του Paul Delvaux (1897-1994), παρουσιάζοντας τα δάνεια από την αρχαία και τη μεταγενέστερη εποχή, σε συνδυασμό με τη νουβέλα του Wilhelm Jensen *Gradiva Μια Πομπηϊανή Φαντασία*. Στον Delvaux, Βέλγο καλλιτέχνη του Μαγικού Ρεαλισμού, η αρχαιότητα αποτέλεσε κομβικό άξονα, δίνοντας μοναδικό αποτέλεσμα σε πολλές από τις συνθέσεις του. Εμποτισμένος από τα σχολικά χρόνια του με το όραμα της ελληνορωμαϊκής Αρχαιότητας, ακολουθείται από εκείνη σε όλη τη ζωή του, αρχικά σε φανταστικό και έπειτα σε περισσότερο ρεαλιστικό επίπεδο, μετά από τις επισκέψεις του στην Ιταλία και στην Ελλάδα. Η τέχνη του συνιστά εν πολλοίς προσπάθεια αναστήλωσης και επανεφεύρεσης του αρχαίου κόσμου, σε πολύ προσωπική και ονειρική διάσταση, με πρωταγωνιστή ενίοτε τον ίδιο. Σε κοινή τροχιά, ο αρχαιολόγος Norbert Hanold, πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος του Jensen, αναζητά επίσης μια φαντασίωση, τη ζωντανή γυναικεία μορφή από το ρωμαϊκό ανάγλυφο, δηλαδή τη ζωντανή *Gradiva*, στα αρχαιολογικά κατάλοιπα της Πομπηίας. Ως εκ τούτου, παρακολουθεί διακριτικά τον Delvaux στο άδυτο μιας *Πομπηϊανής Φαντασίας*.

Paul Delvaux in Antiquity
A Pompeian Fantasy

What occurs when Antiquity meets the present? How is it received and how is it perceived on an individual and collective level? Is it viewed as something that has been buried and lost in time, a finite event, or does the myth finally come to life in another dimension through the ruins? The adoption of Antiquity in art at the end of the 19th and during the 20th century, will be presented through a brief report. More specifically, this will be achieved through the use of consensual dialogue. The reception of Antiquity will be mainly presented through part of the visual work of Paul Delvaux (1897-1994), displaying his borrowings from ancient and later eras, in combination with Wilhelm Jensen's novel *Gradiva A Pompeian Fantasy*. For Delvaux, a Belgian artist of Magical Realism, antiquity was a focal point, giving a unique effect to many of his compositions. During his school years, he was inspired by the vision of Greco-Roman Antiquity, one which he followed throughout his life. Initially this took on a fantastical approach, but following his visits to Italy and Greece, it took on a more realistic direction. His art is largely an attempt to restore and reinvent

the ancient world, in a very personal and dreamlike dimension, sometimes placing himself as the protagonist. In a common trajectory, archaeologist Norbert Hanold, the protagonist of Jensen's novel, is also searching for a fantasy, the living female figure from the roman relief, the living *Gradiva*, in the archaeological remains of Pompeii. As such, he subtly follows Delvaux into the sanctum of a *Pompeian Fantasy*.

elenastaikou@arch.uoa.gr

**Γεωμετρικοί σκύφοι από το κυκλαδονήσι της Θήρας:
τύποι, διακοσμητικά θέματα και επιρροές**

Το θέμα της παρούσας εργασίας αποτελούν οι σκύφοι ενός σημαντικού κυκλαδικού εργαστηρίου, του θηραϊκού, κατά τα γεωμετρικά χρόνια, που βρέθηκαν στο αρχαίο νεκροταφείο της Θήρας. Ειδικότερα, πρόκειται για ευρήματα που προέρχονται τόσο από τις γερμανικές ανασκαφές στη θέση Μέσα Βουνό, όσο και από τις ανασκαφές του Ν. Ζαφειρόπουλου στη Σελλάδα, πλουτίζοντας τις γνώσεις μας για το σημαντικότερο αυτό νεκροταφείο του Κυκλαδικού χώρου, όπου το συγκεκριμένο σχήμα αποτελεί ένα συνηθισμένο κτέρισμα κατά τη διάρκεια της ΜΓ και ΥΓ εποχής.

Ο πηλός των θηραϊκών σκύφων είναι ερυθρώπός, ενώ η βαφή ποικίλλει από μελανή/καστανομέλανη έως ερυθρή και σε πολλές περιπτώσεις είναι αρκετά εξίτηλη.

Τα περισσότερα παραδείγματα ανήκουν στον τύπο του μεγάλου σκύφου με βαθύ σώμα, που αποτελεί ένα συνηθισμένο σχήμα στον κυκλαδικό χώρο, χωρίς να λείπουν παραδείγματα και του μικρού σκύφου με ρηχό σώμα. Τη διακόσμηση των συγκεκριμένων αγγείων χαρακτηρίζει ποικιλία θεμάτων, γνωστών και από άλλα εργαστήρια των κυκλαδικού χώρου, αλλά και της Εύβοιας και της Αττικής, όπως για παράδειγμα ενάλληλες γωνίες, πολλαπλές τεθλασμένες γραμμές, τετρασκελές σίγμα, διάγραμμα μαιάνδρος, μαιανδρικά άγκιστρα, γραμμές και μετόπες, χωρίς να λείπουν και τα παραδείγματα μελαμβαφών σκύφων.

Σκοπός της παρούσας έρευνας, που βρίσκεται σε εξέλιξη, εκτός από την παρουσίαση των διακοσμητικών θεμάτων των θηραϊκών σκύφων, αποτελεί και η προσπάθεια εντοπισμού των επιρροών που δέχεται το θηραϊκό εργαστήριο κεραμικής, στην προτίμηση του συγκεκριμένου σχήματος, ιδιαίτερα του τύπου με βαθύ σώμα, που συνηθίζεται σε εργαστήρια του κυκλαδικού χώρου, ιδιαίτερα της Νάξου, αλλά και της Εύβοιας, από τον οποίο οι Θηραίοι καλλιτέχνες φαίνεται να υιοθετούν και τον τύπο του σκύφου με τα πτηνά.

**Geometric skyphoi from the Cycladic island of Thera:
Types, decorative themes and influences**

Subject of this paper are the skyphoi of an important Cycladic workshop, the Thera, during the Geometric period, discovered in the ancient cemetery of Thera. In particular, the findings originate from both the German excavations at the Mesa Vouno position, as well as, from the excavations by N. Zaphiropoulos at Sellada, enriching our knowledge about this very important cemetery in the Cycladic area, where this particular shape is common during the MG and LG periods.

The clay of Thera skyphoi is reddish, while the paint varies from black/brown-black to red and is in many cases quite faded.

Most examples belong to the large deep-bodied skyphos type, which is a common shape in the Cycladic area, however examples of the small shallow-bodied skyphos are also occurring. The decoration of the specific vases is characterized by a variety of subjects, also known from other workshops of the Cycladic area, but also from Euboea and Attica, such as, for example,

overlapping angles, multiple checkered lines, four folded sigma, meander diagram, meander hooks, lines and metopes, and of course the black-glazed skyphoi.

Purpose of this ongoing research, in addition to the presentation of the decorative themes of the Theran vases, is the attempt to identify the influence of the Theran pottery workshop, in regard to the preference of the specific skyphos shape, especially the type with deep body, which is common in workshops of the Cycladic area, especially in Naxos, but also those of Euboea, from which the Theran artists seem to adopt the type of skyphos with bird decoration.

mtsampiri@yahoo.gr

linta@arch.uoa.gr

Όψεις υλικού βίου από έναν οχυρωμένο πρωτοβυζαντινό αγροτικό οικισμό στην Βοιωτία: η περίπτωση του λόφου Καστρί στην Ταναγραϊκή

Η παρουσίαση επιχειρεί να ανασυνθέσει όψεις του υλικού βίου σε έναν πρωτοβυζαντινό οχυρωμένο οικισμό της Ταναγραϊκής, στη νοτιοανατολική Βοιωτία. Η οχυρή θέση «Καστρί», στην κορυφή χαμηλού λόφου πάνω από μια εύφορη πεδιάδα, κατοικήθηκε σε όλη την πρωτοβυζαντινή περίοδο έως τουλάχιστον το τέλος του 7^{ου} αιώνα. Ιδρύθηκε σε κοντινή απόσταση από την σημαντική για την εποχή πόλη της Τανάγρας και αποτέλεσε έναν ενδιάμεσου τύπου περιφερειακό οικισμό, μεταξύ *κώμης* και *χωριού*, προπομπός, σύμφωνα με μελετητές, του βυζαντινού χωριού. Η θέση πιθανόν αποτέλεσε επίσης, λόγω των τειχών της, χώρο διαφυγής πληθυσμού κατά την ταραγμένη περίοδο του 7^{ου} αιώνα.

Η μελέτη εστιάζει στην εξέταση της κεραμικής και των άλλων κινητών ευρημάτων από την θέση προκειμένου να αντλήσει συμπεράσματα για την τοπική παραγωγή κεραμικής και τα τοπικά εμπορικά δίκτυα, τις εμπορικές διαδρομές στον Ευβοϊκό Κόλπο, την ανατολική Στερεά και την βορειοανατολική Πελοπόννησο, καθώς και στοιχεία για τις τοπικές αγροτικές ασχολίες όπως την μελισσοκομία, την οινοπαραγωγή και την ελαιοπαραγωγή, αποθήκευση και διακίνηση του λαδιού. Επίσης εξετάζοντας το ζήτημα της αυτάρκειας του οικισμού παρουσιάζονται στοιχεία για την προετοιμασία, κατανάλωση και αποθήκευση των τροφίμων και τον οικιακό εξοπλισμό στο πλαίσιο ενός απομονωμένου αγροτικού περιβάλλοντος.

Η μελέτη της θέσης στο Καστρί, παρουσιάζεται εντός του πλαισίου της εξέλιξης της κατοίκησης και της εκμετάλλευσης της υπαίθρου στην Ταναγραϊκή από την ρωμαϊκή έως και την πρωτοβυζαντινή περίοδο. Ο υλικός βίος και η αγροτική παραγωγή στην περιοχή τεκμηριώνεται μέσα από τα ανασκαφικά δεδομένα από οικισμούς, εργαστήρια και αγροτικές εγκαταστάσεις, συμπληρώνοντας τη γνώση μας για την διαμόρφωση και εκμετάλλευση της υπαίθρου κατά την πρωτοβυζαντινή περίοδο.

Katerina Chamilaki

Material life in a fortified early byzantine agricultural settlement in Boeotia: the case of Kastri hill in Tanagrike

This paper attempts to reconstruct aspects of material life of an early byzantine settlement in Tanagrike, southeastern Boeotia. Set on a low hilltop, in the middle of a fertile plain, the fortified site of Kastri was inhabited throughout the early Byzantine era until at least the end of the 7th century AD. Being in close proximity to the city of Tanagra it developed as an intermediate peripheral type of settlement between *kome* and village and a forerunner of the medieval village, while it may have also served as a refuge site during the troubled period of the 7th century.

The presentation takes advantage of the detailed study of pottery and other finds from the site in order to make remarks on local pottery production and regional trade, the trade routes of the Euboic Gulf and eastern mainland Greece and the Peloponnesse, and also local agricultural activities, such as bee keeping, wine making and olive oil storage and transportation. Inquiring

aspects of self-sufficiency the study examines food production, storage, consumption and household equipment in the context of a relatively isolated agricultural environment.

Moreover, based on the case study of Kastri settlement, the paper makes some observations on settlement evolution and exploitation of the countryside in Tanagrike, eastern Boeotia, from the roman period to the end to Antiquity. Evidence for rural everyday life and agricultural production in the countryside of Boeotia, is examined through excavation finds from settlements, workshops, agricultural installations and farmsteads in the area of Tanagrike, with an aim to shed light on the early byzantine countryside and its habitation and exploitation patterns.

katercham@gmail.com

Διδάσκοντας Αρχαιολογία στη Σχολική Τάξη: η περίπτωση της Κύπρου

Η διδασκαλία της Αρχαιολογίας σε τυπικά περιβάλλοντα μάθησης εντοπίζεται στα σχολικά συστήματα της Ευρώπης και της Αμερικής σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις. Πρόκειται για ιδιωτικές ή κοινοτικές πρωτοβουλίες που εντάσσονται με ιδιαίτερο τρόπο στην τυπική εκπαίδευση όμως αδιαμφισβήτητα έχουν θετικές επιδράσεις στους μαθητές. Η διερεύνηση του θέματος στην περίπτωση της Κύπρου και ειδικότερα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση του νησιού, έγινε στο πλαίσιο της διδακτορικής μου διατριβής και αποτέλεσε μια πολυδιάστατη ερευνητική προσπάθεια που συνάντησε αρκετές προκλήσεις και δυσκολίες αλλά στο τέλος έδωσε πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα. Πρωταρχικός στόχος της προσπάθειας αυτής ήταν η καταγραφή της θέσης της Αρχαιολογίας στο σχολικό μάθημα της Ιστορίας, το μάθημα που παρέχει τις περισσότερες ευκαιρίες αξιοποίησης της επιστήμης μέσω των πολυάριθμων και ποικίλων αναφορών που περιλαμβάνει και εντοπίζονται στα σχολικά εγχειρίδια που το υποστηρίζουν. Σε δεύτερο στάδιο, η έρευνα προχώρησε στον σχεδιασμό αλλά και την υλοποίηση δημιουργικότερων τρόπων ενσωμάτωσης της Αρχαιολογίας στη σχολική τάξη. Οι εν λόγω δράσεις ευθυγραμμίστηκαν με τα αναλυτικά προγράμματα ακολουθώντας τη διδακτέα ύλη και εφαρμόστηκαν εντός των πλαισίων της τυπικής μάθησης. Στόχος τους, η ανάδειξη του αρχαιολογικού τεκμηρίου ως πολύτιμης πηγής για την κατανόηση της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη της πολιτειότητας με την ενίσχυση των πολιτιστικών αξιών στους μαθητές.

Μέσω των ερευνητικών εργαλείων που επιστρατεύθηκαν, όπως είναι η ανάλυση περιεχομένου σε αναλυτικά προγράμματα και σχολικά εγχειρίδια, η προτεινόμενη εισήγηση σκιαγραφεί μια πρόταση εφαρμογής ενός διαφορετικού παιδαγωγικού πλαισίου μάθησης το οποίο εντάσσει την Αρχαιολογία στη σχολική τάξη και σχολιάζει την ποιότητα της εκπαιδευτικής εμπειρίας που μπορεί να προκύψει με πολλαπλά οφέλη για τους μαθητές.

Teaching Archaeology in the School Classroom: The case of Cyprus

The teaching of Archaeology in formal learning environments like schools is applied in the educational systems of Europe and America in very rare cases. These are private or community initiatives that are part of formal education in a special way but undoubtedly have positive effects on students. The investigation of the subject in the case of Cyprus and particularly in the Primary and Secondary Education in the context of my doctoral thesis, has been a multidimensional research effort that encountered several challenges and difficulties but resulted to very interesting outcomes. The primary objective of this effort was to establish the current state of Archaeology in the History school courses that provide numerous and varied archaeological references as well as in the school textbooks that support it. At a second stage, the research proposed and implemented more creative ways of the integration of Archaeology in the classroom that were aligned in the framework of formal learning. Their goal was to highlight the archaeological evidence as a valuable source for understanding the importance of cultural heritage and the development of citizenship by strengthening cultural values in students.

Through the research tools employed, such as content analysis of the curricula and the school textbooks, the proposed paper outlines the implementation of a different pedagogical learning framework that integrates Archaeology into the classroom and comments on the quality of the educational experience that can result to multiple benefits for the students.

echristodoulidou16@gmail.com

ΣΥΜΜΕΤΟΧΕΣ ΜΕ ΕΠΙΤΟΙΧΙΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

Διονύσιος Αγγελής

Η βυζαντινή ψευδοσαρκοφάγος στο καθολικό της μονής των Βλαχερνών στην Ηλεία

Το καθολικό της μονής αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ιστάμενα μεσαιωνικά μνημεία της δυτικής Πελοποννήσου. Ο ναός, μια τρίκλιτη βασιλική των αρχών του 13ου αι., με μεταγενέστερες οικοδομικές φάσεις, διαθέτει ασυνήθιστα πλούσιο γλυπτό διάκοσμο στις εξωτερικές της όψεις, με έργα τόσο βυζαντινής όσο και δυτικής τεχνοτροπίας. Τα βυζαντινά γλυπτά που βρίσκονται επί του ναού και στον ευρύτερο χώρο κυμαίνονται χρονολογικά μεταξύ του 5ου και του 13ου αι. Εντονότερη είναι η παρουσία εκείνων που ανάγονται στους 11ο και 12ο αι. και τα οποία χαρακτηρίζονται για την αρτιότητα της απόδοσής τους και την ποικιλία των διακοσμητικών τους θεμάτων. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει μια μαρμάρινη ψευδοσαρκοφάγος, που βρίσκεται εντοιχισμένη στην νότια πλευρά του καθολικού, λαξευμένη πάνω σε αρχαιότερο ελληνορωμαϊκό αρχιτεκτονικό μέλος. Η Ηλεία, περιοχή που κατά την αρχαιότητα γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη, διέθετε πληθώρα μαρμαρίνου υλικού διαθέσιμου εκ νέου προς χρήση, τόσο στις παρακείμενες θέσεις της Κυλλήνης και της Ήλιδας, όσο και σε αυτή της Ολυμπίας.

Η ψευδοσαρκοφάγος, παρά τις συχνές μνείες της στην ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία που σχετίζεται με την μονή των Βλαχερνών, δεν έχει μελετηθεί συστηματικά. Πρόκειται για το μοναδικό ταφικό γλυπτό που έχει εντοπιστεί στην μονή και τον ευρύτερο χώρο της και ανάγεται στην βυζαντινή περίοδο. Μέχρι και σήμερα ανοιχτό παραμένει το ερώτημα της προέλευσής της, της αρχικής της θέσης καθώς και της χρονολογίας της, με ορισμένους εκ των μελετητών να την τοποθετούν στην πρωτοβυζαντινή περίοδο και άλλους να προτείνουν μια υστερότερη χρονολόγηση.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξεταστούν ο διάκοσμος της ψευδοσαρκοφάγου και η απόδοσή του, θα επισημανθούν οι ιδιαιτερότητές της σε σχέση με άλλα ταφικά γλυπτά της περιόδου και θα διατυπωθούν προτάσεις για τα ζητήματα της χρονολόγησης και της προέλευσής της.

Dionysios Angelis

The Byzantine pseudosarcophagus in the katholikon of the Blachernae monastery in Ileia

The katholikon of the monastery is one of the most important medieval monuments of the western Peloponnese. The church, a three-aisled basilica of the early 13th century, with later building phases, has an unusually rich sculptural decoration on its external facades, with works of both Byzantine and Western style. The Byzantine sculptures on the church and in the wider area, range in date between the 5th and 13th centuries. The presence of those dating back to the 11th and 12th centuries is more pronounced and they are characterised by the excellence of their

rendering and the variety of their decorative themes. Among them, a marble pseudosarcophagus stands out, built into the south side of the catholic, carved on an older Greco-Roman architectural element. Iteia, a region that experienced immense growth in antiquity, had an abundance of marble material available for reuse, both at the adjacent sites of Cyllene and Elis and at that of Olympia.

The pseudosarcophagus, despite its frequent mentions in Greek and foreign-language bibliography related to the Blachernae monastery, has not been systematically studied. It is the only funerary sculpture that has been found in the monastery and its wider area and dates back to the Byzantine period. To this day, the question of its origin, its original position and its chronology remains open, with some scholars placing it in the early Byzantine period and others suggesting a later date.

The present announcement will examine the decoration of the pseudosarcophagus and its rendering, point out its particularities in relation to other funerary sculptures of the period and make proposals on the issues of its dating and origin.

d_angelis@windowslive.com

Ελένη Γκίκα

Γιώργος Βαβουρανάκης

Υλικά και άυλα τοπία στην αρχαιολογική έρευνα: ο ρόλος των Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών

Η αρχαιολογική έρευνα για το τοπίο έχει διακρίνει μια πληθώρα διαφορετικών τοπίων, τα οποία ορίζονται είτε κυριολεκτικά και είτε μεταφορικά και διαμορφώνονται με βάση τις αισθήσεις του ανθρώπου, όπως η όραση, η όσφρηση ή η ακοή. Η έννοια του τοπίου έχει επομένως αποκτήσει πολυδιάστατο χαρακτήρα. Επιπρόσθετα, περιλαμβάνει και τον τρόπο με τον οποίο κατανοείται και επικοινωνείται αυτή η διάδραση ανάμεσα στους ανθρώπους του παρελθόντος και του περιβάλλοντός τους στο παρόν, μέσα από τους θεματικούς χάρτες, επομένως τα τοπία που δημιουργούν τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (εφεξής ΣΓΠ). Εν τέλει, το τοπίο αποτελεί ένα ιδιαίτερο και διεπιστημονικό πλαίσιο έρευνας της χωρικής διάστασης της ανθρώπινης δράσης σε ευρεία κλίμακα .

Η εξέλιξη της εννοιολόγησης αλλά και των μεθόδων διερεύνησης του τοπίου μπορεί να φωτιστεί μέσα από την περίπτωση μελέτης της κατοίκησης κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην Κορινθία. Η οπτικοποίηση υλικών και άυλων τοπίων μέσω εφαρμογών ΣΓΠ παράγει αρχαιολογικά δημιουργήματα, των οποίων η αξία έγκειται στην ικανότητά τους να ενθαρρύνουν τη συγκριτική εξέταση υλικών καταλοίπων και κατ' επέκταση εκφάνσεων της ζωής του παρελθόντος. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάλυση ορατότητας και τη συσχέτιση οικιστικών, αμυντικών και τελετουργικών τοπίων.

Eleni Gkika

Giorgos Vavouranakis

Material and immaterial -scapes in archaeological research: The role of Geographical Information Systems

Landscape archaeological research has distinguished a plethora of different -scapes, which are defined either literally or metaphorically and are created on the basis of the human senses, such as vision, smell or hearing. The concept of the -scape has thus acquired a multifarious character. In addition, it includes the ways in which such interaction between past people and their environs is understood and communicated in the present, through thematic maps and consequently, through -scapes created by Geographical Information Systems (henceforth GIS). Ultimately, the -scape constitutes a distinct and interdisciplinary frame of research of the spatial dimension of human action at a large scale.

The development of the conceptualisation and of the methods of -scape research may become illuminated by the case study of Late Bronze Age habitation in Corinthia. The visualisation of material and immaterial -scapes via GIS applications created archaeological constructs, whose value lies in their ability to encourage a comparative examination of both

material remains and past ways of life. Special emphasis is placed upon visibility analysis and the correlation of settlement, defense and ritual -scapes.

elegkika@arch.uoa.gr

gvavour@arch.uoa.gr

**Το αρχείο ως μουσειακό έκθεμα:
πολιτικές και πρακτικές πολιτιστικών οργανισμών στην Ελλάδα**

Το θέμα της έρευνάς μου σχετίζεται με τη μουσειολογική αξιοποίηση αρχείων στην Ελλάδα, περιορίζοντας χρονικά το ενδιαφέρον της στις αρχές του 21^{ου} αιώνα έως σήμερα. Από τους βασικούς στόχους της παρουσίασης είναι ένας συνοπτικός ορισμός του αρχείου, μια αναφορά στις αξίες των αρχειακών τεκμηρίων και η περιγραφή της διαδικασίας «μουσειοποίησής» τους μέσα από την οποία απαραίτητως περνούν για να αξιοποιηθούν σε μια έκθεση ή πολιτιστική δράση. Ακολουθώντας, σκοπεύω να παρουσιάσω τις βασικότερες λειτουργίες των αρχείων ως μουσειακών αντικειμένων και να αναδείξω περιληπτικά ορισμένες μεθόδους και εφαρμογές ενσωμάτωσης αρχείων σε μουσειολογικές δράσεις με σύντομα παραδείγματα από χαρτώα, φωτογραφικά, οπτικοακουστικά και άλλα είδη αρχειακών τεκμηρίων που καταφέρνουν να συνομιλούν ουσιαστικά με άλλα εκθέματα, σε υλική και ψηφιακή μορφή. Καθώς η καταγραφή και ανάδειξη μουσειολογικών πρακτικών σημαντικών ελληνικών οργανισμών, δημόσιων και ιδιωτικών, είναι μεταξύ των βασικών στόχων της έρευνας, η παρουσίαση θα καταλήξει στο πώς επιλέχθηκαν οι οργανισμοί που έχουν ενταχθεί στην μελέτη, παρουσιάζοντας μια σειρά από απαραίτητα κριτήρια που πρέπει να πληρούν, όπως το να διαθέτουν αρχειακές συλλογές και ιστορικό αξιοποίησής τους σε πολιτιστικές δράσεις, συμπληρώνοντας το σημείο αυτό και με μια αναφορά στα κριτήρια επιλογής αρχείων προς μουσειολογική αξιοποίηση από τους επιμελητές εκθέσεων και άλλων πολιτιστικών δράσεων. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα του θέματος και η μεθοδολογία που επιλέχθηκε για να απαντηθούν σκοπεύουν, εντέλει, μέσα από αυτή την συνοπτική παρουσίαση, να προβάλλουν την ανάγκη μιας νέου τύπου πολιτιστικής διαχείρισης για τις αρχειακές συλλογές στην χώρα μας με βασικό μέλημα την εξωστρέφεια μέσω της ανάπτυξης δράσεων που θα απευθύνονται σε καινούργια κοινά πέραν των παραδοσιακών τους και τα οφέλη που αυτή η εξωστρέφεια έχει να προσφέρει.

**The archive as a museum exhibit:
Policies and practices of cultural organizations in Greece**

The topic of my research is related to the museological valorization of archives in Greece, limiting its interest chronologically from the beginning of the 21st century until today. Among the presentation's main objectives is a brief definition of archives, a reference to their values and the description of the process of "museumification" through which they necessarily pass in order to be incorporated in an exhibition or cultural action. Next, I intend to present the most basic functions of archives as museum objects and briefly highlight some methods and applications of incorporating archives into museological actions with short examples from manuscripts, photographs, audio-visual and other types of archival material that manage to converse effectively with other exhibits, in physical and digital form. As the recording and highlighting of museological practices of important Greek, public and private, organizations, is among the main

objectives of the research, the presentation will conclude with how the organizations included in the study were selected, presenting a series of necessary criteria that they must meet, such as to preserve archival collections and a history of their valorization in cultural actions, supplementing at this point a reference to the criteria for selecting specific archives for museological utilization by the curators of exhibitions and other cultural actions. The subject's main research questions and the methodology chosen to answer them intend, ultimately, through this brief presentation, to highlight the need for a new type of cultural management for archival collections in our country with the main concern being extroversion through the development of actions that will address new audiences beyond their traditional ones and the benefits that this extroversion has to offer.

afroditi.zevgoli@gmail.com

Πήλινα ειδώλια του τύπου της γυμνής καθιστής γυναικείας μορφής από την Αρχαία Αγορά Θεσσαλονίκης

Μεγάλος αριθμός πήλινων μητρών και ειδωλίων εντοπίστηκε στα επίπεδα χρήσης του 2^{ου} και 1^{ου} αι. π.Χ.-1^{ου} αι. μ.Χ., πάνω στα οποία θεμελιώθηκε η Αγορά των ρωμαϊκών χρόνων στη Θεσσαλονίκη. Μεγαλύτερη ήταν η συγκέντρωση στην κεντρική και νότια περιοχή, όπου διαπιστώθηκε έντονη και ποικίλη εργαστηριακή δραστηριότητα.

Ο αριθμός, ο βαθμός διατήρησης, η τυπολογική ποικιλία, τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά και η διασπορά τους στο σύνολο του αρχαιολογικού χώρου καθιστούν τις γυμνές καθιστές γυναικείες μορφές ίσως το πληρέστερο δείγμα της τοπικής κοροπλαστικής παραγωγής.

Το μέγεθός τους ποικίλει κατά προσέγγιση από 5 μέχρι 25 εκατοστά. Παριστάνονται χωρίς κάθισμα, με χέρια άλλοτε συμφορή, κολλημένα στους μηρούς ή το ένα στο στήθος, άλλοτε αρθρωτά, ενώ συχνά παραλείπονται. Τα πόδια είναι σφιχτά ενωμένα, λυγισμένα σε ορθή γωνία και η πλάτη ίσια. Σπανίως, φέρουν ανάγλυφο ή επιζωγραφισμένο μετάλλιο στο στήθος. Η κόμμωσή τους είναι συνήθως κνιδιακή, οπότε φέρουν στεφάνι και στεφάνη, και σπανιότερα τύπου τέττιγος.

Τα κεφάλια ενίοτε φτιάχνονται χωριστά από το σώμα. Κατά κανόνα η κύρια όψη είναι κατασκευασμένη με πήλινη ή σπανιότερα γύψινη μήτρα, ενώ έχει διαπιστωθεί και προέλευση κάποιων ειδωλίων από κοινή μήτρα. Η πίσω πλευρά συνήθως είναι χειροποίητη, αποτελούμενη από μικρά, ενωμένα μεταξύ τους, κομμάτια πηλού.

Ειδώλια του τύπου αυτού ανευρίσκονται σε ιερά, οικίες, τάφους και σπανιότερα σε εργαστηριακούς χώρους. Η συζήτηση γύρω από τη χρήση και την ερμηνεία τους είναι μακρά και συνεχιζόμενη, εντούτοις οι μορφές αυτές συνήθως αναφέρονται ως «πλαγγόνες», ερμηνεύονται ως παιδικά παιχνίδια και συνδέονται με τα διαβατήρια έθιμα ή τις τελετές ενηλικίωσης των μικρών κοριτσιών ή των νεαρών παρθένων πριν τον γάμο τους.

Clay figurines of the naked seated female type from the Ancient Agora of Thessaloniki

A large number of clay moulds and figurines were found within the layers dated from the 2nd to the 1st c. BC-1st c. AD, on which the Agora of the Roman times in Thessaloniki was founded. The concentration of artifacts was greater in the central and southern regions, where intense and variable workshop activity was detected.

The nude seated female type is highly represented among the group of terracotta figurines, characterized by typological and technical variety, being therefore a good example of the local coroplasty production.

Their size varies approximately from 5 to 25 centimeters. They are depicted without a seat, with the hands attached both to the thighs or one holding the breast, articulated or omitted, legs tightly together, bent at a right angle, and a straight back. Rarely, they bear a relief or painted medallion on the chest. Their headdress is usually of "knidian", accompanied with a wreath and a crown, and rarely of "tettix" type.

The heads are sometimes made separately from the body. The front side of the figurines is always cast-made, deriving seldom from the same mould, while the use of plaster moulds has rarely been attested. The back side is usually handmade, consisting of small, joined together, pieces of clay.

Figurines of this type are found in sanctuaries, houses, graves and rarely in workshops. There is a long and ongoing debate about their use and meaning, however they are usually referred to as “plagones”/children's toys and associated with rites of transition or coming of age ceremonies of little girls or young virgins who were about to be married.

ezografou@arch.uoa.gr

Χαρά Θεοτοκάτου

Όψεις της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης των νοικοκυριών κατά την Υστεροκυπριακή περίοδο: η περίπτωση της Άλασσας

Η Υστεροκυπριακή Άλασσα εντοπίζεται στην κοιλάδα του ποταμού Κούρη και έχει αναγνωρισθεί από την προηγηθείσα έρευνα ως αστικό κέντρο. Η θέση τέθηκε συνεπώς στο επίκεντρο των συζητήσεων αναφορικά με την πολιτική οργάνωση του νησιού κατά την διάρκεια της Ύστερης εποχής του Χαλκού. Η σημασία της Άλασσας-Παλιοταβέρνα στο πλαίσιο των πολιτικο-κοινωνικών και οικονομικών ανακατατάξεων της περιόδου, έχει τονιστεί αφενός για την ορεινή της τοποθεσία και αφετέρου για την παρουσία της ξεστής τοιχοποιίας. Έτσι, η γειτονική θέση Άλασσα-Πάνω Μαντηλάρης, με σαφώς διακριτά αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, συνήθως αποκλείεται από ανάλογες συζητήσεις και παραμένει σχετικά ανεξερεύνητη. Στην παρουσίαση αυτή επιχειρείται μια προκαταρκτική μελέτη της ενδοκοινοτικής κοινωνικής οργάνωσης τόσο στον Πάνω Μαντηλάρη, όσο και στην Παλιοταβέρνα, με έμφαση στην αναγνώριση διαφορετικών τύπων νοικοκυριών. Εκτός από τις προφανείς διαφορές σε επίπεδο αρχιτεκτονικού τύπου, υπογραμμίζονται οι όψεις της οικονομικής και της κοινωνικής οργάνωσης των νοικοκυριών. Η μελέτη της αρχιτεκτονικής, του βαθμού της οικονομικής αυτονομίας των νοικοκυριών, καθώς επίσης και η συζήτηση του κοινωνικού ρόλου του Οίκου στις προαναφερθείσες θέσεις, μπορούν επομένως να προσφέρουν μια βαθύτερη κατανόηση του ζητήματος της κοινωνικής συνθετότητας κατά την διάρκεια της Υστεροκυπριακής περιόδου.

Chara Theotokatou

Aspects of the social and economic organization of households during the Late Cypriot period: The case of Alassa

Late Cypriot Alassa is located in the Kouris river valley and has been recognized by past research as an urban center. The site was consequently set in the epicenter of the discussions regarding the political organization of the island during the Late Bronze Age. The significance of Alassa-*Paliotaverna* in the political, social and economic reconfigurations of the period has been highlighted, on the one hand for the mountainous location of the site, and on the other, for the presence of the ashlar masonry. Hence, the neighboring site of Alassa-*Pano Mantilaris*, with clear distinct architectural features, has been excluded from relevant discussions and remains largely unexplored. This presentation attempts a preliminary study of the intra-site social organization at both *Pano Mantilaris* and *Paliotaverna*, with the emphasis on the recognition of different types of households. Except for the obvious architectural differences, the aspects of the economic and social organization of the households, are pointed out. The study of the architecture, of the degree of economic sufficiency of the households, as well as the discussion of the social significance of the House in the aforementioned sites, may thus provide a better understanding of the social complexity during the Late Cypriot period.

chtheotoka@arch.uoa.gr

Στυλιανός Ε. Κατάκης
Θεμιστοκλής Λαζαράς
Ευάγγελος Παπαϊωάννου
Νικόλαος Σελέκος

**«Ρωμαϊκό Βαλανείο» Ραφήνας:
προκαταρκτικά στοιχεία από τη μελέτη της κεραμικής
στην αψίδα του «Βορειο-ανατολικού Κτηρίου»**

Η κεραμική που ήρθε στο φως εντός της αψίδας του συμβατικά ονομαζόμενου Βορειο-ανατολικού κτηρίου στον αρχαιολογικό χώρο του «Ρωμαϊκού Βαλανείου» στη Ραφήνα αποτελεί και το μόνο εργαλείο διάκρισης και χρονολόγησης των διαφορετικών φάσεων του χώρου, από τον 2ο έως και τον 5ο αιώνα μ.Χ. Το κτήριο φαίνεται ότι οικοδομείται στο β' μισό του 4ου αι. μ.Χ. Η αψίδα παύει να χρησιμοποιείται κάποια στιγμή μέσα στον 5ο αι. μ.Χ., όταν χωρίστηκε με έναν τοίχο από το υπόλοιπο οικοδόμημα, και ο χώρος εγκαταλείπεται. Η ανασκαφή κάτω από το δάπεδο της αψίδας επέτρεψε την μελέτη του χώρου πριν την ανέγερση του ΒΑ κτηρίου. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν δύο ακόμη δάπεδα, του 2^{ου} – 3^{ου} αι. μ.Χ. και του α' μισού του 4^{ου} αι. μ.Χ., εκ των οποίων το παλαιότερο είναι στρωμένο με πήλινες κεράμους και σχετίζεται με μία μεγάλη συγκέντρωση κεραμικής.

Ιδιαίτερα σημαντικές πληροφορίες αντλούνται σε προκαταρκτικό στάδιο και για τις εμπορικές σχέσεις της Ραφήνας με άλλα κέντρα της Ανατολικής Μεσογείου. Από το πλήθος των αμφορέων, οι οποίοι αποτελούν την πλειονότητα των ευρεθέντων κεραμικών, συνάγονται σχέσεις με τον Εύξεινο Πόντο, την Χίο, την Κιλικία και άλλα κέντρα παραγωγής στο Αιγαίο. Ένα μεγάλος αριθμός θραυσμάτων επιτραπέζιων αμφορέων καθιστούν πιθανές τις εμπορικές σχέσεις της Ραφήνας με την Ερέτρια, ενώ η Αθήνα αντιπροσωπεύεται κυρίως με τους χαρακτηριστικούς λύχνους «Alpha Globule». Ισχυρές τέλος είναι οι ενδείξεις για τοπική παραγωγή, την οποία μαρτυρούν πρωτίστως πιθαμοφορείς, αλλά και απομιμήσεις των ευρέως διαδεδομένων ανατολικών παραγωγών με στιλπνό ερυθρό επίχρισμα, όπως της «Ανατολικής Sigillata C».

Stylios Katakis
Themistocles Lazaris
Vaggelis Papaioannou
Nikos Selekos

**“Roman Balneum” at Rafina: preliminary data from the study of pottery in the apse
Of the “North-east Building”**

During the second five-year excavation program in the archaeological site of the “Roman Balneum” in Rafina, conducted by NKUA with the corporation of ΕφΑΑνΑτ, part of the research has been concentrated in the so-called North-Eastern Building and more specifically to the western part of it. NE Building is a vast, east-west oriented, construction measuring 46m long and 21m width, which ends to an apse in the western narrow side. The building, as it is concluded from the apse investigations, is constructed in the last part of the 4th century A.D. or the first decades of the next century and has at least four phases before it was abandoned at some point in the 5th century, when separated with a wall from the rest of the building. The excavation revealed, also, the earlier remains of the site, included two early floors (2nd – 3rd century and first half of the 4th century AD), one paved with tiles and pieces of bricks and a concentration of pottery of great importance. The pottery evidence that came to light inside the apse of the North-Eastern Building appears to be the only tool used to distinguish and date its different phases, from the 2nd until the 5th century A.D.

Valuable information has been provided during the preliminary study regarding the trade connections of Rafina with other centres of Eastern Mediterranean. From the vast quantity of amphorae, which constitute the majority of the inventoried pots, interconnections between Rafina and the Black Sea, Chios and Cilicia are concluded, as well as other Aegean production centres. A large number of table amphora sherds indicate possible trade contacts with Eretria, while Athens is represented mainly by the distinctive “Alpha Globule” lamps. Strong indications for a local production are also witnessed by jars along with imitations of the widely distributed “Terra Sigillata”, such as the Eastern Sigillata C.

stylkatakis@arch.uoa.gr
themistoclesl.cm.1492@gmail.com
vaggelispapaioannou@yahoo.com
selekosnikos01@gmail.com

**Τα ψηφιδωτά δάπεδα ως μουσειακά εκθέματα:
συστηματική καταγραφή μεθόδων αισθητικής αποκατάστασης**

Η αισθητική αποκατάσταση, βάσει της σύγχρονης θεωρίας της συντήρησης αρχαιοτήτων, αποτελεί ένα διακριτό και προαιρετικό στάδιο των επεμβάσεων και στοχεύει στο να γίνουν τα αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς πιο εύληπτα, ελκυστικά και κατανοητά, επεμβαίνοντας με σεβασμό στις αισθητικές, ιστορικές και φυσικές τους αξίες.

Στο πλαίσιο της διδακτορικής έρευνας με θέμα «Ψηφιδωτά δάπεδα: ζητήματα αισθητικής αποκατάστασης και έκθεσης σε μουσεία», υπό την εποπτεία της Επίκουρης Καθηγήτριας Μ. Μούλιου, εξετάζεται πώς η αποκατάσταση επεμβαίνει στην ερμηνευτική διαδικασία και στην πρόσληψη των μηνυμάτων και των αξιών του αντικειμένου από τους επισκέπτες του μουσείου. Η αντιμετώπιση του κενού, της επιφάνειας δηλαδή εκείνης απ' όπου έχουν χαθεί οι ψηφίδες ή ακόμα και το κονίαμα υποστρώματος, επηρεάζεται από παράγοντες όπως το είδος και το εύρος της απώλειας, τις κατευθυντήριες γραμμές της μουσειολογικής ή της μουσειογραφικής πρότασης, αλλά και από τα διαθέσιμα υλικά, τον χρόνο, τους πόρους, και τις δεξιότητες του συντηρητή που επεμβαίνει.

Το σκέλος της έρευνας που θα παρουσιαστεί αφορά στη συστηματική καταγραφή και χαρτογράφηση των μεθόδων αισθητικής αποκατάστασης που έχουν εφαρμοστεί στα ψηφιδωτά στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η έρευνα βασίστηκε σε στοιχεία που συλλέχθηκαν σε επιτόπιες μελέτες και σε παραδείγματα που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, με αναλυτική κατηγοριοποίηση των τύπων και σύνταξη ορισμών για την κάθε περίπτωση.

Παρόλο που τα τελευταία χρόνια φαίνεται να επικρατεί η χρήση του μονόχρωμου «ουδέτερου» κονιάματος αποκατάστασης, στην ουσία δεν έχει σταματήσει ποτέ η προσπάθεια να συμπληρωθούν οπτικά με κάποιο τρόπο τα ελλείποντα τμήματα ώστε να υπάρχει μια καλύτερη ανάγνωση του συνόλου. Σε κάθε περίπτωση, η εποχή κατά την οποία έχουν πραγματοποιηθεί οι επεμβάσεις, η ιδιαιτερότητα του εκθεσιακού χώρου και το κοινό στο οποίο απευθύνεται αντανακλούν τη μέθοδο ή τις μεθόδους που έχουν κάθε φορά επιλεγεί.

**Mosaic floors as museum exhibits:
Inventory and documentation of restoration methods**

Restoration, according to contemporary conservation theory, is considered to be an independent and optional phase of interventions that aims at facilitating an object's appreciation, legibility and understanding, respecting its historic, aesthetic and natural values.

In the framework of my doctoral research on the topic "Mosaic floors: issues on their restoration and exhibition in museums", under the supervision of the Assistant Professor M. Moulou, it is investigated how restoration intervenes with interpretation and perception of the object's meaning and values by the museum visitors. Treating the *lacuna*, the area where the *tesserae* or even the mosaic's substrates have been lost, is influenced by factors such as the type and the extent of the losses, the guidelines of the museological study or the museographic

proposal, but also the available materials, the time schedule, the budget and the conservator skills.

This presentation will focus on the part of the research concerning the documentation of methods that are used for mosaic restoration in Greece and abroad. It has been based on data collected on site and from archival research and literature review and it comprises analytical classification and terminology.

Despite the fact that, in recent times, interventions with plain “neutral-coloured” mortar are favoured, conservators have never quit trying to optically complete the losses using various techniques, in order to promote better legibility and visual perception. In any case, the period of interventions, the type of the exhibition area and the public to be addressed reflect the method or the methods chosen.

mariakrini@hotmail.com

Ενεπίγραφες πήλινες μήτρες ελληνοιστικών λύχνων και σκύφων με ανάγλυφη διακόσμηση από τον Πειραιά

Στην παρούσα ανακοίνωση, εξετάζονται ενεπίγραφες πήλινες μήτρες λύχνων και σκύφων με ανάγλυφη διακόσμηση, που χρονολογούνται στην Ελληνοιστική περίοδο. Τα αντικείμενα προέρχονται από παλαιότερη σωστική ανασκαφή που είχε διενεργηθεί στις οδούς Σωτήρος Διός και Υψηλάντου, καθώς και από τις πρόσφατες σωστικές ανασκαφές για την κατασκευή της γραμμής του ΜΕΤΡΟ στον Πειραιά. Οι μήτρες φέρουν επιγραφές, συντομογραφίες και χαραγμάτα που έχουν χαραχθεί πριν από την όπτηση κατά κύριο λόγο στις βάσεις τους. Οι επιγραφές διασώζουν διαφορετικές υπογραφές κεραμέων/κεραμικών εργαστηρίων ή σημεία που σχετίζονται με τη διαδικασία κατασκευής των κεραμικών αντικειμένων. Μεταξύ των επιγραφών αναγνωρίζουμε τις υπογραφές του Αρίστωνος και του Πτολεμαίου, γνωστών κεραμέων του ύστερου 2^{ου} και των αρχών του 1^{ου} αι. π.Χ., των οποίων τα προϊόντα γνώρισαν μεγάλη διάδοση στον αρχαίο κόσμο, αλλά και επιγραφές ή συντομογραφίες που δεν μπορούν να ταυτιστούν εύκολα με συγκεκριμένους κεραμείς. Η υπογραφή των κεραμέων στις μήτρες πιθανώς λειτουργούσε ως μία 'εμπορική ονομασία', που εγγυόταν την ποιότητα των προϊόντων τους και τα καθιστούσε αναγνωρίσιμα στους μελλοντικούς αγοραστές. Έτσι, τα συγκεκριμένα ευρήματα παρέχουν πληροφορίες για τον τρόπο κατασκευής τόσο των σκύφων και των λύχνων όσο και των ίδιων των μητρών, αλλά και για τις πρακτικές που αφορούν στην προώθηση και την κυκλοφορία αυτών των προϊόντων στην αγορά. Επίσης, διερευνάται η πιθανότητα τα ευρήματα να σχετίζονται με την ύπαρξη κεραμικών εργαστηρίων για την παραγωγή λύχνων, σκύφων και άλλων αγγείων κατασκευασμένων με μήτρα στον Πειραιά, παράλληλα με τη λειτουργία αντίστοιχων εργαστηρίων στο άστυ της Αθήνας, ενώ ίσως αποτελούν μαρτυρίες και για την πρακτική εξαγωγής πήλινων μητρών από την Αττική σε άλλες περιοχές του ελληνικού κόσμου για την τοπική παραγωγή αυτών των προϊόντων.

Inscribed clay molds of Hellenistic moldmade lamps and bowls from Piraeus

This presentation examines inscribed clay molds of moldmade lamps and bowls that date to the Hellenistic period. The objects come from an earlier rescue excavation that had been carried out at Sotiros Dios and Ypsilantou streets, as well as from the recent rescue excavations for the construction of the METRO line in Piraeus. The molds bear inscriptions, abbreviations and graffiti, which were incised before firing mainly on the bases of the molds and preserve signatures of different potters/ceramic workshops or signs related to the manufacturing process of these products. Among the inscriptions we recognize the signatures of Ariston and Ptolemaios, well-known potters of the late 2nd and early 1st centuries BC, whose products were widely spread in the ancient world, as well as signatures and abbreviations which cannot be easily identified with specific potters. The potters' signature on the molds probably functioned as a 'brand name', guaranteeing the quality of their products and making them recognizable to future buyers. Thus, the specific finds provide information on how both the vessels and lamps, as well as the molds,

were made, and on the practices associated with promoting these products and their circulation in the market. Also, the possibility is considered that the findings are related to the existence of ceramic workshops for the production of moldmade lamps, bowls, and other vessels in Piraeus, alongside the operation of corresponding workshops in the city of Athens, while they may also be evidence of the practice of exporting clay molds from Attica to other regions of the Greek world for the local production of these products.

daphne.koletti@gmail.com

**Δεόμενες γυναίκες:
η περίπτωση του εικονιστικού αγάλματος με αρ. ευρ. 555 του Μουσείου Επιδαύρου**

Αντικείμενο συζήτησης της παρούσας ανακοίνωσης αποτελεί το γυναικείο εικονιστικό άγαλμα με αρ. ευρ. 555, που φυλάσσεται στο Μουσείο Επιδαύρου. Πρόκειται για ένα τιμητικό άγαλμα ρωμαϊκών χρόνων που εντοπίστηκε στα ανατολικά της Θόλου από τον Π. Καββαδία κατά τις ανασκαφές που διενεργήθηκαν στο ιερό το 1882. Τόσο η ταυτότητα της γυναίκας όσο και ο λόγος τιμής της παραμένουν άγνωστα εξαιτίας της απουσίας επιγραφής.

Το άγαλμα της Επιδαύρου αποτελεί μια μοναδική παραλλαγή του τύπου Formia, ο οποίος συγκαταλέγεται στον ευρύτερο αγαλματικό τύπο της «Δεόμενης». Ο τύπος αυτός γνωρίζει μεγάλη διάδοση κατά τους πρώιμους αυτοκρατορικούς χρόνους στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας, ενώ δεν είναι άγνωστος και στο ανατολικό της τμήμα. Ο τύπος της «Δεόμενης» ωστόσο απαντά ήδη στην ολόγλυφη και ανάγλυφη πλαστική των ύστερων κλασικών και ελληνιστικών χρόνων και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τους γλύπτες της ρωμαϊκής περιόδου.

Η ανακοίνωση αυτή έχει ως στόχο να παρουσιάσει τους τύπους των δεόμενων γυναικών, ώστε να φανεί η εικονογραφική τους συνάφεια με το άγαλμα της Επιδαύρου. Έμφαση δίνεται κυρίως στα αγάλματα που έχουν εντοπιστεί στον ελλαδικό χώρο, όπου ο τύπος φαίνεται να είναι ιδιαίτερα αγαπητός στην Πελοπόννησο. Επιπλέον γίνεται μια σύντομη αναφορά στον τύπο της «Σπένδουσας», που παρουσιάζει μεγάλη εικονογραφική συνάφεια με τον τύπο της «Δεόμενης» καθώς και στα κοινά τους πρότυπα.

Ολοκληρώνοντας γίνεται λόγος για τη χρονολόγηση του αγάλματος της Επιδαύρου, που αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα. Επιπλέον διατυπώνονται ορισμένες σκέψεις σχετικά με την ταυτότητα της τιμώμενης γυναίκας, οι οποίες αφενός βασίζονται στην επιλογή του συγκεκριμένου εικονογραφικού τύπου για τη δημιουργία του αγάλματος και αφετέρου στην παρουσία των γυναικών στο ιερό της Επιδαύρου, που τεκμηριώνεται μέσα από τις σωζόμενες τιμητικές επιγραφές.

**Praying women:
The case of the female statue with inv. number 555 in the Museum of Epidaurus**

The subject of study in this announcement is the female statue of the Museum of Epidaurus with inventory number 555. It is a roman honorific statue which was found in an excavation conducted in 1882 by P. Kavvadias in the eastern side of Tholos. The name of the woman and the reason why she was honored with a statue remain unknown.

The statue of Epidaurus represents a unique variation of the known as "Formia" type, which is included in the wider type of "Orans". The diffusion of this type is great in the early imperial period on the west side of the Roman Empire, but it can also be found in the east. However, "orantes" appear earlier in the sculpture of the late classical and Hellenistic period as well. As a result this type contributes as a source of inspiration for the roman sculptores.

This announcement is also intended to examine the different types of “orantes”, in order to identify the possible similarities as well as differences to the variation of the statue in question. Particular emphasis should be given to the statues which were found in Greece, because the type of “Orans” is quite popular in the Peloponnese. In addition the type of “Adorans” is briefly mentioned due to its great similarity to the type of “Orans” and their common prototypes.

In conclusion this announcement mentions the problem of dating the statue of Epidaurus. Moreover some proposals are made concerning the identity of the honored woman. These proposals are based both on the typology as well as the presence of the women in general in the sanctuary of Epidaurus, as mentioned in the extant honorific inscriptions.

mmaniou93@gmail.com

**Μελανόμορφη και μελανόγραφη κεραμική από τα Άβδηρα:
η περίπτωση μίας ιωνικής αποικίας στο πλαίσιο της Αιγαιακής Θράκης**

Τα αρχαία Άβδηρα, που ιδρύθηκαν δύο φορές από Ίωνες αποίκους σε διάστημα σχεδόν ενός αιώνα (περ. 654 π.Χ. και περ. 545 π.Χ.), ανέπτυξαν από πολύ νωρίς εμπορικές επαφές με περιοχές του Ανατολικού και του Νότιου Αιγαίου, γεγονός που ευνόησε αφενός τις εισαγωγές λεπτής κεραμικής, κυρίως μελανόμορφης και μελανόγραφης, αφετέρου την παραγωγή γραπτής κεραμικής εντός της πόλης. Μέσα από την εξέταση ενός συνόλου γραπτών αγγείων από το Αρχαιολογικό Μουσείο Αβδήρων, η Μεταπτυχιακή Διπλωματική μου εργασία επιδιώκει μία ευρύτερη προσέγγιση της μελανόμορφης ή μελανόγραφης, αρχαϊκής και πρώιμης κλασικής γραπτής κεραμικής της περιοχής, η οποία δεν έχει αποτελέσει έως τώρα αντικείμενο συστηματικής έρευνας.

Συγκεκριμένα, εξετάζονται αγγεία «συμποσίου» και ελαιοδοχεία/μυροδοχεία που είτε εισάγονταν στα Άβδηρα από περιοχές της Ανατολικής Ελλάδας και του Νότιου Αιγαίου (Κόρινθος, Αττική) είτε παράγονταν σε τοπικό επίπεδο. Στην πλειονότητά τους εντοπίζονται στα νεκροταφεία της αρχαίας πόλης και χρονολογούνται από τα μέσα του 7ου αι. π.Χ. έως και περίπου τα μέσα του 5ου αι. π.Χ. Η εισαγωγή κεραμικής και η εγχώρια παραγωγή της εντός Αβδήρων εξετάζεται σε συνάρτηση με τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εκάστοτε περιόδου, ενώ λαμβάνονται υπόψη τα δίκτυα εμπορικών επαφών που αναπτύχθηκαν στο ευρύτερο πλαίσιο της Αιγαιακής Θράκης. Επίσης, σχολιάζονται ορισμένες κατηγορίες γραπτής κεραμικής, επείσκακτης ή εγχώριας, που έχουν εντοπιστεί σε διάφορες περιοχές της Αιγαιακής Θράκης. Έμφαση δίνεται στις εισαγωγές των αττικών μελανόμορφων αγγείων έτσι ώστε να κατανοηθεί το πλαίσιο εντός του οποίου σημειώθηκαν οι εισαγωγές σχετικής κεραμικής στα Άβδηρα.

**Black figured and black painted pottery from Abdera:
The case of an Ionian colony in the context of the Aegean Thrace**

The ancient Abdera, founded twice by Ionian colonists in about a century (654 B.C. and 545 B.C.), developed quite early trade contacts with regions of Eastern and Southern Aegean, a fact that helped the imports of fine pottery, black figured or black painted, and the produce of painted pottery inside the city. Through the examination of a great range of painted vases from the Archaeological Museum of Abdera, my research aims to present a wider approach of archaic and early classical pottery, black figured or black painted, of this region that has never been an object of systematic research.

Specifically, I study drinking and anointing vessels which have been either imported in Abdera from East Greece and Southern Aegean (Corinth, Attica) or produced locally. The majority of these vessels have been found at the cemeteries of the ancient city and date between the middle of the 7th and the middle of the 5th centuries B.C. The imported pottery and the local production of Abdera are examined based on the social and political changes of each period, while taking into consideration the trade networks that developed within the boundaries of the Aegean Thrace. I

also study various categories of painted pottery, imported or locally produced, from many regions of the Aegean Thrace. Emphasis is given to the imports of Attic black figured vases in order to understand the context in which these imports took place in Abdera.

mastorastefania@gmail.com

Ιουλία Μπούζα

Η συμβολή των αρχαιολογικών σπουδών στη διαμόρφωση και τη διάδοση εθνικής ιδεολογίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα

Η ελληνική αρχαιότητα υπήρξε μέρος του ελληνικού εθνικού αφηγήματος ήδη πριν από την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Δικαίωσε την προσπάθεια της ελληνικής επανάστασης στα μάτια του δυτικού κόσμου και αποτέλεσε τον συνδετικό κρίκο μεταξύ των διάσπαρτων και ιδιαιτέρως ποικίλων στοιχείων του ελληνικού έθνους. Ως εκ τούτου, ανάμεσα στις προτεραιότητες του νεοσύστατου ελληνικού κράτους ήταν η διαχείριση των αρχαιοτήτων μαζί με την οργάνωση του εκπαιδευτικού του συστήματος με βάση τις γερμανικές ανθρωπιστικές σπουδές που έθεταν στο επίκεντρο την κλασική αρχαιότητα.

Το Οθώνιο Πανεπιστήμιο, το πρώτο ακαδημαϊκό ίδρυμα του νεοελληνικού κράτους και ένας από τους σημαντικότερους φορείς εθνικής ιδεολογίας, ιδρύθηκε το 1837. Σε αντίθεση με άλλα σύγχρονά του ακαδημαϊκά ιδρύματα στην Ευρώπη, το Οθώνιο Πανεπιστήμιο διέθετε ξεχωριστή έδρα αρχαιολογίας, υποδηλώνοντας τη σημασία αυτού του αντικειμένου σπουδών για το νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Το ιστορικό αρχείο του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών παρέχει αρκετές πληροφορίες για τη συμβολή των αρχαιολογικών σπουδών στη διαμόρφωση και τη διάδοση της εθνικής ιδεολογίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Η παρούσα ανακοίνωση εξετάζει μέρος του υλικού αυτού καθώς και δημοσιευμένες διαλέξεις και εγχειρίδια με στόχο να διερευνήσει τη θεσμοποίηση της αρχαιολογικής γνώσης και τη συμμετοχή της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας του 19ου αιώνα στις διαδικασίες διαμόρφωσης της εθνικής ταυτότητας. Ειδικότερα, συζητείται ο ποικίλος ρόλος των καθηγητών και υφηγητών αρχαιολογίας ως εκπαιδευτικών και συνεπώς ως διαμορφωτών και διακινητών του εθνικού αφηγήματος, ως σημειώντων μελών της σύγχρονης τους κοινωνίας που εμπλέκονταν σε υποθέσεις εθνικού ενδιαφέροντος και, τέλος, ως διαμεσολαβητών μεταξύ των ελληνικών εθνικών προσδοκιών και της δυτικής διανόησης.

Iouliia Bouza

The contribution of archaeological studies in the formation and dissemination of national ideology in 19th century Greece

Greek antiquity has been a part of the Greek national narrative since before the establishment of the modern Greek state. It justified the cause of the Greek revolution in the eyes of the western world and constituted the missing link between the scattered and highly varying elements of the Greek nation. Therefore, among the priorities of the newly established Greek state was the management of antiquities along with the organization of its educational system based on German humanist studies that put classical antiquity at their focal point.

The Othonian University, the first academic institution in the modern Greek state and one of the most significant carriers of national ideology, was founded in 1837. Unlike other contemporary academic institutions in Europe, the Othonian University included a separate archaeology chair indicating the importance of this field of studies for the newly formed Greek state.

The historical archive of the National and Kapodistrian University of Athens provides ample insight into the contribution of archaeological studies in the formation and dissemination of national ideology in 19th century Greece. The current paper examines part of this material along with published lectures and handbooks aiming to investigate the institutionalization of archaeological knowledge and the involvement of 19th century Greek academia in processes of identity formation. More specifically, it discusses the varying role of archaeology professors and readers as educators and thus creators and propagators of national narrative, as influential members of their contemporary society involved in affairs of national interest and finally as mediators between Greek national aspirations and western intellect.

liana.bouza@gmail.com

Χρήστος Ρανταβέλλας

**Ο ζωγράφος-χαράκτης Ασαντούρ Μπαχαριάν (1924-1990) στις φυλακές:
το εικαστικό και πολιτιστικό του έργο (1945-1960)**

Ο Ασαντούρ Μπαχαριάν, ζωγράφος-χαράκτης, ιδρυτής του Καλλιτεχνικού και Πνευματικού Κέντρου ΩΡΑ (1969-1992), συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση, συνελήφθη στα Δεκεμβριανά του 1944, καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση και απελευθερώθηκε το 1960. Η παρουσίαση επικεντρώνεται στο σημαντικό εικαστικό και πολιτιστικό έργο του εντός των φυλακών, το οποίο εκτιμάται ότι επηρέασε και τις μετέπειτα εικαστικές και πολιτιστικές του δημιουργίες. Οι προσωπογραφίες των μελλοθανάτων συνιστούν μοναδικές εικαστικές μαρτυρίες, σαν επιτύμβιες πλάκες των ανθρώπων που εκτελέστηκαν. Με τα έργα του που αποτύπωσαν σκηνές από την καθημερινότητα των κρατουμένων στις φυλακές πραγματοποίησε την πρώτη ατομική έκθεση ζωγραφικής. Τέλος, εκτιμάται ότι ο πολυετής εγκλεισμός του στις φυλακές, καθώς και η ζωή και το δράμα των συγκρατούμενών του, επηρέασαν το εικαστικό έργο του και μετά από την απελευθέρωσή του. Ο Μπαχαριάν ανέπτυξε πολιτιστική δράση μέσα στις φυλακές, προκειμένου να τονωθούν τόσο το ηθικό φρόνημα όσο και η αγωνιστική διάθεση των συγκρατούμενών του. Παρέδιδε μάλιστα μαθήματα στους συντρόφους του για την απόκτηση καλλιτεχνικών δεξιοτήτων. Παράλληλα έγραφε, σκηνοθετούσε και σκηνογραφούσε θεατρικές παραστάσεις, στις οποίες συμμετείχε ως ηθοποιός. Δημιούργησε ακόμη και αυτοσχέδιο μηχανισμό με τον οποίο τύπωνε ευχετήριες κάρτες. Η εμπειρία της ανάπτυξης πολιτιστικών δραστηριοτήτων στις αντίξοες συνθήκες των φυλακών ενθάρρυνε την απόφασή του να ιδρύσει το Καλλιτεχνικό και Πνευματικό Κέντρο ΩΡΑ το 1969 κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας. Σε περίοδο κατά την οποία βρέθηκε όλη η Ελλάδα μαντρωμένη και περιχαρακωμένη μέσα σε συρματοπλέγματα, ο Μπαχαριάν θέλησε να συνεχίσει το έργο που ξεκίνησε μέσα στις φυλακές.

Christos Rantavellas

The painter-engraver Asadour Bacharian (1924-1990) in prison.

His artistic and cultural work (1945 - 1960).

Asadour Bacharian, painter – engraver, founder of Ora Cultural Centre (1969-1992), participated in the National Resistance movement, got arrested during Dekemvriana (December events of 1944), was sentenced to life imprisonment and was released in 1960. The presentation is focused on the important artistic and cultural work that he produced in prison, which is considered to have influenced both his artistic and cultural endeavours. The portraits of the prisoners who were condemned to death are unique visual testimonies, like ‘gravestones’ of those who were subsequently executed. His paintings depicting scenes from the daily life of the prisoners were the ones that he presented in his first solo exhibition. Finally, it is considered that his multi-year imprisonment and the life and drama of his fellow prisoners, in turn, influenced and inspired his artistic work after his release. Bacharian promoted cultural activities in prison in order to keep the moral and the fighting mood of his fellow prisoners high. He gave lessons to his comrades to

help them obtain artistic skills. At the same time he wrote and directed theatrical plays. In those plays he was also the scenographer and one of the actors. He has even used improvised equipment to print greeting cards. The experience of promoting cultural activities under the adverse conditions of prison encouraged his decision to establish the Ora Cultural Centre in 1969 during the dictatorship. In a period of time that Greece was 'trapped in a barbed wire fence', Bacharian decided to continue the work he started in prison.

c_rantavellas@yahoo.com

Stefano Ruzza

**Beyond 'Achaean', 'Argives', and 'Danaans':
A Study of Regional Identities in the Mycenaean World**

The aim of this communication is to present the Ph.D. project undertaken at the National and Kapodistrian University of Athens. Research is focused on the relations that may tie political organisation, territory, and group identity during the Late Helladic III A-B phases (circa 14th – 13th century BC) in the main palatial areas of the Greek mainland. Namely, the regions analysed are Boeotia, Messenia and Argolid. In order to achieve this task and draw a picture as comprehensible as possible, aspects of material culture, settlement pattern, ritual practices, and landscape manipulation will be taken into account. It is argued that, when considered together, these features are able to provide a series of original interpretative tools. The theoretical framework borrowed from both cultural and political anthropology will be also put to the system to address the question of ethnicity in prehistory.

stefano.ruzza2288@gmail.com

Stefano Ruzza

**Πέρα από τους 'Αχαιούς', τους 'Αργείους' και τους 'Δαναούς':
μια μελέτη για τις τοπικές ταυτότητες στο Μυκηναϊκό κόσμο**

Σκοπός αυτής της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση της διδακτορικής έρευνας που έχει αναλάβει ο ομιλών στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η έρευνα εστιάζει στις σχέσεις μεταξύ της πολιτικής οργάνωσης, της χωρικής επικράτειας και των ταυτοτήτων των ομάδων κατά τις Υστεροελλαδικές IIIA-B φάσεις (περ. 14ος-13ος αι. π.Χ.) στα κύρια ανακτορικά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Οι περιοχές που αναλύονται είναι η Βοιωτία, η Μεσσηνία και η Αργολίδα. Προκειμένου να αποκτηθεί μια κατά το δυνατόν πλήρης εικόνα, θα εξεταστούν πτυχές του υλικού πολιτισμού, της κατανομής των εγκαταστάσεων, των τελετουργικών πρακτικών και της διαχείρισης του περιβάλλοντος. Υποστηρίζεται ότι η συνολική θεώρηση αυτών των στοιχείων είναι ικανή για τη διαμόρφωση πρωτοτύπων ερμηνευτικών εργαλείων. Το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης, δανεισμένο από την πολιτισμική και πολιτική ανθρωπολογία, μπορεί επίσης να θίξει το ζήτημα της 'εθνότητας' ή 'εθνοτικής ταυτότητας' στην προϊστορία.

Δήμητρα Τάραντου

Ἐκ τῶν Ἡρίων: Αλάβαστρα και λήκυθοι του Ζωγράφου της Διπλής Σειράς

Το συμβατικό όνομα «Ζωγράφος της Διπλής Σειράς» δόθηκε σε έναν πρώιμο κλασικό αγγειογράφο του αττικού Κεραμεικού εξαιτίας της προτίμησής του να αποδίδει τις παραστάσεις σε δύο οριζόντιες σειρές. Η δράση του τοποθετείται στο δεύτερο τέταρτο του 5ου αι. π.Χ. και αποτέλεσε το θέμα της Μεταπτυχιακής Διπλωματικής μου εργασίας. Μέχρι σήμερα 39 αλάβαστρα και λήκυθοι έχουν αποδοθεί στο έργο του, η πλειονότητα των οποίων φαίνεται πως προέρχεται *ἐκ τῶν Ἡρίων*, δηλαδή από νεκροταφεία. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι 14 από αυτά φυλάσσονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο και είχα τη δυνατότητα να τα μελετήσω από κοντά.

Στην εργασία μου εξετάζω το σχήμα των αλαβάστρων που ζωγράφησε, το οποίο παρουσιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά των αττικών παραδειγμάτων του πρώτου μισού του 5ου αι. π.Χ., αλλά έχει και ορισμένα χαρακτηριστικά που το καθιστούν αναγνωρίσιμο. Επίσης, αναλύω τα τεχνικά και τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά των κύριων παραστάσεων καθώς και των δευτερευόντων διακοσμητικών μοτίβων που χρησιμοποιεί, με τρόπο που καθιστά ξεχωριστό το έργο του συγκεκριμένου ζωγράφου. Σύντομη αναφορά γίνεται και στις επιγραφές που αναγράφει σε ορισμένα. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην εικονογραφική προσέγγιση του έργου του και τίγεται το ζήτημα της εικονιστικής αφήγησης των σκηνών που κοσμούν τα αγγεία του και ο τρόπος πρόσληψής τους από τον θεατή, ενώ, επίσης, επιχειρείται η ανάλυση και η ερμηνεία τους, όπως και η αποσαφήνιση των συμβολισμών τους.

Τελικός στόχος της μελέτης μου είναι η κατάθεση μίας μικρής συμβολής στην αρχαιολογική έρευνα και στις γενικότερες γνώσεις μας για την εποχή και την περιοχή/ές δράσης του αγγειογράφου.

Dimitra Tarantou

Ἐκ τῶν Ἡρίων (From the Graves): Alabastra and Lekythoi associated with the Two-Row Painter

The “Two-Row Painter” is the conventional name given to an early Classical Attic vase-painter, because of his preference for decorating his vases in two horizontal rows. His work is dated to the second quarter of the 5th century B.C. and was the subject of my Master’s Thesis. So far, 39 alabastra and lekythoi have been associated with the vase-painter’s work, the majority of which seem to come from cemeteries. Important is the fact that 14 of them are kept in the National Archaeological Museum and I had the opportunity to study them in person.

In my study I examine the shape of the Two-Row Painter’s alabastra, which presents the basic characteristics of the Attic shape of alabastra of the first half of the 5th century B.C., but it also has certain characteristics that renders it recognizable. Moreover, the study refers to the techniques and the style of the vase-painter, as well as the secondary decorative motifs used in a way that makes his work unique. A brief mention is also made of the inscriptions used on some of his vases. Emphasis is given to the iconography of the Two-Row Painter’s vases. I describe the

way in which the audience/users perceive the pictures of his vases, while attempting to analyze and interpret them.

The final goal of my study is to make a small contribution to the archaeological research and enrich our general knowledge about the time and the area/s of the vase-painter's activity.

dimitratarantou@yahoo.gr

Χριστίνα Μαρία Χριστοπούλου

Η οπτικοποίηση του θανάτου: συμβολικές μορφές στο Β΄ Κοιμητήριο Αθηνών

Οι αντιλήψεις των ανθρώπων για τον θάνατο, που συνεχώς διαφοροποιούνται διαμέσου των αιώνων, αποτυπώνονται στην τέχνη, ιδιαίτερα στην ταφική γλυπτική. Τα ταφικά μνημεία, τα οποία κοσμούν τα κοιμητήρια, πέραν της προφανούς λειτουργίας τους ως τόποι ταφής, διαθέτουν πολιτιστικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Αποτελούν πρωτίστως το μέσο, με το οποίο οι άνθρωποι επαναφέρουν στη μνήμη τους την έννοια του θανάτου, ενώ συνάμα η εικονογραφία τους παρέχει πληροφορίες για τα πρόσωπα, αλλά και για τα γεγονότα που μνημονεύουν.

Πενθούντα πνεύματα, θρηνούσες μορφές, γλυπτά γυναικών και αλληγορίες κοσμούν ορισμένους τάφους του Β΄ Κοιμητηρίου Αθηνών. Ο εικονογραφικός τύπος του φτερωτού Αγγέλου ειδικότερα αποτελεί μοτίβο εξαιρετικά προσφιλές στα κλασικιστικά επιτύμβια μνημεία, ενώ σε άλλες περιπτώσεις τη θέση του παραχωρεί σε θρηνούσες γυναικείες μορφές. Στην κατηγορία των αλληγορικών συνθέσεων εντάσσονται μορφές που αφηγούνται μια ιστορία, είτε σχετική με τον βίο του θανόντος, είτε με το δίπολο ζωή-θάνατος. Το θέμα των τριών Μοιρών που εντοπίζεται στο Β΄ Κοιμητήριο Αθηνών, κεντρίζει το ενδιαφέρον, μολονότι συνιστά σπάνια επιλογή για τη διακόσμηση των ελληνικών νεκροταφείων. Μαζί η χωριστά με τις παραπάνω μορφές εντοπίζονται μικρές, καλοσμιλεμένες γλυπτικές δημιουργίες, που καθεμία ενέχει ξεχωριστή ερμηνεία. Η πεταλούδα, η άγκυρα, η τεφροδόχος, η ζυγαριά, η χειραψία, γνωστή και ως δεξίωση ή αποχαιρετισμός, ο άγραφος πίνακας, το περιστέρι, ο αμνός και τέλος, το στεφάνι δάφνης αποτελούν σύμβολα, που είτε παραπέμπουν στον θάνατο αυτόν καθ'εαυτόν, είτε στον νεκρό. Σε κάθε περίπτωση, το κάθε σύμβολο λειτουργεί ως σημείο. Λαμβάνει τη θέση του καλλιτεχνικού συμβόλου, με την έννοια του έργου τέχνης. Δηλώνει κάθε φορά κάτι ξεχωριστό και έχει έναν και μοναδικό σκοπό, την απότιση τιμής στους νεκρούς.

Christina Maria Christopoulou

The visualisation of death: Symbolic forms at B' Cemetery of Athens

People's perception of death, which is constantly changing through the ages, is reflected in art, especially in funerary sculpture. The funerary monuments, which adorn the cemeteries, have a cultural and social character, besides their obvious function as places of burial. They primarily are the means, which people use, in order to recall the concept of death, while at the same time their iconography provides information about the persons, but also about the events they commemorate.

Grieving spirits, mourning figures, sculptures of women and allegories decorate some tombs of the Second Cemetery of Athens. The iconographic type of the winged Angel is an extremely popular motif on classical tomb monuments, while in other cases its place is given to mourning female figures. The category of allegorical compositions includes figures that tell a story, either related to the life of the deceased, or to the life-death dipole. The theme of the three Fates found in the Second Cemetery of Athens, arouses interest, although it is a rare choice for the decoration of Greek cemeteries. Along with the above figures or separately, small, well-sculpted sculptural creations can be found, each of which has a separate interpretation. The butterfly, the anchor, the urn, the scale, the handshake, also known as dexiosi or farewell, the unwritten board, the dove, the lamb and finally, the laurel wreath are symbols that either refer to death itself, or to

the deceased. In any case, each symbol functions as a point. It takes the place of an artistic symbol, in the sense of a work of art. It states something special each time and has one and only purpose, to pay respect to the deceased.

mariaxristopoulou98@gmail.com

Συμμετέχοντες

Participants

ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΣΕΣ *

- Αγγελής Διονύσιος**, υποψήφιος διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Ασημακοπούλου Ιάνθη, επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης
Βαβουρανάκης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικού Αιγαίου
Βοσκός Ιωάννης, διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής
Γεωργίου Γκέκα Πέρσα, τ. λέκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Γιαννάκη Γεωργία, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας, *Université Lumière Lyon 2 – ΕΚΠΑ*
- Γιοχάλας Μιχάλης**, υποψήφιος διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Γκίκα Ελένη, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Goryanova Snezhana, αρχαιολόγος, Εθνικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο με Μουσείο της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών
- Γκούμα Μυρσίνη**, διδάκτωρ γεωαρχαιολογίας πανεπιστημίου *Vrije, Malcolm H. Wiener Laboratory for Archaeological Science, ASCSA*
- Γραβάνης Κωνσταντίνος**, διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης πανεπιστημίου *Kent*, ακαδημαϊκός υπότροφος ΕΚΠΑ
- Daskalov Metodi**, αναπληρωτής καθηγητής, διευθυντής του Τμήματος Αρχαιολογίας με Μουσείο του Εθνικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών
- Δημάκης Νικόλας**, επίκουρος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Δρανδάκη Αναστασία, αναπληρώτρια καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης
Ζευγώλη Αφροδίτη, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Ζωγράφου Ηλέκτρα, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Θεοτοκάτου Χαρά, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Καζολιάς Ευάγγελος, πολιτικός μηχανικός, Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας/ΥΠΠΟΑ
Καλάβρια Ελένη, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων/ΥΠΠΟΑ
Καλλιγά Κυριακή, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας Α.Π.Θ., Εφορεία Αρχαιοτήτων Βοιωτίας/ΥΠΠΟΑ
- Κανελλόπουλος Χρυσάνθος**, αναπληρωτής καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Καραδήμα Αγάθη, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας πανεπιστημίου *Birkbeck* του Λονδίνου, μεταδιδακτορική ερευνήτρια
- Καρακίτσου Ελένη**, αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Πόλης Αθηνών/ΥΠΠΟΑ
Κατάκης Στυλιανός Ε., αναπληρωτής καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Κατσαράιος Νικόλαος, αρχαιολόγος, Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας/ΥΠΠΟΑ
Κεφαλίδου Ευρυδίκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κλουκίνας Δημήτρης, διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας πανεπιστημίου *Cardiff*, Νομισματικό Μουσείο/ΥΠΠΟΑ
- Κοκκορού-Αλευρά Γεωργία**, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κοπανιάς Κωνσταντίνος, αναπληρωτής καθηγητής Αρχαιολογίας της Ανατολίας και της Εγγύς Ανατολής
- Κουρκούτα Νικολέτα**, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Κούρου Νότα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κρινή Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Κυριακοπούλου Εμμανουέλα, υποψήφια διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Κυρίτση Μαρία, διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Κωλέττη Δάφνη, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας

Κωνσταντινίδης Παναγιώτης, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής
Λαζαρή Θεμιστοκλής, τελειόφοιτος κατεύθυνσης Αρχαιολογίας
Λαμπρινού Λένα, επίκουρη καθηγήτρια Αρχαίας Αρχιτεκτονικής ΕΜΠ
Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Μανιού Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Μαντζουράνη Ελένη, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Μάστορα Στεφανία-Σταματίνα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Μελιδώνης Ανέστης, διδάκτωρ Φιλοσοφίας, μεταδιδακτορικός ερευνητής
Μέξη Μαρία, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας, Εφορεία Ανατολικής
Αττικής/ΥΠΠΟΑ
Μιχαήλ Νικόλαος, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Université Lumière Lyon 2/ IRAA -ΕΚΠΑ
Μότσιου Παρασκευή, υποψήφια Διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Μούλιου Μάρλεν, επίκουρη καθηγήτρια Μουσειολογίας
Μπακανδρίτσου Ανδριανή, υποψήφια διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας Μπαλάσκα
Βασίλειος, αναπληρωτής λέκτορας Κλασικής Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο της Malaga
Μπαλιτσάρη Ανθή, μεταδιδακτορική ερευνήτρια UCLouvain, επιστημονικός συνεργάτης ΕΚΠΑ
Μπαλλά Φωτεινή, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, μέλος ΕΔΙΠ
Μπία Έλλη-Ευαγγελία, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Université Paris 1
Panthéon-Sorbonne – ΕΚΠΑ
Μπούζα Ιουλία, υποψήφια διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παλαγγιά Όλγα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα Λυδία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Πάλλης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και
Τέχνης
Παναγοπούλου Μαντώ, υποψήφια διδάκτωρ πανεπιστημίου Leiden, Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “Δημόκριτος”
Παπαδάτος Γιάννης, καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παπαδημητρίου Άλκηστις, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας πανεπιστημίου Albert – Ludwig
του Freiburg, προϊσταμένη Εφορείας Αρχαιοτήτων Αργολίδας/ΥΠΠΟΑ
Παπαδημητρίου-Γραμμένου Άννα, τ. λέκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παπαϊωάννου Ευάγγελος, τελειόφοιτος κατεύθυνσης Αρχαιολογίας
Παπασπύρου Σοφία, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Παυλόπουλος Δημήτρης, καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης
Πέππα Παπαϊωάννου Ειρήνη, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Πετράκης Βασίλης, επίκουρος καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πετράκης Μανόλης, Διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Πετρίδης Πλάτων, καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Πετρονάκος Σπύρος, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, Κεντρικό Αρχαιολογικό
Συμβούλιο/ΥΠΠΟΑ
Πλάντζος Δημήτρης, καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Πλάτων Λευτέρης, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πολυχρονάκου Σγουρίτσα Νάγια, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πομώνης Παναγιώτης, αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος
ΕΚΠΑ
Ρανταβέλλας Χρήστος, υποψήφιος διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Ρογκενμπούκε Μισέλ, συντηρητής αρχαιοτήτων, μέλος Ε.ΔΙ.Π.
Ρούσσο Κωνσταντίνος, διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας πανεπιστημίου του Leiden,
ακαδημαϊκός υπότροφος ΕΚΠΑ

Ruzza Stefano, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Σελέκος Νικόλαος, τελειόφοιτος κατεύθυνσης Αρχαιολογίας
Σοφιανός Γιώργος, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Στάικου Έλενα, υποψήφια διδάκτωρ Ιστορίας της Τέχνης
Στεργίου Γεώργιος, υποψήφιος διδάκτωρ Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Σφυρόερα Αλεξάνδρα, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας, μέλος ΕΔΙΠ
Τάραντου Δήμητρα, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Todozona Evelina, επίκουρη καθηγήτρια, Εθνικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο με Μουσείο της Βουλγαρικής Ακαδημίας Επιστημών
Τσαμπίρη Μαίλιντα, διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας
Φιλιόγλου Δημήτρης, υποψήφιος διδάκτωρ Ζωοαρχαιολογίας πανεπιστημίου του Groningen
Φιλιππάκη Ελένη, ερευνήτρια, Εργαστήριο Αρχαιομετρίας, Ινστιτούτο Νανοεπιστήμης και Νανοτεχνολογίας Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “Δημόκριτος”
Χαμηλάκη Κατερίνα, υποψήφια διδάκτωρ Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Χριστοδουλίδου Ευαγγελία, υποψήφια διδάκτωρ Μουσειολογίας
Χριστοπούλου Χριστίνα Μαρία, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Ιστορίας της Τέχνης
Waksman Sylvie Yona, Διευθύντρια Ερευνών, CNRS, UMR 5138 ArAr «Archéologie et Archéométrie»

ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Βαβουρανάκης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικού Αιγαίου
Γκιολές Νικόλαος, ομότιμος καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Δρανδάκη Αναστασία, αναπληρώτρια καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Καλοπίση – Βέρτη Σοφία, ομότιμη καθηγήτρια Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Κανελλόπουλος Χρύσανθος, αναπληρωτής καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Κεφαλίδου Ευρυδίκη, αναπληρώτρια καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κοκκορού-Αλευρά Γεωργία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Κοπανιάς Κωνσταντίνος, αναπληρωτής καθηγητής Αρχαιολογίας της Ανατολίας και της Εγγύς Ανατολής
Κούρου Νότα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Λαμπρινουδάκης Βασίλειος, ομότιμος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας
Μαντζουράνη Ελένη, καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Μαυρομιχάλη Έφη, τ. επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας της Τέχνης
Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα Λυδία, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας
Πάλλης Γιώργος, αναπληρωτής καθηγητής Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης
Παπαδάτος Γιάννης, καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Παυλόπουλος Δημήτρης, καθηγητής Ιστορίας της Τέχνης
Πετρίδης Πλάτων, καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας
Πλάτων Λευτέρης, αναπληρωτής καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Πολυχρονάκου Σγουρίτσα Νάγια, ομότιμη καθηγήτρια Προϊστορικής Αρχαιολογίας
Σημαντώνη-Μπουρνιά Εύα, ομότιμη καθηγήτρια Κλασικής Αρχαιολογίας

* Όπου δεν δηλώνεται φορέας, η ιδιότητα αφορά στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

PARTICIPANTS *

- Aggelis Dionysios**, *PhD candidate in Byzantine Archaeology*
- Assimakopoulou Ianthi**, *assistant professor of History of Art*
- Bakandritsou Andriani**, *PhD candidate in Classical Archaeology*
- Balaskas Vasileios**, *associate lecturer of Classical Philology, University of Malaga*
- Balitsari Anthi**, *post-doctoral researcher, UCLouvain, research fellow, NKUA*
- Balla Photeini**, *PhD in Classical Archaeology, STS*
- Bia Elli-Evangelia**, *PhD candidate in Byzantine Archaeology, Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne – NKUA*
- Bouza Ioulia**, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology Georgiou-Gkeka Persa, f. lecturer of Classical Archaeology*
- Chamilaki Katerina**, *PhD candidate in Byzantine Archaeology*
- Christodoulidou Evangelia**, *PhD candidate in Museology*
- Christopoulou Christina-Maria**, *postgraduate student of History of Art*
- Daskalov Metodi**, *associate professor, director of the Department of Archaeology, and Museum of the National Archaeological Institute, Bulgarian Academy of Sciences*
- Dimakis Nikolaos**, *assistant professor of Classical Archaeology*
- Drandaki Anastasia**, *associate professor of Byzantine Archaeology and Art*
- Filioglou Dimitris**, *PhD candidate in Archaeozoology, University of Groningen*
- Filippaki Eleni**, *researcher, Laboratory of Palaeoenvironment and Ancient Metals Studies, INN, NCSR “Demokritos”*
- Giannaki Georgia**, *PhD candidate in Byzantine Archaeology, Université Lumière Lyon 2 – NKUA*
- Giochalias Michael**, *PhD candidate in History of Art*
- Gkika Eleni**, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology*
- Goryanova Snezhana**, *archaeologist, National Archaeological Institute and Museum, Bulgarian Academy of Sciences*
- Gouma Myrsini**, *PhD in Geoarchaeology, University of Vrije, Malcolm H. Wiener Laboratory for Archaeological Science, ASCSA*
- Gravanis Konstantinos**, *PhD candidate in History of Art, University of Kent, academic assistant, NKUA*
- Kalavria Eleni**, *PhD in Classical Archaeology, Ephorate of Antiquities of the Cyclades, Hellenic Ministry of Culture and Sports*
- Kalliga Kiriaki**, *PhD in Classical Archaeology, A.U.Th., Ephorate of Antiquities of Boeotia, Hellenic Ministry of Culture and Sports*
- Kanellopoulos Chrysanthos**, *associate professor of Classical Archaeology*
- Karadima Agathi**, *PhD in Classical Archaeology, University of Birkbeck, London, post-doctoral researcher*
- Karakitsou Eleni**, *archaeologist, Ephorate of Antiquities of the City of Athens, Hellenic Ministry of Culture and Sports*
- Katakis Stylianos E.**, *associate professor of Classical Archaeology*
- Katsaraios Nikolaos**, *archaeologist, Ephorate of Antiquities of Argolis, Hellenic Ministry of Culture and Sports*
- Kazolias Evangelos**, *civil engineer, Ephorate of Antiquities of Argolis, Hellenic Ministry of Culture and Sports*

Kefalidou Eurydice, *associate professor of Classical Archaeology*

Kloukinas Dimitris, *PhD in Prehistoric Archaeology, University of Cardiff, Numismatic Museum, Hellenic Ministry of Culture and Sports*

Kokkorou-Alevras Georgia, *professor emerita of Classical Archaeology*

Koletti Daphne, *PhD candidate in Classical Archaeology*

Konstantinidis Panagiotis, *PhD in Classical Archaeology, post-doctoral researcher*

Kopanias Kostas, *associate professor of the Archaeology of Anatolia and Near East*

Kourkouta Nikoletta, *PhD candidate in Byzantine Archaeology*

Kourou Nota, *professor emerita of Classical Archaeology*

Krini Maria, *PhD candidate in Museology*

Kyriakopoulou Emmanouela, *PhD candidate in History of Art*

Kyritsi Maria, *PhD in Prehistoric Archaeology,*

Lambrinou Lena, *assistant professor of Ancient Architecture, N.T.U.A.*

Lambrinouidakis Vassileios K., *professor emeritus of Classical Archaeology*

Lazaris Themistoklis, *final year student of Archaeology*

Maniou Maria, *PhD candidate in Classical Archaeology*

Mantzourani Eleni, *professor emerita of Prehistoric Archaeology*

Mastora Stephania-Stamatina, *PhD candidate in Classical Archaeology*

Melidonis Anestis, *PhD in Philosophy, post-doctoral researcher*

Mexi Maria, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology, Ephorate of Antiquities of Eastern Attica, Hellenic Ministry of Culture and Sports*

Michael Nikolaos, *PhD in Byzantine Archaeology, Université Lumière Lyon 2/IRAA – NKUA*

Motsiou Paraskevi, *PhD candidate in Classical Archaeology*

Mouliou Marlen, *assistant professor of Museology*

Palaggia Olga, *professor emerita of Classical Archaeology*

Palaiokrassa-Kopitsa Lydia, *professor emerita of Classical Archaeology*

Pallis Georgios, *associate professor of Byzantine and Post-Byzantine Archaeology and Art*

Panagopoulou Manto, *PhD candidate, University of Leiden, NCSR “Demokritos”*

Papadatos Yannis, *professor of Prehistoric Archaeology*

Papadimitriou Alkestis, *PhD in Classical Archaeology, Albert – Ludwig University, Freiburg, director of the Ephorate of Antiquities of Argolis, Hellenic Ministry of Culture and Sports*

Papadimitriou-Grammenou Anna, *f. lecturer of Prehistoric Archaeology*

Papaioannou Evangelos, *final year student of Archaeology*

Papaspyrou Sophia, *PhD candidate in Museology*

Pavlopoulos Dimitris, *professor of History of Art*

Peppa-Papaioannou Eirene, *professor emerita of Classical Archaeology*

Petrakis Manolis, *PhD in Classical Archaeology*

Petrakis Vassilis, *assistant professor of Prehistoric Archaeology*

Petridis Platon, *professor of Byzantine Archaeology*

Petrounakos Spyros, *PhD in Classical Archaeology, Central Council of Antiquities/Hellenic Ministry of Culture and Sports*

Plantzos Dimitris, *professor of Classical Archaeology*

Platon Lefteris, *associate professor of Prehistoric Archaeology*

Polychronakou-Sgouritsa Nagia, *professor emerita of Prehistoric Archaeology*

Pomonis Panagiotis, *associate professor, Department of Geology and Geoenvironment, NKUA*

Rantavellas Christos, *PhD candidate in History of Art*

Roggenbucke Michel, *archaeological conservator, LTS*
Roussos Konstantinos, *PhD in Byzantine Archaeology, University of Leiden, academic assistant, NKUA*
Ruzza Stefano, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology*
Selekos Nikolaos, *final year student of Archaeology*
Sfyroera Alexandra S., *PhD in Classical Archaeology, STS*
Sofianos Giorgos, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology*
Staikou Elena, *PhD candidate in History of Art*
Stergiou Giorgos, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology*
Tarantou Dimitra, *postgraduate student of Classical Archaeology*
Theotokatou Chara, *PhD candidate in Prehistoric Archaeology*
Todorova Evelina, *assistant professor, National Archaeological Institute and Museum, Bulgarian Academy of Sciences*
Tsambiri Mailinta, *PhD in Classical Archaeology*
Vavouranakis Giorgos, *associate professor of the Prehistoric Aegean*
Voskos Ioannis, *PhD in Prehistoric Archaeology, post-doctoral researcher*
Waksman Sylvie Yona, *Research Director, CNRS, UMR 5138 ArAr «Archéologie et Archéométrie»*
Zevgoli Aphroditis, *PhD candidate in Museology*
Zografou Electra, *PhD candidate in Classical Archaeology*

CHAIRS

Drandaki Anastasia, *associate professor of Byzantine Archaeology and Art*
Gkioles Nikolaos, *professor emeritus of Byzantine Archaeology*
Kalopissi-Verti Sophia, *professor emerita of Byzantine Archaeology*
Kanellopoulos Chrysanthos, *associate professor of Classical Archaeology*
Kefalidou Eurydice, *associate professor of Classical Archaeology*
Kokkorou-Aletras Georgia, *professor emerita of Classical Archaeology*
Kopanias Kostas, *associate professor of the Archaeology of Anatolia and Near East*
Kourou Nota, *professor emerita of Classical Archaeology*
Lambrinoudakis Vassileios K., *professor emeritus of Classical Archaeology*
Mantzourani Eleni, *professor emerita of Prehistoric Archaeology*
Mavromichali Efi, *f. assistant professor of History of Art*
Palaiokrassa-Kopitsa Lydia, *professor emerita of Classical Archaeology*
Pallis Georgios, *associate professor of Byzantine and Post-Byzantine Archaeology and Art*
Papadatos Yannis, *professor of Prehistoric Archaeology*
Pavlopoulos Dimitris, *professor of History of Art*
Petridis Platon, *professor of Byzantine Archaeology*
Platon Lefteris, *associate professor of Prehistoric Archaeology*
Polychronakou-Sgouritsa Nagia, *professor emerita of Prehistoric Archaeology*
Simantoni-Bournia Eva, *professor emerita of Classical Archaeology*
Vavouranakis Giorgos, *associate professor of the Prehistoric Aegean*

* Where no institution is stated, the status refers to the Department of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens.

